Ногоон хөгжлийн төлөө

MONGOLIAN ECONOMY

Монголын эдийн засаг, бизнесийн сэтгүүл 2013 он. 12 сар. №24 (058) www.mongolianeconomy.mn

Евро бүсийн “сүүдэр” Хятадад

Л.Дулмаазул: SMBC Монголын том төслүүдийг сонирхоно

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ШИНЭ АЛСЫН ХАРАА

САММИТ КОМПЬЮТЕР ТЕХНОЛОГИ ХХК

Мэдээлэл технологийн салбарт тэргүүлэгч

PC mall

summit
computer technology

ШИНЭ ЖИЛИЙН МЭНД ХҮРГЭЕ!

DELL The power to do more · SAMSUNG Turn on tomorrow · Apple · hp invent · Haier Inspired Living · EPSON EXCEED YOUR VISION · BOSE Better sound through research. · NOKIA Connecting People

IDTECK · CASIO · lenovo · ACTi Connecting Vision · SHARP · ELKO · ORIENT · BOSCH

7011-3535

Join us on Facebook
http://www.facebook.com/PCmallOfficial

Visit us:
www.summit.mn

AERO MONGOLIA
The Leading National Airline

ШИНЭ ЖИЛИЙН БЭЛЭГ БОЛГОН БҮХ ЧИГЛЭЛИЙН НИСЛЭГТЭЭ

25% OFF

ХЯМДРАЛ ЗАРЛАЛАА

33-03-73

www.aeromongolia.mn

АЛБАН ЁСНЫ ДИСТРИБЬЮТОР

The power to do more

БАТАЛГААТ 3 PC SERVICE ЖИЛ ХУГАЦАА

ШИНЭ ЖИЛИЙН

УРАМШУУЛАЛТ ХУДАЛДАА

3-ЫГ АВБАЛ 3%

5-ЫГ АВБАЛ 5%

ХЯМДАРНА

PC mall®
СҮЛЖЭЭ ДЭЛГҮҮР

www.pc-mall.mn

7011-3535, 7012-3535

IKH KHARANGA

1сек
35.000-50.000₮

Реклам сурталчилгаа тв шторк

Алban байгууллага
хамт олны
шинэ жилийн арга
хэмжээ болон
видео мэндчилгээг
чанарын өндөр
түвшинд
тус тус хийнэ.

Манай байгууллага нь
И-МЭЙЛ маркетингийн
ЦОГЦ
үйлчилгээг танд
санал болгож байна.

Харилцах утас:
7010-0156, 9111-6586

Ногоон хөгжлийн төлөө

MONGOLIAN ECONOMY

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ЭРХЛЭГЧ:
Д.Бэхбаяр /9999-4248/

ҮҮСГЭН БАЙГУУЛАГЧ, ОРЛОГЧ ЭРХЛЭГЧ:
И.Отгонжаргал /8800-6228/

ЕРӨНХИЙ РЕДАКТОР:
Б.Цогзаяабаатар /9919-0715/

АНГЛИ ХЭЛНИЙ РЕДАКТОР:
Теренс Эдвардс

ОРЧУУЛАГЧ: Р.Гантулга

СЭТГҮҮЛЧИД:
Б.Баяртогтох
Э.Зоригт
Х.Хулан
Б.Үүрийнтуяа
Б.Бямбадорж

ДИЗАЙНЕР: Ш.Оюундарь
ВЭБ МАСТЕР: Н.Гал

МАРКЕТИНГИЙН МЕНЕЖЕР:
Д.Барианжав /9409-2904/
Д.Баттулга /9409-2905/

БОРЛУУЛАЛТЫН МЕНЕЖЕР:
М.Хишигтогтох /9409-2906/

“ECONOMY” TB СТУДИ

РЕДАКТОР: Ж.Баяржаргал
ЗУРАГЛААЧ: Ш.Гантуул
КОМПЬЮТЕР ГРАФИКЧ: Т.Баярсайхан

ЭРХЛЭГЧИЙН ЗУРВАС

Шинэ оны босгон дээр сэтгүүлийнхээ 58 дах дугаараараа уншигч захиалагчидтайгаа учран золгож байгаадаа баяртай байна. Бид оны сүүлийн дугаартаа Монголын болон дэлхийн эдийн засагт өрнөсөн томоохон үйл явдлыг тоймлон дүгнэж, айсуй оны өнгийг тольдлоо. Өнгөрч буй онд Монголын эдийн засаг,бизнесийн амьдрал гялалзсан амжилт, таатай тоон үзүүлэлтүүдээр бялхам биш байсан ч “Mongolian Economy” сэтгүүлийн хувьд бичих сэдэв, хөндөх асуудал дүүрэн байлаа. Нэг жилийн хугацаанд бид хөрөнгө оруулалт огцом буурсан, нүүрсний үнэ навс унасантай холбоотой сэтгэл гонсойлгосон таагүй үйл явдлуудын талаар шинжлэн дүгнэж бичихээс гадна Ардчилсан орнуудын хамтын нийгэмлэгийн Сайд нарын VII бага хурал, “Монгол Давос”, “Салхит” салхин станц байгуулагдсан, төрийн тэргүүнүүдийн түүхэн айлчлал, түнш орнуудын хамтын ажиллагааны түүхт ой, Улаанбаатар хотын өнгө зассан байдал зэрэг хөрөнгө оруулалт-бүтээн байгуулалттай холбоотой сайн сайхан мэдээ мэдээллийн талаар ч сэтгүүлийнхээ нүүр, хуудаснаа томоохон зай талбай эзлүүлэн тод томруунаар дархлан үлдээж чадлаа. Тухайлбал, бид энэ оны эхэнд Давосын Дэлхийн эдийн засгийн чуулганд зориулж Гадаад хэргийн яамтай хамтран “The Ever-Growing Economy” гэсэн тусгай дугаар бэлтгэж 1000 ширхгийг Давост хүргэж, тарааж байсан. Түүнчлэн Монгол Их Британи улсын хооронд дипломат харилцаа тогтоосны 50 жилийн ойд зориулсан тусгай дугаарыг Монгол дахь Английн Элчин сайдын яамтай хамтран гаргалаа. Ийнхүү Монгол Улсыг, Монголын эдийн засгийг гадаад ертөнцөд сурталчилан таниулахаас гадна дотоодод улам бүр данхайж байгаа төр, бизнесийн орчин, бизнес дэх төрийн оролцоо их болж байгаа талаар хөндөн бичиж, олон нийтийн загтанасан газар нь маажиж чадлаа. Нэг үгээр хэлбэл, бид дотоод, гадаадын уншигчиддаа шинэлэг мэдээ мэдээлэл, мэдлэг өгөх үүргээ 2013 онд бүрэн дүүрэн гүйцэтгэсэн гэж хэлж болох юм.

Нөгөө талаас байгууллагынхаа хүний нөөц боловсон хүчнийг бэхжүүлэх, чадвахжуулах тал дээр багагүй амжилттай ажиллаа. Тийм ч учраас шинэ оны босгон дээр “Economy” TV студи ашиглалтад оруулж, удахгүй телевизээр нэвтрүүлгийнхээ цацалтаа хийхэд бэлэн болсныг дуулгахад таатай байна. Мөн бид ирэх онд сэтгүүлийнхээ нийтлэлийн бодлого, чанар чансааг дээшлүүлэх чиглэлээр нэлээд ажлыг хийхээс гадна www.mongolianeconomy.mn цахим хуудасныхаа мэдээллийн чанар, хурдад ч хувьсгал хийхээр төлөвлөн ажиллаж буй.

Үүсгэн байгуулагдаад гурав дахь жилтэйгээ золгох гэж буй “Mongolian Economy” сэтгүүлийнхээ оюунлаг-ажил хэрэгч захиалагч уншигчдадаа ирэх ондоо эрүүл энх, ажил үйлс нь бүтэмжтэй байхын ерөөлийг өргөн дэвшүүлье

ОРЛОГЧ ЭРХЛЭГЧ И.ОТГОНЖАРГАЛ

“Mongolian Economy” сэтгүүлийн шинэ оны нэгдүгээр улирлын захиалга явагдаж байна.

http://mongolianeconomy.imedia.mn/

“MONGOLIAN ECONOMY” СЭТГҮҮЛИЙН ЗӨВЛӨЛ

Б.БЯМБАСАЙХАН Монголын бизнесийн зөвлөлийн ТУЗ-ийн дарга, “Mongolian Economy” сэтгүүлийн Зөвлөлийн тэргүүн

Б.БОЛД
“Рио Тинто” компанийн Зэсийн группын Олон улсын үйл ажилллагаа эрхэлсэн Ерөнхийлөгч

С.БЭХБАТ
ЭЗХЯ-ны Инноваци, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн газрын дарга

Д.ЖАРГАЛСАЙХАН
МІН группын ерөнхийлөгч

Ц.БАТСҮХ
СЭЗДС-ийн Эдийн засгийн тэнхимийн эрхлэгч

Ж.СҮНЖИДМАА
“Пийбоди Энержи” компанийн Монгол дахь хамтын ажиллагаа, олон нийтийн асуудал хариуцсан менежер

Б.ТҮВШИНТӨГС
Эдийн засгийн судалгаа, эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн захирал

ХАЯГ:
Улаанбаатар, Сүхбаатар дүүрэг. VI хороо,
Их сургуулийн гудамж. AB center. 503 тоот

15160 Улаанбаатар, Төв шуудан, ш/ х-2762
www.mongolianeconomy.mn
info@mongolianeconomy.mn

УТАС/ФАКС: 976 - 7011 5476

“Улаанбаатар принт” ХХК-д хэвлэв
www.ubprint.mn

БОРЛУУЛАХ ЦЭГҮҮД:

"Интер ном"
"Цэцэг төв"
"Минж плаза"
"Алтантүлхүүр" номын дэлгүүр
"Номин" супермаркетийн бүх салбар
"Макс" супермаркетийн бүх салбар
"Фреско" супермаркет
BTSI супермаркет
"Аз орчлон" номын дэлгүүр
"Билэг" их дэлгүүрийн номын тасаг
"Гранд Плаза" дахь супермаркет
"Мир" номын дэлгүүрийн
"Grand plaza"
"Metro mall"
"Sky" супермаркет
"Улаанбаатар" их дэлгүүр дэх салбар
"Max mall" салбарууд

АГУУЛГА

ЭДИЙН ЗАСАГ

12 Таагүй жилийн тааламжтай угтал

14 “Mongolianeconomy” сэтгүүлийн асуулт

16 Оны онцлох 10 үйл явал

22 Евро бүсийн “сүүдэр” Хятадад

24 ОХУ-ын эдийн засгийн 2013 оны тойм

28 Төсөвт ийм эрсдэл байна

30 Зэс шинэ рекорд тогтоох уу

32 Дорно зүгийн охин

34 Ойг дэд бүтцийн эдийн засгийн нэг хэсэг болгон үзэх нь

БИЗНЕС

36 Л.Дулмаазул: SMBC Монголын том төслүүдийг сонирхоно

39 Хувьцааг хямдхан гаргах арга зам

40 Эсгий ертөнцөөр аялахад

44 Хэвшлийг хэт эвдэх хөгжлийн 10 таамаг

“MONGOLIAN ECONOMY” СЭТГҮҮЛИЙН ТВ ХУВИЛБАР

Манай сэтгүүлийн үнэнч уншигч та бидний уран бүтээлийг мөн телевизээр үзэх боломжтой боллоо.

“Economy” ТВ студи улс оронд тулгарсан бүхий л асуудал, иргэн, бизнесмэнийг эмзэглүүлсэн аливаа сэдвийг цуврал нэвтрүүлэгтээ шууд хөндөн, шууд нэвтрүүлнэ. Тиймээс анхны бүтээл болох “”Зантгар төр” нэвтрүүлэг олны хүртээл болгох гэж байна.

“ЗАНТГАР ТӨР” нэвтрүүлэг
Гарах телевиз: NTV
Гарах өдөр: Ням гариг, 2013.XII.22
Гарах цаг: 21.40

Уншигчдийн маань мэргэн дүгнэлт, үзэгчдийн минь онч үгс бидний бүтээлд том дэм болох билээ.

МОНГОЛД

ДНБ

Ирэх онд эдийн засаг илүү дээрдэнэ гэдгийг гадаад дотоодын зарим эдийн засагч хэлж байгаа. Тухайлбал, ирэх онд Монгол Улсын ДНБ-ий өсөлт 15.3 хувьд хүрэх талаар “The Economist”-д дурдсан байна. Түүнчлэн Дэлхийн банкны тооцоолсноор ирэх онд манай ДНБ мөн л хоёр оронтой тоогоор өсөх төлөвтэй байгаа юм.

Төсөв

Нийслэлийн ирэх оны төсөв төвлөрлийг сааруулах. Мөн иргэдийн амьдрах орчин нөхцлийг сайжруулахад гол агуулга нь оршиж буй. Ирэх оны нийслэлийн төсөвт төвлөрөх орлого 556.9 тэрбум төгрөг. Энэ нь 2013 оны төсвөөс 108.7 тэрбум төгрөгөөр илүү юм. Өөрөөр хэлбэл, орлогын төлөвлөлт 24.3 хувиар өссөн гэсэн үг. Орлогын 65.9 хувийг Хувь хүний орлогын албан татвараар бүрдүүлэх аж. Харин үлдэж буй хэсгийг бусад нэр төрлийн татвар болон татварын бус орлогоор тооцжээ. Ирэх онд нийслэл төсвийн орлогынхоо 1.3 хувийг өмч хувьчлалын орлогоос олох юм байна.

Хөрөнгө оруулалт

Энэ оны эхний хагасын байдлаар бүртгэгдсэн гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт өмнөх оныхоосоо даруй 43 хувиар буурсан үзүүлэлт гарсан. Мөн өнгөрсөн 10 дугаар сард гаднынхан Монгол руу хөрөнгө оруулах бус, манай улсаас гадагшаа хийсэн хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн үзүүлэлт гарчээ. Харин ирэх онд Монгол руу орж ирэх гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нэмэгдэнэ гэдэг хүлээлт байна.

Хэрэглээ

Ирэх онд уул уурхайн олборлолт нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор түлш, шатахууны хэрэглээ нэмэгдэхээр байгаа. Мөн барилга, орон сууц, дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтын ажлыг дагаад барилгын материалын импорт өснө. Нийт импортын хэмжээ 2014 онд 6.7 тэрбум ам.долларт хүрч, гадаад худалдааны алдагдал 500 орчим сая ам.доллар болохоор төлөвтэй байна.

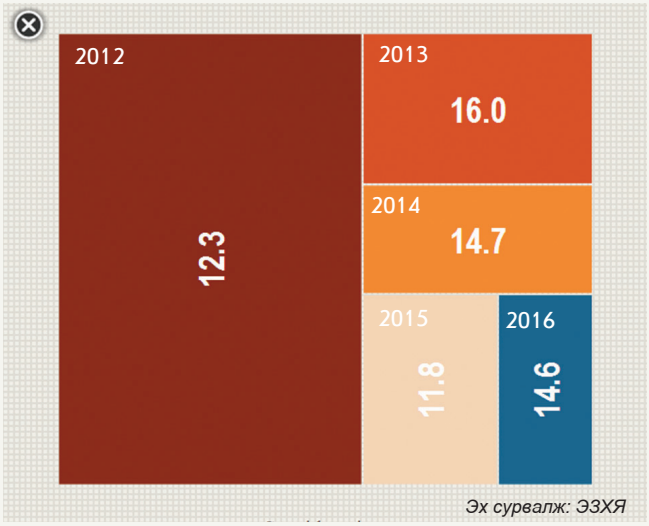
Ажлын байр

Засгийн газраас энэ онд улсын хэмжээнд 50 мянган шинэ ажлын байр бий болгохоор төлөвлөн ажиллав. Энэ хүрээнд “Ажилтай, орлоготой Монгол хүн” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж байгаа. Үр дүнд нь энэ онд Монгол Улсын эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 1.17 саяд, ажиллах хүчний оролцооны түвшин 63.8 хувьд, ажилгүйдлийн түвшинг 7.7 хувьд тус тус хүрэх төлөвтэй байна. Ажиллагсдын тоо 2013-2016 онд жилд дунджаар 2.0 хувиар өсч, бүртгэлтэй ажилгүйчүүдийн тоо 34-35 мянга орчим байх аж.

Жижиг, дунд үйлдвэрлэл

Өнгөрсөн аравдугаар сарын байдлаар Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сангаас 5549 аж ахуйн нэгж байгууллага. Мөн иргэдээс ирсэн төслийг шалгаруулж нийт 489.5 тэрбум төгрөгийн зээл олгожээ. Уг зээлийн үр дүнд нийт 26492 ажлын байр шинээр бий болсон байна. Үүнээс 17365 ажлын байр нь эдийн засагт хадгалагдаж үлджээ. Мөн 47.5 тэрбум төгрөгийг бүс нутгийн зээлд олгосон байна. Бүс нутгийн хэмжээнд олгосон ихэнх зээлийн хэмжээ нь 100 сая төгрөгөөс дээш байжээ.

Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлт (хувиар)

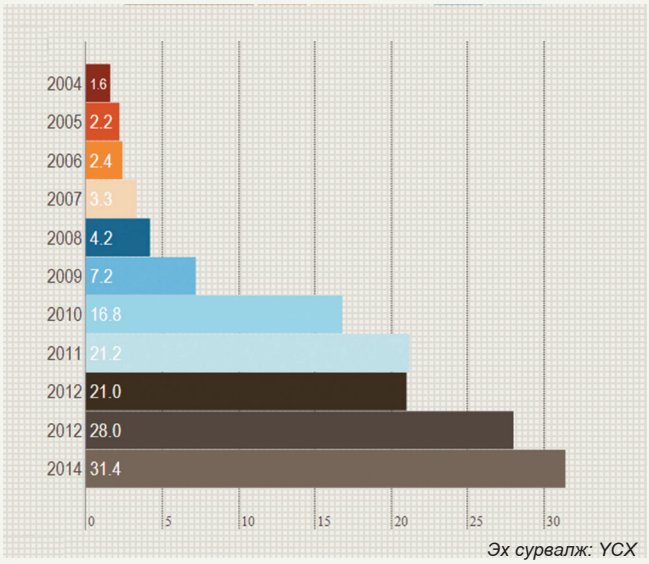

Эх сурвалж: ЭЗХЯ

Эдийн засгийн өсөлт

Ирэх онд Монгол Улсын уул уурхайн бүтээн байгуулалт дахин хүчээ авах төлөвтэй байна. Тухайлбал, Оюутолгойн зэс-алтны ордын үйлдвэрлэл 2014-2016 онд 2013 оныхоос 2-3 дахин нэмэгдэж, Тавантолгойн Баруун болон Зүүн цанхийн олборлолт эрчимтэй явагдана. Мөн газрын тос, төмрийн хүдрийн олборлолт ч нэмэгдэх хандлагатай байна.

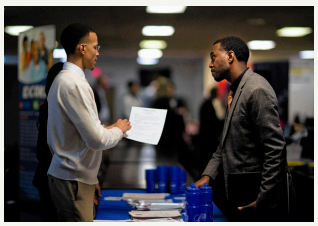
Нүүрсний экспортын хэмжээ (сая.тонн)

Эх сурвалж: YCX

ДЭЛХИЙН ДАХИНД

АНУ

АНУ-ын ажилгүйдлийн түвшин 2008 оноос хойш хамгийн бага буюу долоон хувь болж буурав. Өнгөрсөн сард хөдөө аж ахуйгаас бусад салбарт 203 мянган хүн шинээр ажилтай болсон талаар тус улсын Хөдөлмөрийн яам мэдэгджээ. Барилгын салбарт 17 мянган хүн шинээр ажилд орж, өмнөх сарынхаас 42 хувиар өссөн байна. Энэ нь орон сууцны зах зээл сэргэж, хэрэгцээ нь нэмэгдсэнтэй холбоотой аж. Аж үйлдвэрүүдэд 27 мянган хүн шинээр ажилтай болж, сүүлийн 20 сард байгаагүй өндөр үзүүлэлттэй байв.

Япон

Японы бизнес эрхлэлтийн индекс сүүлийн гурван сард илт сайжирчээ. Энэ нь сүүлийн зургаан сард байгаагүй өндөр үзүүлэлт болохыг тус улсын Төвбанкнаас хийсэн судалгаа харуулж буй. Ерөнхий сайд Шинзо Абэгийн “Абэномикс” гэх бодлого нь эдийн засагт өргөн тархжээ. Төвбанкны “Танкан” судалгаанд уг бодлого зөвхөн том компанид бус, мөн жижиг компаниудад үр ашгаа өгч буйг дурдсан байна. Жижиг үйлдвэрлэгчдийн сентимент нэмэгдэж, индекс эерэг үзүүлэлттэй гарчээ.

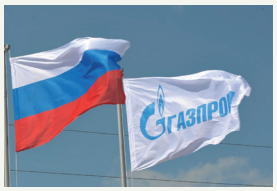
Герман

Германы парламентийн доод танхимын санал хураалтаар Ангела Меркель гурав дахь удаагаа канцлераар улиран сонгогдсон байна. Тэрбээр шинэ Засгийн газраа байгуулж, эрх мэдлийг гартаа авах боломж бүрджээ. Түүний Засгийн газар цөмийн эрчим хүчнээс сэргээгдэх эрчим хүч рүү шилжих бодлого барьж буй. Энэ өртөг ихтэй шилжилтийн үйл явцыг хэрхэн гардан явуулахыг өрсөлдөгч Социал демократ намынхан ажиглаж байна. Мөн Европын орнуудыг цаашид хямралаас хамгаалахад чиглэсэн реформыг улам бататгах ажилд идэвхтэй оролцох аж.

ОХУ

ОХУ-ын “Газпром” компан ирэх онд зарцуулах хөрөнгө оруулалтын үнийн дүнгээ 20 гаруй хувиар бууруулжээ. Энэ талаар тус улсын Ерөнхий сайд Дмитрий Медведев мэдэгдэв. Дээрх компанийн 2014 оны хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөө 1.03 их наяд рубль байсныг 800 тэрбум рубль болгон бууруулжээ. Энэ талаар Wall Street Journal сэтгүүлд нийтэлсэн байна. ■

БНХАУ

БНХАУ нь Япон, БНСУ-тай хамтран Зүүн Азид тулгараад буй агаарын бохирдолтой тэмцэх уулзалт, хэлэлцээрийг Бээжингтэй ойролцоо орших Шианге хотод хийжээ. Энэ нь экологийг сайжруулахад чиглэсэн тогтвортой хөгжлийг нэмэгдүүлэх зорилготой аж. Хэлэлцээрт оролцогчид тогтвортой хөгжлийн төлөө хамтран ажиллана гэдгээ харилцан илэрхийлжээ.

А.АМАРСАЙХАНЫ БУЛАН

ОНЦЛОХ

ТААГҮЙ ЖИЛИЙН ТААЛАМЖТАЙ УГТАЛ

И.ОТГОН

Монгол Улс нийгэм, эдийн засгийн хувьд хатуухан нэгэн оныг үдэж байна. Гадаадын хөрөнгө оруулалт гадаад, дотоод шалтгааны улмаас огцом багассан, төсвийн орлогын голыг нугалдаг байсан нүүрсний үнэ шалдаа бууж, экспорт нь бараг зогсоход хүрсэн, Оюутолгойн далд уурхайн санхүүжилтийн асуудал удтал гацаанд орсон, валют тэр дундаа ам.долларын ханш хагас жилээс хойш тасралтгүй өссөөр оны сүүлийн сарын эхэн гэхэд бүр 1740 төгрөгийг хол давсан зэрэг тодорхой шалтгаануудаас улбаалж 2013 оны эдийн засгийн амьдрал базаахгүй үзүүлэлттэй гарч байна. Ялангуяа өнгөрч буй оны эхний улиралд зөвхөн Монгол төдийгүй дэлхийн эдийн засаг таагүй мэдээллүүдээр бөмбөгдүүлсэн хэцүүхэн цаг хугацаа байсан гэж хэлж болно. Учир нь 2008-2009 оны хямралаас хойш дэлхийн эдийн засаг бүрэн сэргэж амжаагүй байтал 2010 оноос Европын Холбооны өрийн хямрал эхэлсэн, 2011 онд АНУ-д төсвийн асуудал үүссэн, 2012 онд Хятадын эдийн засгийн удаашрал гээд дэлхийн эдийн засгийн дээрх он дараалсан таагүй байдал дэндүү бачимдмаар байлаа. Ийм сайнгүй суурин дээр айлчилсан 2013 оны эхэн үед байдал бүр ч эвгүйдэх шинжтэй байсан юм. Харин мөн оны II улирлаас хөгжингүй эдийн засгуудын индикаторууд боломжийн гарч эхэлсэн нь цаг уярах шинжийг бэлгэдсэн. Гэхдээ л манай уул уурхайн түүхий эдийн гол импортлогч болох урд хөршийн эдийн засагт зуны дэлгэр цагт ч нар наашлаагүй л байлаа. Түүнчлэн нүүдлийн шувууд буцах намартай зэрэгцэн болдог “Discover Mongolia” уул уурхайн хөрөнгө оруулагчдын чуулга уулзалт 11 дэх жилээ хамгийн цөөхөн оролцогчидтой болсон төдийгүй спонсор ч олдоогүй нь тун санаа зовоосон хэрэг байв. Энэ нь нэг талаас дэлхий нийтэд од болон гялалзаж байсан уул уурхайн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл хумигдаж, тэр дундаа нүүрсний үнэ огцом буурсантай холбоотой байсан. Нөгөө талаас Монголын улс төрийн тогтворгүй байдал, тодорхой бус шийдвэр болон Стратегийн салбар дахь хөрөнгө оруулалтыг зохицуулах тухай

хууль батлагдсантай холбоотойгоор хөрөнгө оруулагчдыг нүүр буруулахад хүргээд байв. Нэг үгээр, өнгөрсөн оны намар гэхэд хөрөнгө оруулагчид Монголд дахин эргэж ирэх үү, үгүй юу гэдэг том асуултын тэмдэг урган гарсан. Үүний урхагаар гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт 40 гаруй хувиар буурч, шинэ хөрөнгө оруулалт бараг хийгдсэнгүй. Мөн Оюутолгойг тойрсон асуудал гацсан хэвээр бүтэн оныг үдэж байгаа нь эдийн засагт сайнгүй юм.

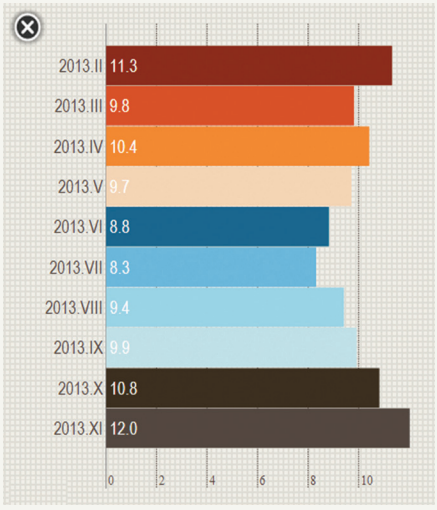
Мөн 2013 оны Нэгдсэн төсвийг хэт өөдрөг төсөөлсөн нь эдийн засагт томоохон ачаа болсон талтай. Тухайлбал, ▸▸

2013 оны төсвийг батлахдаа ДНБ-ийг 18.5 хувиар өсөн гэж тусгасан бол оны эхний хагас жилийн байдлаар эдийн засаг ердөө 11.3 хувиар тэлсэн байна.

Үүнээс гадна дээрх төсөвт төсөвлөснөөр 28 сая тонн нүүрс экспортлох ёстой байсан ч энэ үзүүлэлт 16 сая тонныг экспортолж нэг тэрбум ам.долларын орлого олоод буй тухай шинэхэн статистик мэдээлэл гараад байна. Хариугүй он дуусах гэж байгаа учраас эл тоо нэмэгдэх нь юу л бол.

Дараагийн эдийн засаг дахь оны таагүй үзүүлэлт бол мэдээж удаан хадгалагдсан ам.долларын ханшийн өсөлт. Импортод суурилсан эдийн засагтай орны хувьд ам.долларын ханшийн өсөлт удаан хадгалагдах нь бизнес эрхлэгчдийг дарамтад оруулаад зогсохгүй аажимдаа инфляци өсөхөд нөлөөлөв. Монгөний бодлогын хүрээнд Монголбанк инфляцийг нэг оронтой тоонд барих зорилт тавин ажиллаж буй. Гэсэн хэдий ч энэ оны долдугаар сард 8.3 хувьтай гарсан инфляци алгуур өссөөр арваннэгдүгээр сард 12 хувийн өсөлттэй гарсан нь Төвбанкны том зорилт үзэгдээд өнгөрөх төдий байлаа. Гэхдээ 2012 оны 14.2 хувьтай харьцуулахад бол буурсан үзүүлэлт. Ийн бууруулахын тулд Монголбанк багагүй хүчин чармайлт гарган ажиллаж байгаа. Тухайлбал, 2012 оны сүүлээс Монголбанк, Засгийн газар хамтран “Үнэ тогтворжуулах дэд хөтөлбөрийг” хэрэгжүүлж эхэлсэн нь инфляцийн нийлүүлэлт талд тусгайлан анхаарсан хэрэг юм. Энэ хүрээнд өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүний өртгийг бууруулах, барилгын материалын гол нэрийн үйлдвэрлэлийг дэмжих, орон сууцны санхүүжилтийн урт хугацааны тогтвортой тогтолцоог бий болгох зэрэг бодитой ажил хийсэн нь богино болон дунд хугацаанд үр дүнгээ өгснийг тэмдэглэх хэрэгтэй. Гэхдээ эдийн засагчдын үзэж буйгаар тус хөтөлбөрийн хүрээнд инфляцийг / мах, гурил, шатахууны үнийг / барьж байгаа боловч макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд инфляцийг урт хугацаанд нэмэгдүүлэх төлөв ажиглагдаж байна хэмээн үзсэн нь оны төгсгөлд

Инфляци (жилийн өсөлт)

Эх сурвалж: Монголбанк

биелэлээ олж байх шиг.

Харин эрэлт талын хүчин зүйлийн тухайд өмнөхийг бодвол инфляцийг хөөрөгдөх нөлөө харьцангуй бага байв. Тухайлбал, төсвийн тэлсэн бодлого хумигдсан, бэлэн мөнгө тараах байдал танагдсан, цалин хөлсний дундаж нэмэгдэл бага байсан зэргийг нэрлэж болно. Мөн макро эдийн засгийн бодлогын хүрээнд инфляци буурсантай холбоотой Төвбанк бодлогын хүүгээ гурван ч удаа бууруулж 10.5 хувь болгосон нь банк хоорондын хүүгийн түвшин болон Монголбанкны үнэт цаасны жигнэсэн дундаж хүү буурахад эерэг нөлөө үзүүлсэн байна. Эцсийн дүнд ам.долларын ханшийн өсөлтөөс улбаалан өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт гаарсан дүнтэй шинэ оныг угтав. Ирэх он жилүүдэд валютын ханш инфляцид нөлөөлдөггүй Монгөний бодлого хэрэгжүүлэх үндэс суурь тавигдсан талаар УИХ-ын гишүүн С.Дэмбэрэл онцлон хэлжээ. Тийм бол сайн л байна.

2013 оны эдийн засаг дахь таагүй үзүүлэлтийг тоймлон дүгнэхэд ийм ч барилгын салбарын өсөлт маш сайн байсан төдийгүй олон мянган өрх ипотекийн найман хувийн зээлийн хүрээнд орон байртай болсон сайхан мэдээ бий. Харамсалтай нь дээрх найман хувийн зээлээс хамааран орон сууцны үнэ энэ оны зургаагаас наймдугаар сар хүртэлх хугацаанд 12-28.7 хувийн огцом өсөлт үзүүлсэн таагүй мэдээ ч бий. Мөн оны сүүлийн хагаст хөрөнгө оруулалтын тухай хууль баталж гаднын хөрөнгө оруулагчдыг эргүүлэх эерэг сэтгэгдэлтэй болгож чадсан нь сайн зүйл. Түүнчлэн Монгол Улсын эрчим хүчний салбарт сүүлийн 30 жилд хийгдээгүй том бүтээн байгуулалт болох “Салхит” салхин цахилгаан станцыг байгуулсан нь мэдээж эдийн засагт гэрэл гэгээ авчирсан сайн мэдээ. Чингис бонд болон Хөгжлийн банкны бондтой нийлээд хоёр тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтын ачаар эдийн засгийг харин ч танагтай авч гарлаа хэмээн Төвбанкны ерөнхийлөгч тэргүүтэй холбогдох албаныхан онцлон хэлэх дуртай. Гэтэл нөгөө талд ийм их хэмжээний өр үүсгэж, түүнийгээ урт хугацаанд ашиг өгөх бүтээн байгуулалтад зарцуулж байгаа нь монголчуудыг өрийн дарамтад оруулж байна гэсэн шүүмжлэл өрнөсөн. Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж ч “Том төрөөс ухаалаг төр луу” хэлэлцүүлэг чуулганыхаа үеэр Засгийн газрыг бонд босгож өр тавих их дуртай байна хэмээн шүүмжилсэн удаатай. Тэрбээр ухаалаг төр луу шилжих хөтөлбөрийнхөө хүрээнд гаргах

Оны үнээр илэрхийлсэн ДНБ-ий хэмжээ, эдийн засгийн бодит өсөлт, хувиар

Эх сурвалж: Сангийн яам

хуулиудын дотор Өрийн удирдлагын тухай хууль гаргахаа ч мэдэгдсэн.

Засгийн газар Чингис бондоор босгосон 1.5 тэрбум ам.долларaa төсөвт суулгалгүй Хөгжлийн банкаар дамжуулан томоохон төслүүдэд хөрөнгө оруулалт хийсэн. Тус банкнаас гаргасан төсвөөс гадуурх нийт зарлага 2013 онд ДНБ-ий 10 орчим хувьд хүрэхээр байгааг Дэлхийн банк тооцсон. Бондын мөнгийг ийнхүү төсвөөс гадуур зарцуулах нь зүйд нийцэхгүйг олон улсын байгууллагынхан болон мэргэжилтнүүд шүүмжилдэг. Хэрвээ үүнийг төсөвт багтааж тооцвол энэ оны төсвийн алдагдал ДНБ-ий 12 хувьд хүрэхээр байгаа юм. “Монгол Улсын төсвийн алдагдал тус бүс нутаг дахь хөгжиж буй орнуудтай харьцуулахад онцгой өндөр байна” гэж Дэлхийн банк анхааруулсан.

Харин 2014 оны нэгдсэн төсвийг 6.9 их наяд төгрөгийн орлого, 7.3 их наяд төгрөгийн зарлага, 409.9 тэрбум төгрөгийн алдагдалтай, эргээд тодотгох нөхцөлтэйгээр баталсан. Засгийн газар энэ оны төсөвт дэд бүтцийн төслүүдээ хайр найргүй таначихсан. Жишээлбэл, улсын төсвөөс санхүүжих хөрөнгө оруулалтыг 318 тэрбум төгрөгөөр багасгажээ. Дээр нь УИХ төсөвт өртөг нэмэгдсэн гэсэн шалтгаанаар 144 объектыг царцаах шийдвэр гаргасан /Энэ жагсаалтад олон тооны цэцэрлэг, сургууль багтсаныг үл харгалзан санхүүжилтийг тэглэв/.

Бонд гаргах замаар бүтээн байгуулалтын том төслүүдээ үргэлжлүүлнэ гэж найдсан Засгийн газар хоёр оны зааг дээр санаснаа хийж чадлаа.

Ерөнхий сайд Н.Алтанхуяг өнгөрсөн есдүгээр сард Япон улсад айлчлал хийх үеэр Японы Засгийн газрын Олон улсын хамтын ажиллагааны банк Монгол Улсад найман тэрбум иенийн зээлжих эрх нээж байгаа болон Монголын Засгийн газрын бондод баталгаа гаргах боломжтойгоо илэрхийлэн хамтын ажиллагааны санамж бичгийг үйлдэж, хоёр тал гарын үсэг зурсан. Энэ нь өнгөрөгч сарын хоёр дахь долоо хоногт биелж, байдал тодийлэн дээрдэхгүй байх гэсэн таамаглалтай байсан айсуй оны эдийн засгийн өнгийг сэргээв. Сайн мэдээний сургаар урт хугацаанд өсч 1700 хол давсан ам.долларын ханш огцом буурав.

Удтал гацсан Оюутолгойн асуудлуудаар ч тодорхой мэдээлэл дуулдах цаг ойртсон бололтой. Ямар ч гэсэн Англи-Монгол хоёр улс дамжин үргэлжилсэн ТУЗ-ийн хурал 2014 оны төсвөө санал нэгтэй баталжээ.

Эцэст нь хэлэхэд таагүй жилийн тааламжтай угтал айсуй. Самурай бонд болон өнгөрсөн оны эдийн засгийн тойм, ирэх оны өнгийг илүү мэргэжлийн түвшний дүгнэлт судалгаатайгаар манайх удахгүй хүргэх болно. ■

“MONGOLIANECONOMY” СЭТГҮҮЛИЙН АСУУЛТ

-Монголын эдийн засаг 2013 он ямар байв. Та ирэх оныг хэрхэн харж байна вэ?

Ц.Батсүх /СЭЗДС-ийн Эдийн засгийн тэнхимийн эрхлэгч/

-Манай улсын хувьд 2013 он эдийн засаг талаасаа тодийлэн таатай байсангүй. Тэр тусмаа төсвийн орлого, хөрөнгө оруулалтаа авч үзэх юм бол эдгээр үзүүлэлт эрс буурлаа. Төсвийн алдагдал, зарим үйлдвэрлэлийн салбарын бууралтаас харж болно. Үүнд дэлхийн эдийн засгийн нөхцөл байдал нөлөөлсөн. Гэхдээ дотоодод макро эдийн засгийн удирдлага муу байгаагаас дээрх эрсдэл үүссэн. Гадаад зах зээл нийтдээ сүүдэртэй байсангүй. Зарим нэг сэргэлт гарсан. Гэвч үүний нөлөө манай уул уурхайн салбарын бүтээгдэхүүний борлуулалтад дорвитой өөрчлөлт авчирсангүй. Энэ нь манай улс олон улсын зах зээлд томоохон гэрээ хэлцэл хийж, нэвтэрч чадахгүй байгааг харуулж байгаа юм. Дүгнэвэд хэлэхэд хөдөө аж ахуйн салбар таатай. Харин уул уурхайн салбарт хатуурхсан жил боллоо. Төсвийн орлого тасарсан нь нүүрс гэхээс илүү төлөвлөлтийн алдаа гэж харж байгаа. Хэт өөдрөг орлогыг тооцсон нь төсөвт эрсдэл учруулсан. Ирэх жил дээрх нөхцөл байдал үргэжлэхийг үгүйсгэх аргагүй. Тиймээс шинэ онд эдийн засгийн өрсөлдөх чадварт дорвитой сэргэлт найдвар ажиглагдахгүй байна. Нөгөөтэйгүүр банк санхүүгийн салбар нэлээд эдрээтэй болох шинжтэй. Учир нь чанаргүй зээлийн хэмжээ эрс нэмэгдсэн. Дээр нь валютын ханш урьд байгаагүйгээр өссөн. Үүнээс үүдэн валютын албан нөөц багассан. Тиймээс үүний нөлөө ирэх жил гарч мэдэх юм. Ирэх жил валютын нөөцийг нэмэгдүүлэхэд нэлээд анхаарч ажиллах хэрэгтэй. Одоогийн байгаа албан ёсны нөөц нэмэгдэж чадахгүй бол ханш өсөх эрсдэл байгаа. Валютын ханшийн өсөлт нь бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтөд нөлөөлнө. Ингэснээр Монголбанкны инфляцийг бууруулах зорилт хүссэн үр дүндээ хүрэхгүй байх хандлага байгаа.»

Б.Гарамгайбаатар /УИХ-ын Эдийн засгийн байнгын хорооны дарга/:

-Ирэх онд Оюутолгойн зэс, алтны ордын үйлдвэрлэл энэ оныхоос бараг хоёр дахин нэмэгдэж, олборлолт эрчимтэй явагдана. Түүнчлэн газрын тос, төмрийн хүдрийн олборлолт ч нэмэгдэх хандлагатай байна. Үүнтэй холбоотой эдийн засгийн өсөлт нэмэгдэж, макро эдийн засгийн өсөлт тэнцвэртэй байдлаа хадгална. Эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангахын тулд Засгийн газраас инфляцийн түвшинг бууруулж, тогтворжуулах бодлого баримтлан үйл ажиллагаа явуулахаар төлөвлөсөн. Энэ хүрээнд бүтээгдэхүүний нийлүүлэлтийг дэмжиж, барилгын материалын импортыг бууруулж, дотоодод үйлдвэрлэх зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр байгаа. Үүний үр дүнд инфляцийн түвшинг нэг оронтой тоонд барихаар төлөвлөөд байна. Тиймээс ирэх онд эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хадгалж, улмаар өсөлтийг бататгах боломжийг бүрдүүлнэ гэж үзэж байна.

Б.Эрдэнэбат /МУИС-ийн Эдийн засгийн сургуулийн багш, доктор, судлаач/

-Статистик харах юм бол энэ онд ДНБ-ий өсөлт 12.5 хувь байхаар хүлээгдэж байгаа. Энэ бол маш өндөр тоо. Дэлхийн 200 гаруй улсаас толгой цохьсон үзэгдэл гэж хэлж болно. Гэхдээ өсөлтийн цаана хүртээмж хэр байсан гэвэл эерэг дүр зураг харагдахгүй. Манай улсын эдийн засгийн тооцоолол буруу болоод байгааг өмнө би хэд хэдэн удаа хэлж байсан. Тухайлбал, өрийн асуудал дээр нэгдсэн ойлголт алга. Нийгэм өөрсдөө тэгш хүртээмжийн тухайн хөндөхгүй байгаа. Энэ онд уул уурхайн салбарт нэг компани тоглогч байлаа. Тус компани манай гадаад худалдаанд томоохон хувь эзлэх болсныг илүү мэдэрлээ. Энэ нь Оюутолгой. Оюутолгойн далд уурхайн үйл ажиллагаа зогссонтой холбоотойгоор төгрөгийн ханш унах дарамтад орсон.

Нэг компанийн Монгол Улсын эдийн засагт үзүүлэх нөлөө том болно гэдэг давхар эрсдэл юм. Эдийн засгийн таагүй байдал бидэнд багагүй зүйлийг бодитоор харахад хүргэсэн. Гэхдээ аж үйлдвэрийн салбар дахь хөрөнгө оруулагчдаа шахан гаргасан. Энэ нь гаднын хөрөнгө оруулалт буурахад сөрөг нөлөө үзүүлсэн. Төлбөрийн тэнцлийн алдагдалтай холбоотойгоор эдийн засагт төрийн оролцоо нэмэгдсэн. Энэ хэрээр хувийн секторыг шахан гаргах үзэгдэл хүчтэй ажиглагдлаа. ДНБ-д эзлэх хувийн хэвшлийн эзлэх хувь байнга буурсаар байна. Уг нь хувийн хэвшилд тулгуурласан эдийн засаг байсан. Гэтэл төрийн гарыг харсан эдийн засагтай болж байна. Аж ахуйн нэгжээс гадна банк санхүүгийн байгууллага төрийн гар харж амьдардаг хувийн сектор болон хувирч байна. Энэ бол сэтгэл түгшээх зүйл.

Ирэх он тодорхой бус байдлаар дүүрэн байна. Манай эдийн засгийн түшиц салбар хөдөө аж ахуй байгалийн эрхшээлд байсан. Тэгвэл одоо хоёр дахь тийм тодорхой бус эдийн засгийн хөдөлгөгч хүч нь уул уурхай болчихлоо. Уул уурхайн салбар нь дэлхийн түүхий эдийн зах зээлийн эрхшээлд орсон. Бид өөрсдийнхөө жолоодлогыг алдаж байна. Тиймээс улсаараа алсын хараатай, эдийн засгийн бодлого судалгаатай явах юм бол дээрх эрсдэлийг бууруулах боломжтой. Чанаргүй зээлийн хэмжээ таван сарын дотор хоёр дахин өссөн. Ам.долларын ханшийн өсөлт банкны үйл ажиллагаанд ч нөлөөлж мэдэхээр байна. Ам.доллараар гадаад эх үүсвэр татсан Хөгжлийн банк, Төрийн банк болон бусад байгууллагад гадаад валютын эрсдэлд орсон. Энэ нь ирэх онд нэлээд өсөх хандлагатай байна. Манайх 2017 оноос ам.долларын зээлээ төлж эхэлнэ. Үүндээ эртнээс бэлдэх ёстой. Энэ бол 2014 онд хийх ажлын нэг гэж бодож байна.

Тэхюн Ли /Дэлхийн банкны Монгол дахь Суурин төлөөлөгчийн газрын ахлах эдийн засагч/

-Монголбанкны зүгээс эдийн засагт ихээхэн хэмжээний төгрөг нийлүүлсэн. Ингэснээр төгрөгийн олдоц нэмэгдэж, валют хомсдох болсон. Үүнээс үүдэн төгрөгийн эсрэг ам.долларын ханш чангарсан. Энэ нь импортын бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөлж, инфляци болж байна. Мөн банкны зээл олголт эрс нэмэгдсэн. Энэ нь санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд эмзэг тусаж байгаа. Тэр тусмаа арилжааны банкуудын хувьд энэ байдал нь сөрөг үр дагавар авчирах эрсдэлтэй. Нөгөөтэйгүүр тогтолцоо эрүүл бус болж байгааг харуулж байна.

Төвбанк ихээхэн анхаарах хэрэгтэй. Мөнгөний нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэхээс илүү ханш, инфляци, төлбөрийн тэнцэл энэ бүхнийг тэнцвэржүүлэх, тогтвортой байлгах нь чухал. Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг энэ онд баталсан нь сайн хэрэг. Гэхдээ монголчууд тэвчээртэй хандах хэрэгтэй. Хууль баталсан ч хөрөнгө оруулагчид хүлээнэ харна, азнана. Хууль баталсан дор хөрөнгө оруулалт орж ирэхгүй. Ирэх онд эдийн засгийн өсөлт энэ хэрээр үргэлжлэх байх. Гэхдээ эрсдэл бол байгаа. Эмзэг байдал улам гүнзгийрэх магадлалтай. Тиймээс одоо л зөв бодлого хэрэгжүүлэх ёстой. Тооцоогүй үр дүн гарч ирж болзошгүй. Нийт эдийн засгийн өсөлт нь өндөр байгаа ч бүтцийг нь задлаад задаргааг үзэхээр тун онцгүй чиг хандлага анзаарагдаж байгаа. Өсөлтийг бүрдүүлж байгаа салбарын тоо улам хумигдаад үндсэндээ хоёр салбар байх жишээтэй. Энэ бол олон тулгуурт эдийн засгийн бүтэц биш. Дараагийн нэг зүйл бол өндөр өсөлттэй байхын төлөө л хүмүүс хэт их анхааралд байх шиг байна. Мэдээж бусад улсад хоёр оронтой өсөлт амжилт. Гэхдээ өсөлт бүхэн хөгжил биш гэдгийг санах нь зүйтэй. Үүнээс гадна Чингис бондын зарцуулалтаа эргэж харах ёстой. Ирэх онд төсвөө тодотгохоос илүү Төвбанкны хэрэгжүүлж буй үнийг тогтворжуулах хөтөлбөрийг зогсоох. Мөн Чингис бондын хүрээнд хэрэгжүүлж байгаа төслүүдэд ялимгүй таналт хийх эсвэл хойшлуулах арга хэмжээг авахад хангалттай. Энэ тохиолдолд төсөв тодотгох шаардлагагүй. Үнэ тогтворжуулах хөтөлбөрийн нэг сул тал бий. Тус хөтөлбөр зогсох шийдвэр гарлаа гэхэд үнийн өсөлтийг дахин хөөрөгдөж мэдэх юм. Гэхдээ урт хугацааны эдийн засгийн тогтвортой байдлаа авч үлдэхийн тулд Засгийн газар зөв сонголт хийх ёстой.

Ч.Анхбаяр /Мандал даатгал компанийн эрсдэлийн удирдлагын ахлах шинжээч/:

-Энэ онд урсгал тэнцэл их алдагдалтай байна. Уг алдагдал нь гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт буурсантай холбоотой үр дүн. Өмнө нь урсгал тэнцлийн алдагдлыг гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтаараа нөхдөг байсан. Өөрөөр хэлбэл гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтаас манай улсын валютын нөөц хэт хамааралтай гэсэн үг юм. Дээрээс нь валютын нөөцөд дарамт болох дотоод хүчин зүйлс байна. Тухайлбал, Монгол Улсын өрийн хэмжээ. Эдгээр өрийн хүрээнд Засгийн газар жилд дунжаар 195 сая ам.доллар төлөх учиртай. Дээрээс нь банк, томоохон компаниудын төлөх өрийн хэмжээг нэмбэл манай улс жилд дунджаар 770 гаруй сая ам.долларын нөөцийг цааш нь хийх шаардлага гарч ирж байгаа юм. Гэхдээ энэ бол ердөө л богино хугацаанд шүү дээ. Хэрвээ урт хугацаандаа төлөх өрийн хэмжээг нэмбэл өнөөдөр байгаа валютын нөөц хаанаа ч хүрэхгүй. Ирэх онд валютын нөөц багасах нь ойлгомжтой байна. Дээр нь гадаад валютын харилцах хадгаламж өссөн дүнг харьцуулж үзэхэд өнөөдөр Төвбанкинд байгаа валютын нөөц хаанаа ч хүрэхээргүй байгаа юм. Үүнтэй холбоотой валютын ханш өсөх магадлал их. Манай байгууллагын хувьд техникийн шинжилгээ хийснээр ханш 1920 хүртэл өсч магадгүй. Үүнтэй холбоотой ирэх онд инфляци 17.5 хувьд хүрч болзошгүй. Хэрвээ цаашид Төвбанкны зүгээс тодорхой арга хэмжээ авахгүй бол валютын нөөцөөс шалтгаалсан ханшийн өсөлт нь инфляцийг хоёр оронтой тоонд хүргэх гол шалтгаан болох юм. Өнөөдөр хөрөнгө оруулалтын байдал тодорхойгүй байна. Тиймээс ирэх онд шинээр баталсан Хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийг олон улсад сайн сурталчлах хэрэгтэй. Тэгж чадвал хөрөнгө оруулагчдын хандлага сайжирна. Хэрвээ гадаадын хөрөнгө оруулалт нэмэгдвэл эдийн засагт учрах эрсдэл буурна.

Др. Штефан Ханзельманн /ЭТИС болон БНЭЗДХ-ийн захирал/:

-2013 он зөрчилдөөн, маргаантай асуудлаар дүүрэн жил байлаа. Нэг талаас сүүлийн нэг жил зургаан сарын хугацаанд гаднын хөрөнгө оруулагчдын сентимент богино хугацаанд муудсан. Үүнийг Засгийн газар ч хүлээн зөвшөөрсөн байх гэж бодож байна. Тэдний итгэлийг дахин олж авахын тулд төр, засгийн зүгээс ихээхэн хичээл зүтгэл гаргаж, Хөрөнгө оруулалтын тухай шинэ хууль хүртэл батлав. Мөн Гаднын хөрөнгө оруулалтыг дэмжих газар шинээр байгуулагдсан.

Нөгөө талаас Ашигт малтмалын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга болон уул уурхайн салбар дахь үндэсний хэлэлцүүлэг зэрэг чухал асуудлууд хүлээгдсээр л. “Рио Тинто”, “Оюутолгой” компаниудад шинэ удирдлага томилогдсон. Гэвч зарим асуудал шийдэгдээгүй хэвээр байна.

Санаа зовоосон өөр нэг зүйл бол макро эдийн засгийн суурь муудсан асуудал. Үүнд төгрөгийн ханшийн сулрал, улсын өр нэмэгдсэн, Төвбанкны нөөц хурдацтай багассан, инфляци нэмэгдсэн зэрэг

багтана. Мөн эдийн засгийн уналтад маш өртөмхий салбар болох орон сууцны зах зээлд хүмүүсийг ихээр татан оролцуулсан ипотекийн хөтөлбөр. Үүнд Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлсэн. Ингэснээр найдваргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдэх болов. Түүгээр ч зогсохгүй BRIC-ийн орнууд тэр дундаа БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт тааруухан байгаа. Энэ нь Монголын зах зээлд сөргөөр нөлөөлж, үнийн уналт болон зогсонги байдал үүсгэж, хангамжийн илүүдэл үүсгэх хандлагатай байна.

Барилгын салбарын хувьд өөдрөг дүр зураг харагдаж буй. Гэвч Монголын эдийн засаг энэ онд ихээхэн дарамтад орсон. Энэ нь ч эдийн засгийн эрүүл мэнд муудаж буйг харуулж байгаа хэрэг.

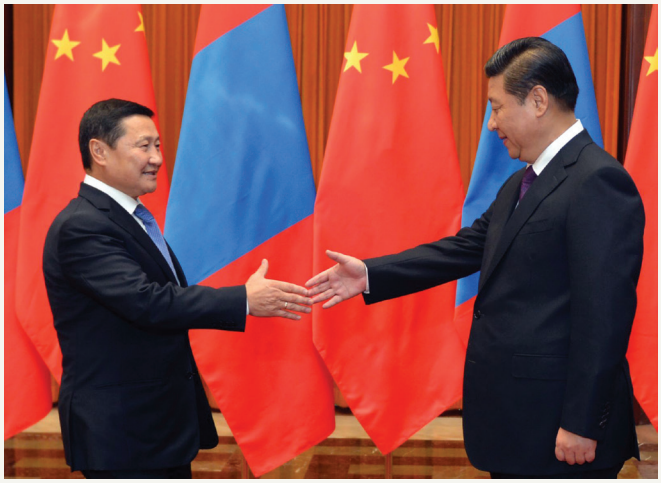
Энэ онд хэрэгжүүлсэн олон арга хэмжээ бүгд ирэх онд үр ашгаа өгөхгүй нь ойлгомжтой. Хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг шууд сэргээх боломжгүй. Уул уурхайн салбар ч гэсэн өнгөрсөн жилүүдэд байсан шиг огцом өсөлт гаргахгүй байх. Ирэх он бол эргэлтийн гол тулах цэг байж болох юм. Тиймээс ч ирэх оны бүх үйл явдал хамтдаа нэгдсэн байдлаар амжилтыг авчрах байх гэж бодож байна. Японы Засгийн газрын дэмжлэгтэйгээр гаргаж буй Самурай бонд, мөн Dimsum бонд нь Монголын санхүүгийн ган гачигтай он жилүүдэд тодорхой хэмжээний дэмжлэг үзүүлэх байх. Гэхдээ энэ хөрөнгийг үндэсний баялаг бүтээх зэрэг зүйлст ашиглаж, сайн хөрөнгө оруулалт болгох шаардлагатай юм. Засгийн газраас дэмжлэг үзүүлж буй ипотекийн зээлийн хөтөлбөр эдийн засгийн өсөлтийн хэмжээг нэмэгдүүлнэ. Гэхдээ энэ нь хөрөнгийг буруу газарт байршуулж буй хэрэг юм. Төсвийн нэгтгэл байхгүйгээс эдийн засгийн байдал ирэх онд ямар байх нь тодорхойгүй. Төгрөгийн ам.доллар болон евротой харьцах ханш хувийн хэрэглэгчид, хувийн хэвшлийнхэнд тэр дундаа жижиг, дунд хувийн хэвшлийнхэнд маш сөрөг нөлөө үзүүлэх талтай. Учир нь том компаниудыг бодвол жижиг компани, үйлдвэрийн үйл ажиллагаа хязгаарлагдмал. Энэ нь дотооддоо ашиг багатай үйл ажиллагаагаа ашигтайгаасаа нөхөн сэлбэх ямар ч боломжгүй хэрэг. Нөгөө талаас бараа, бүтээгдэхүүнийхээ үнийг нэмэх боломжгүй байдагтай нь холбоотой.

Түүнчлэн бүх зүйлийг ор үндсээр нь өөрчлөх боломжтой өөр нэг гол хүчин зүйл бий. Энэ бол “Оюутолгой” төслийн талаарх “Рио Тинто”-той хийсэн хөрөнгө оруулалтын гэрээ болон тус компанийн хөрөнгө оруулагч хэлбэрээр дахин хүртэх ашгийн асуудал. Эсвэл энэ тал дээр маш хүчтэй гаднын өөр түнштэй хөрөнгө оруулалтын гэрээ хийж болох. Хэрэв ирэх оны эхээр үүнийг хийж чадвал энэ нь эдийн засгийн сэргэлтийн гараа болох сайхан боломж юм. Гаднын шууд хөрөнгө оруулалтын орчныг сайжруулахад чиглэсэн Засгийн газрын хичээл зүтгэл, зориулалтыг ажил хэрэг болгож чадвал Монгол Улс олон улсын компаниудын хувьд нас бие гүйцсэн, бодитой, прагматик байдлаар хөгжих боломжтой. ■

ОНЫ ОНЦЛОХ 10 ҮЙЛ ЯВДАЛ

2013 онд Монголд улс төр, эдийн засаг, бизнесийн хол ойрын үйл явдал буцалсан өрнүүн амьдралын жил байлаа. “Mongolian Economy” сэтгүүл эдийн засгийн салбарт өрнөсөн үйл явдлыг тоймлон Оны онцлох 10-ыг нэрлэж байна.

1. Айлчлалын үр дүн

Монгол Улсын Ерөнхий сайд Н.Алтанхуяг энэ онд БНХАУ болон Япон улсад айлчилсан. Ерөнхий сайдын урд хөршийн айлчлал хоёр орны эдийн засагт үүсээд байсан саад тотгорыг арилгасан гэж дүгнэж болох юм. Өөрөөр хэлбэл, нүүрсний салбарт тулгамдсан асуудлыг шийднийг онцлохоос өөр яах вэ. Монгол Улс Хятадад нэг тэрбум тонн коксжих нүүрсийг 20 жилийн хугацаанд нийлүүлнэ. Ингэснээр 50 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг дунд хугацаанд татах болсон нь эдийн засагт нааштай мэдээ байв. Урт хугацаанд Тавантолгойн бүлэг ордоос олборлох нүүрсийг тээвэрлэх. Ложистикийн болон зах зээлийн өргөн боломжийг нээсэн нь хөршийн харилцаанд шинэ алхам боллоо. Мөн цаашдаа хүрэн нүүрс нийлүүлэх 20 тэрбум ам.долларын санамж бичиг үзэглэсэн нь дээрх харилцааг улам гүнзгийрүүлж байгаа юм.

Айлчлалын хүрээнд хоёр орны ирэх 20 жилийн харилцаа, хамтын ажиллагааг тодорхойлсон. Энэ нь Стратегийн түншлэлийн харилцааг хөгжүүлэх дунд, урт хугацааны хөтөлбөрийг баталсан явдал байв.

Мөн Ерөнхий сайдын Японд хийсэн айлчлалын үр дүнд оны өмнөхөн “Самурай” бондыг Монголын Засгийн газар гаргаж чадлаа.

Харин Ерөнхийлөгч төрийн гадаад бодлогын

харилцааг өргөжүүлэхээр цөөнгүй оронд айлчлал хийсэн. Тухайлбал, хаалттай гэж хэлж болох БНАСАУ-д айлчилсан нь дэлхийн нийтийн анхаарлын төвд байв. Тус айлчлалын хүрээнд манай Ерөнхийлөгч Хойд Солонгостой хөдөө аж ахуйн салбарт хамтарч ажиллахад бэлэн байгаагаа илэрхийлсэн юм. Үүнээс гадна БНАСАУ-ын Кесон дахь аж үйлдвэрийн цогцолборт хөрөнгө оруулан хамтран ажиллах боломжийг судлахаар болсон нь айлчлалын гол яриа хэлцлийн нэг байв. Түүнчлэн Ерөнхийлөгч Зүүн Өмнөд Азийн зарим оронд төрийн айлчлал хийсэн нь улс төрийн тэдийгүй эдийн засгийн харилцаанд шинэ имиж болсныг тэмдэглэж буй. Төр, засгийн тэргүүнүүдийн эдгээр айлчлалыг эдийн засгийн агуулга, өгөөжид нь үндэслэн манай сэтгүүл онцолж байна.

2. Нэр хүндийн илэрхийлэл

Улирч буй 2013 онд Монгол Улс олон улсын хурал зөвлөлгөөн, зочид төлөөлөгчдийн хөлд дарагдсан. Тухайлбал, АОХН-ийн сайд нарын VII бага хурлыг Монголд анх удаа зохион байгуулсан. Бага хуралд 100 гаруй орны 1300 орчим төлөөлөгч оролцож, дэлхий дахины ардчиллын өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудлаар санал солилцож, шийдвэр гаргасан юм. Монголчуудын хувьд ийм өндөр дээд хэмжээний олон улсын хурал, зөвлөлгөөн зохион байгуулж, төдий тооны зочдыг нэг дор хүлээн авч байсан удаагүй. Тиймээс энэ үйл явдал 2013 оны онцлох үйл явдлын нэгд зүй ёсоор тооцогдох нь мэдээж. Тус хурлын дараа олон улсын хэд хэдэн хурал, зөвлөлгөөн Улаанбаатар хотод шил дараалан болсон. Өнгөрсөн есдүгээр сард гэхэд “Давос Монголд” арга хэмжээ болж “Монгол Улсын хөгжлийн ирээдүйн асуудлаарх стратегийн яриа хэлэлцээ” сэдэвт дугуй ширээний уулзалтыг зохион байгуулав. Уулзалтад Дэлхийн эдийн засгийн чуулга уулзалтын захирал Клаус Шваб болон 30 гаруй орон, олон улсын 90 гаруй байгууллагын 170 гаруй төлөөлөгч оролцсон. Түүнчлэн Дэлхийн байгаль орчныг өдөр, Ази, Номхон далайн бүс нутгийн Азийн банкны холбооны XXX чуулган, Зүүн хойд Азийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааны форум зэрэг арга хэмжээг энд дурдаж болно. Дэлхийн хэмжээний асуудалд монголчууд өөрсдийн дуу хоолойгоо хүргэж, нэр хүндтэй арга хэмжээг эх орондоо зохион байгуулж чадсан нь манай улсын нэр хүнд олон улсад өсч байгаагийн баталгаа болсон юм.

3. Дэлхийн томчууд Монголд тавтай морил

Нэг өглөө сэрэхэд Хадгаламж банкийг Төрийн банктай нэгтгэснийг эс тооцвол Монголын банк, санхүүгийн салбарт ээлтэй жил байлаа. Өнгөрсөн аравдугаар сарын эхээр Монголд анх удаа Хөрөнгө оруулалтын сангийн тухай хууль батлагдлаа. Энэ нь манай улсын эдийн засаг, санхүүгийн салбарын ирээдүйд нэн чухал ач холбогдол бүхий үйл явдал юм. Мөн удтал дуншсан Үнэт цаасны тухай хууль өнгөрсөн хавар батлагдсан. Шинэ оны эхнээс хэрэгжиж эхэлнэ.

Монголын санхүүгийн салбарын 96 хувийг дангаараа эзэлдэг банкны салбарт Bank of China, Япон улсын хоёр дахь том банк Sumitomo Mitsui Banking Corporation (SMBC) зэрэг томчууд орж ирсэн нь олон хүний анхаарлыг татсан юм. Үүнийг Монгол Улс санхүүгийн зах зээлээ хамгаалж чадах эсэхийг нэг талаар сорьж буй хэрэг гэж харах хүмүүс ч бий. Нөгөө талаар бизнес эрхлэгчдэд чанартай үйлчилгээ үзүүлнэ гэсэн хүлээлт ч байна. SMBC банкны хөрөнгийн хэмжээ 1.5 их наяд ам.доллар буюу дэлхийн 20 том банкны нэг. Эдгээр банк Монголд төлөөлөгчийн газраа нээсэн нь нэг талаар Монголынхоо хөгжлийг тодорхойлох томоохон төслүүдэд хөрөнгө татах боломж юм. Нөгөө талаар гаднын хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээхэд чухал үүрэгтэй. Дахиад ч Японы нэг номерын банк Монголд орж ирэх сураг шинэ оны босгон дээр чих дэлсэж байна. Дэлхийн томчууд Монголд тавтай морил.

4. Бизнесийн шинэчлэл

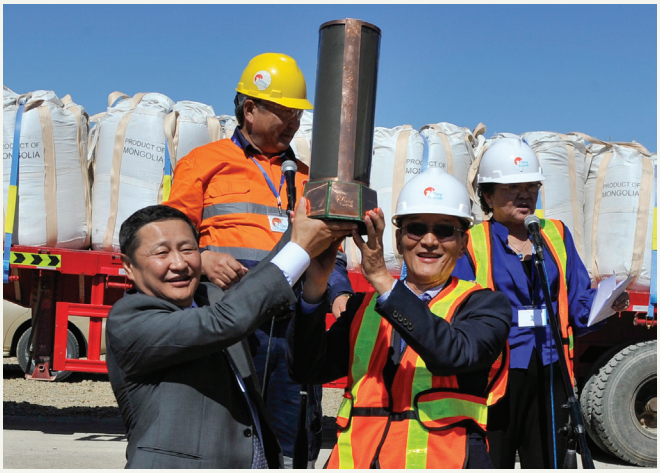

Монгол Улс Дэлхийн банкны бизнес эрхлэлтийн индексээр 2013 онд 76 дугаар байрт орсон нь өмнөх жилийнхээс 10 байраар ахисан үзүүлэлт юм. Гэхдээ энэ үзүүлэлтэд Засгийн газрын шинэчлэл хариуцсан сайд Ч.Сайханбилэг тэргүүтэй хүмүүс сэтгэл дундуур байгаа. Учир нь, Засгийн газар 2012 оноос бизнесийн шинэчлэл хийхээр тодорхой салбаруудад тодорхой ажил хийж эхэлсэн билээ. Тухайлбал, Барилгын зөвшөөрөл, Цахилгааны холболт, Гадаад худалдаа, Хөрөнгийн бүртгэл, Хөрөнгө оруулагчийг хамгаалах зэрэг чиглэлээр нэлээд ажил хийжээ. Гэсэн ч дээд түвшинд хийсэн дорвитой шинэчлэлүүд доод шатны хэрэгжүүлэх байгууллага дээр очоод ажил хэрэг болдоггүй. Хуучин хүнд сурталтай арга барилаар явж буй учраас санасан хэмжээний үр дүнг үзүүлж чадахгүй байгаа юм. Гэхдээ бизнесийн орчны шинэчлэлийн эхлэл олон зүйл дээр тавигдсан нь ирэх онд илүү бодитой үр дүн гарах үндэстэй. Мөн “Том төрөөс ухаалаг төр лүү” гэсэн томоохон хөтөлбөрийг санаачилсан Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн үйл хэрэг ч Засгийн газрын бизнесийн орчны шинэчлэлд хүч өгөх нь дамжиггүй. Тиймээс “Mongolian Economy” сэтгүүл бизнесийн орчны шинэчлэлийг оны онцлох үйл явдлаар нэрлэж байна.

5. Оюутолгойн экспорт ба шинэ боломж

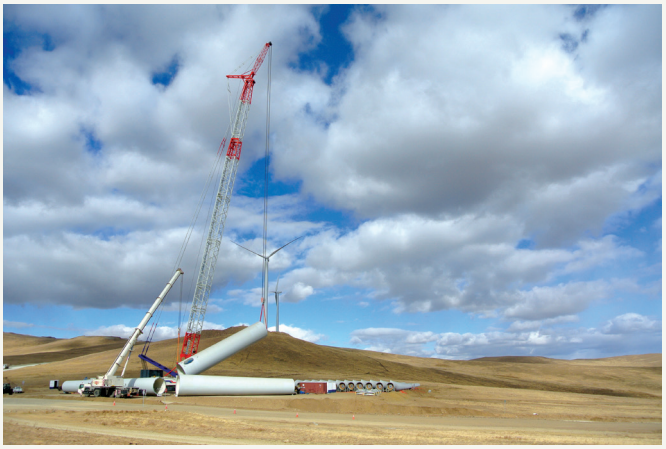
Одоогоос жилийн өмнө “Оюутолгой”-н баяжуулах үйлдвэр ашиглалтад орсон. Ингэснээр өмнийн говь аж үйлдвэрийн төв болсон. Тэгвэл энэ онд тус компани зэсийн хүдрээ боловсруулсан. Зөвхөн хүдрээ баяжуулаад зогсохгүй бүтээгдэхүүнээ экспортолсон. Дэлхийн топ таван уурхайн нэг Оюутолгойн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл Монгол Улсын төсвийн алтан найдвар гэж хэлж болно. Нөгөөтэйгүүр боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт шинэ боломж авчирсныг салбарынхан нь онцолж буй. Баяжуулах үйлдвэр эхний гурван жилд дунджаар 27-30 хувийн агуулгатай 650-700 мянган тонн зэсийн баяжмал үйлдвэрлэх юм. “Оюутолгой” компани оны эцэс гэхэд 85 мянган тонн зэс агуулсан баяжмал үйлдвэрлэхээр урьдчилан төлөвлөсөн. Одоогоор баяжуулах үйлдвэр хоногт 100 мянган тонн хүдэр боловсруулж байна. Уурхай ашиглалтын нийт хугацаандаа 78 сая тонн баяжмал үйлдвэрлэж 22.7 сая тонн зэс. Мөн 26 сая унци алт /808.6 тонн/, 170 сая унци мөнгө /5287 тонн/, 129 сая фунт молибден тус тус үйлдвэрлэхээр төлөвлөжээ.

“Оюутолгой”-н үйлдвэрийн өнөөгийн хүчин чадал нь “Эрдэнэт” үйлдвэрийнхээс даруй 12 сая тонноор их. Цаашид Оюутолгойн баяжуулах үйлдвэр хүчин чадлаа нэмэгдүүлэн 2018 он гэхэд жилд 54 сая тонн хүдэр боловсруулах хүчин чадалтай болох юм. Уурхай жилд хамгийн багадаа 600 сая тонн зэс үйлдвэрлэх төлөвлөгөө бий. Эдийн засагт шинэ боломж айсуй.

6. Түүхэн бүтээн байгуулалт

Монголчууд салхийг эрхшээсэн түүхэн үйл явдал өнгөрсөн онд тохиосон. Энэ бол “Clean energy” компанийн “Салхит” салхин станцын томоохон бүтээн байгуулалт юм. Төвийн бүсийн сүлжээнд холбогдож байгаа анхны сэргээгдэх эрчим хүчний энэхүү эх үүсвэр нь хүчин чадлаараа ДЦС-4, ДЦС-3-ын дараа орно. “Салхит” салхин цахилгаан станцын салхин сэнс нь 120 гаруй метр өндөр. Баганын өндөр нь л гэхэд 80 метр, 125 тонн жинтэй. Далбаа тус бүр нь 40 гаруй метр урт, 6.2 тонн жинтэй. Энэ аварга төхөөрөмжийг тогтоохын тулд 240 шоо метр буюу есөн давхар байшингийн сууринд орох хэмжээний бетон зуурмаг орсон гэсэн. Мөн 110 кВт- ын 28 км урт хоёр хэлхээт дамжуулах шугам, тус бүр нь 1.6 мВт-ын чадалтай 31 салхин цахилгаан үүсгүүрээс салхит станц бүрдэнэ. Бүтээн байгуулалтын ерөнхий гүйцэтгэгчээр “Лейтон” ХХК ажилласан бөгөөд дотоодын

барилга угсралт, инженерийн 18 компани оролцсон байна. Барилга угсралтын ажлын оргил үед төслийн талбайд 500 гаруй хүн ажилласны 94 хувь нь монгол ажилчид байжээ. Станц бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж эхэлснээр жилд 120 мянган тонн нүүрс, 1.6 сая тонн ус хэмнэх юм. Мөн 20 орчим мянган га газар мод тарьсантай дүйцэхүйц хүлэмжийн хийн ялгарлаас сэргийлэх ажээ.

7. Мөнгөний бодлогын “иж бүрдэл”

Гаднын хөрөнгө оруулалт 40 хүртэл хувиар багассан. Оюутолгойн далд уурхайн хөрөнгө оруулалт зогссон. Ам.долларын ханш өссөөр оны сүүлийн сарын эхэнд 1700 төгрөгийг хол давж, бизнес эрхлэгчдэд дарамт болсон. Нүүрсний үнэ өндийж гийгүүлээгүй нэгэн оныг бид үдэх гэж байна. Валютын урсгал саарахын хэрээр иргэн бүр харилцан адилгүй хохирол амссан гэж хэлж болно. Нэг жилийн хугацаанд 1.5 тэрбум ам.доллар буюу 2.5 их наяд төгрөгийн алдагдал хүлээсэн болохыг Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж тэмдэглэсэн нь бий. Өөрөөр хэлбэл, гадаад зах зээлээс 1.5 тэрбум ам.долларын хөрөнгө босгосон ч энэ хэмжээний валютыг нэг жилийн хугацаанд бид алджээ. Үүнд валютын өсөлт нөлөөлсөн нь дамжиггүй. Төгрөгтэй харьцах ам.долларын ханш 20 хүртэлх хувиар чангарсан нь үүнийг тод гэрчилнэ. Иймээдрээ дундуур 2013 оны мөнгөний бодлого хэрэгжсэн. Нөгөөтэйгүүр мөнгөний бодлогоор зохицуулах төгрөгийн худалдан авах чадвар огцом суларсан нь эдийн засагт “шок” үүсгэсэн юм. Инфляцийг тогтоон барих мөнгөний бодлогын зорилт ирэх онд ч үргэлжилнэ. Ханшийн өсөлтийг Төвбанкны зүгээс гадаад хүчин зүйлтэй холбон тайлбарлаж буй.

Төсвийн орлого 1.5 их наядаар тасарсан нь мөнгөний бодлогыг зах зээлд томоохон тоглогч болгов. Монголбанк дээрх байдлыг зөөллөх үүднээс бодлогын хүүгээ гурван удаа бууруулсан. Ингэснээр зах зээлд 2.8 их наяд төгрөгийг нийлүүлсэн. Уламжлалт бус мөнгөний бодлогын хүрээнд Үнэ тогтворжуулах хөтөлбөр хэрэгжүүлж, ипотекийн тогтолцооны эхний алхмыг тавьсан. Нэг үгээр хэлбэл, мөнгөний бодлого макро эдийн засагт төсвийн бодлогоос илүү үүрэг гүйцэтгэв. Инфляцийг нэг оронтой тоонд оруулах. Цаашилбал тогтвортой барих гэсэн Төвбанкны зорилт богино хугацаанд биелэлээ олсон. Гэхдээ дунд хугацаанд тогтвортой байж чадсангүй.

8. Залруулга

Эдийн засаг огцом өсч, дэлхий нийтийг гайхшруулаад удаагүй байлаа. Гэтэл 2013 онд Монгол Улс гэнэтлэн хөрөнгө оруулагчдын сонирхлын гадна үлдчихсэн. Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт энэ онд 40 гаруй хувиар огцом буурч, валютын ханш хэт өссөн. Эдийн засгийн огцом өсөлт бага багаар царцав. Энэ бүх мэдээ улстөрчдийн нэг бус буруу шийдвэрээс улбаатай. 2006 оноос хойш уул уурхайн салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалттай холбоотой дөрвөн ч томоохон хууль батлагдаж, хэрэгжиж эхэлсэн. Өнгөрсөн хугацаанд батлагдсан хуулиудын ихэнх нь хөрөнгө оруулагчдыг үргэсэн. Үүний хамгийн энгийн жишээ 2012 оны сонгуулийн өмнө гэнэт батлагдсан “Стратегийн ач холбогдол бүхий салбарт гадаадын хөрөнгө оруулалтыг зохицуулах тухай”

хууль юм. Энэ хуулийн балаг 2013 онд Монголын эдийн засгийг хөмрөнгөө алдсан. Хөрөнгө оруулалтын орчин бараг хоёр жил болсны эцэст Хөрөнгө оруулалтын тухай хууль “мэндэлсэн” нь өнгөрч буй оны бас нэгэн онцлох үйл явдал яах аргагүй мөн. Хууль төрсний маргаашнаас эдийн засагт гарах эерэг үр дүнгийн талаарх хүлээлт, хөрөнгө оруулагчдын итгэл сэргэсэн болов уу гэх таамаг өнөөдрийг хүртэл үргэлжилж байна. Ямартай ч шинэ хуулиар Монголд хөрөнгөө оруулсан гадаад дотоодын бүх л хөрөнгө оруулагчдын дунд тогтвортой байдлыг бий болгож байгаад олзуурхах хүн олон.

9. Зам бүхэн хөгжлийн хөтөч

Авто замын салбарын хувьд ахиц дэвшлийн он байлаа. Тухайлбал, Улаанбаатар-Замын-Үүд чиглэлийн 116.25 км авто зам шинээр ашиглалтад орсон. Үүнийг хүлээн авах нээлтийн ажиллагаанд Ерөнхий сайд Н.Алтанхуяг оролцохдоо “Энэ зам ашиглалтад орсноор ОХУ болон БНХАУ-тай олон улсын чанартай босоо тэнхлэгийн авто замаар холбогдож байгаа нь ач холбогдолтой юм” гэж тодотгосон.

Энэ жил авто замынхан нийтдээ 1824 километр хатуу хучилттай замын ажлыг хийж гүйцэтгэжээ.Тус салбарын бүтээн байгуулалтад нийт 9000 гаруй хүн ажлын байраар хангагдсан бөгөөд 5000 гаруй тоног төхөөрөмж ашигласан тухай Зам,тээврийн яамны Авто замын бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Р.Онон онцолсон юм.

Мөн шинэчлэлийн Засгийн газрын нийслэлийг орон нутагтай хатуу хучилттай замаар холбох зорилт хэрэгжиж байна. Тухайлбал, Хөвсгөл аймгийг Улаанбаатар хоттой холбох ажлын нэг хэсэг болсон 79 км хатуу хучилттай замыг ашиглалтад оруулсан. Ирэх онд үлдсэн 160 км замыг тавина. Улаанбаатар–Дархан-Алтанбулаг чиглэлийн замаас салаалсан Төв аймгийн Борнуурын 7,4, хуучнаар партизаны САА буюу Жаргалант хүртэлх 24,7 км зам байна. Налайх-Дөрөвдүгээр зөрлөг-Зуунмод чиглэлийн хатуу хучилттай 25 км замын ажил ч мөн бий. Үүнийг ашиглалтад оруулснаар Төв аймгийн иргэд цагираг хэлбэрийн замаар Улаанбаатарын зүүн, баруун талаар зорчиж нэвтрэх боломжтой юм. За тэгээд Увсад Наранбулаг –Хяргас нуурын чиглэлийн 100 км хатуу хучилттай замын нээлтийг хийгээд удаагүй байгаа. Ховд аймагт л гэхэд баруун бүсийн босоо тэнхлэгийн 85км, нийслэл чигтэй хэвтээ тэнхлэгийн 100 гаруй км замууд тавигдсан. Улаанбаатар хотод бол зам тавихаас гадна хэд хэдэн том уулзваруудыг шинээр бий болгосон. Энд харин тодотгоход улсын хэмжээнд шинэ зам тавих, хуучнаа өргөтгөх, засварлах, тордох, арчлах ажлыг ч өмнөх жилүүдээс өрнүүн хийснийг тэмдэглэхэд таатай.

10. Өсөлтийн эзэн

Эдийн засгийн өсөлтийг 2013 онд хадгалж үлдэхэд томоохон хувь нэмэр оруулсан нь үл хөдлөх хөрөнгийн салбар. Тэр дундаа орон сууцны зах зээл байлаа. Статистик тоо мэдээллээс харахад өнгөрсөн онд 11349 айлын орон сууц нийслэлд шинээр ашиглалтад орсон. Энэ ондоо багтаж 19390 айлын орон сууц ашиглалтад орох төлөвтэй байна. Үүнээс өнгөрсөн арваннэгдүгээр сарын 28-ний байдлаар Улаанбаатар хотын хэмжээнд нийт 38311 айлын орон сууц шинээр борлуулагджээ. Эдгээр тоон үзүүлэлтээс гадна Монголбанк, Дэлхийн банкны гаргасан судалгаагаар барилгын салбар энэ жил 125 хувиар огцом өсөлт үзүүлжээ. Эдийн засгийн уналтын шинж илэрсэн жилд барилгын салбарын өсөлт эрчээ авсны гол учиг нь Үнэ тогтворжуулах хөтөлбөр болон орон сууцны найман хувийн зээл юм. Цаашдаа Улаанбаатар хот 2012-2020 онд барилгын салбарын эрчимтэй хөгжлийн суурь бүс байх төлөвтэй байна. Энэ утгаараа ирэх онуудад барилгын салбарт хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх төлөв бий. Хонконгийн “Mongolia Investment Summit 2013” чуулганы үеэр Монголын барилгын салбарт хөрөнгө оруулах боломж байгаа эсэх талаар гаднын хөрөнгө оруулагчид ихээхэн сонирхжээ. ■

УРД ХӨРШ

ЕВРО БҮСИЙН “СҮҮДЭР” ХЯТАДАД

Б.АЛТАЙ

Дэлхийн эдийн засаг ирэх онд тэдийлэн сайжрахгүй нь бололтой. Хэдийгээр АНУ, Евро бүсийн эдийн засаг ялимгүй сэргэхээр байгаа ч Төвбанкууд нь мөнгөний тэлэх бодлогоо аажмаар хязгаарлах болсноор эдийн засгийн өсөлт нь царцаж мэдэх юм гэж “Roubini Global Economics”-н дэлхийн эдийн засгийн бүсчилсэн шинжилгээнд дурджээ. Түүнчлэн Хятадын хөрөнгө оруулалтын өгөөж буурч, эдийн засгийн өсөлт саарч байгаа нь түүхий эдийн үнэд сөргөөр нөлөөлснөөр манай гадаад худалдаа, хөрөнгө оруулалт эрс сэргэх найдвар замхарч байна. Хэрэв энэ байдал нь удаан үргэлжлэх аваас экспортын бүтээгдэхүүний үнэ өсөх бус унах эрсдэлтэй.

Энэ онд Хятадын ДНБ-ий өсөлт 7.5 болж, 0.2 хувиар буурчээ. Тус улсын албан ёсны статистик мэдээнд аж үйлдвэрийн өсөлт 9.9 хувиас 8.9 хувь болж, нэг хувиар буурсан гэжээ. Энэ нь дээрхэд нөлөөлсөн байна. Нөгөө талаасаа Евро бүсийн эдийн засгийн хямралаас үүдэн Хятадын гадаад худалдаа алдагдал хүлгээгээд буй. Иймээс тус улсын удирдлагууд эдийн засгийн бодлогоо өөрчилж илүү тэнцвэртэй, дотоод эрэлт, хэрэглээнд суурилсан өсөлтийг бий болгохыг эрмэлзэж байна. Мөн чанаргүй зээлийн хэмжээг бууруулж, хумих бодлого зарлалаа.

“Таны хэзээ ч сонсоогүй Хятадын компаниуд дараагийн арван жилд аварга том өрсөлдөгч болон гарч ирнэ. Тэд таны пүүсийн оршин тогтоноход заналхийлэх болно. Хятад зөвхөн зах зээл тэдий бус. Энэ орон буурьтай өрсөлдөгч болох замдаа их хурдтай явна” хэмээн “Женерал Электроник”-ийн домогт удирдагч явсан Жак Уэлч өөрийн “Jack Straight from the Gut” хэмээх намтарчилсан бүтээлдээ сануулж байсан. Үнэхээр хоосноос үүссэн мэт Хятад сүүлийн 15 жилд дэлхийн экспортын хоёр дахь гүрэн болж гарч ирэв.

Эдийн засгийн өсөлт нь алгуур саарсан ч Хятад ирэх онд энэ оны амжилтаа хадгална хэмээн Дэлхийн банк үзэж байна. Дундаж өсөлт нь долоон хувь байх бөгөөд 2014 онд үүнээс дээш тэдийлэн цойлохгүй аж. 2015 он хүртэл Хятадын эдийн засгийн жилийн дундаж өсөлт дээрхээс нэг их хэтрэхгүй гэх. Тэгвэл шинээр 45 сая ажлын байр бий болгох зорилтыг урд хөрш өмнөө тавьжээ.

“The Economist”-сэтгүүлд гарсан таамаглалаар Хятадын эдийн засгийн өсөлт 2020 он хүртэл дунджаар долоон хувиар өсөхөөр байна. Энэхүү өсөлт нь 2030 он гэхэд 3.7 хувь байх болно гэжээ. Тус сэтгүүлийн таамгаар Хятадын эдийн засаг 2016 он гэхэд АНУ-ыг гүйцэж түрүүлнэ гэсэн. Мөн 2030 он гэхэд Хятад АНУ-ын эдийн засгаас даруй 30 хувиар илүү байна гэж тоцоолсон. Үүгээр бол дэлхийн хамгийн том эдийн засагтай улс болох юм.

Хятадын нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 8650 ам.доллар болж өссөн байна. Дэлхийн эдийн засагт шинэ тоглогч болоод буй Хятадыг хямд өртөгтэй ажиллах хүч нь олон улсад өрсөлдөхүйц үйлдвэрлэгч болгож хувиргасан юм. Тус улсад дунджаар нэг цагийн ажлын хөлс хоёр ам.доллар байв. Харин ирэх оноос Хятадын ажиллах хүчний ажлын хөлс эрс нэмэгдэж магадгүй нь. Энэ дүн АНУ-д 35 ам.доллар байдаг.

Дэлхийн хүн амын тавны нэгийг эзлэх Хятад эдийн засагтаа бүтцийн өөрчлөлт хийж буй. Энэ талаар манай сэтгүүл өмнө нь нийтэлж байсан бөгөөд 54 дэх дугаарын “Хятадын шинэ эдийн засаг” өгүүллээс үзэж болно. Азийн хөгжлийн банкны төсөөлж байгаагаар ирэх онд эдийн засаг мөн л үргэлжлэн ялимгүй саарч, 7.4 хувь болох төлөвтэй байна. Өмнө нь дээрх банк Хятадын эдийн засгийг энэ онд 8.2 хувиар өснө гэж таамаглаж байв. Тус улсын эдийн засгийн өсөлт сүүлийн арван жилийн туршид дунджаар 10.5 хувь байсан.

БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт удааширч байгаа нь тус улсын эрх баригчдын хэрэгжүүлж буй бодлоготой холбоотой болохыг Азийн

хөгжлийн банкны Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газрын ахлах эдийн засагч Яан Хансэн тайлбарласан юм. Түүний хэлж байгаагаар экспорт болон хөрөнгө оруулалтад тулгуурласан өсөлтөөс хувийн хэрэглээ, нийгмийн үйлчилгээний тэлэлтэд суурилсан тогтвортой хөгжлийн загвар руу дунд хугацаанд шилжиж байгаа. Энэ нь өсөлт саарах шалтгаан болжээ. Үүнийг “дахин тэнцвэржүүлэх” бодлогын үр дүн гэж Яан Хансэн хэллээ.

Хятад нь түүхий эдэд суурилсан хурдтай хөгжлийн загвараас татгалзаж эхэлсэн нь Азийн бүсийн улс орнуудад ихээхэн эрсдэл дагуулсаар. Тэр тусмаа Хятад руу эрдсийн бүтээгдэхүүн экспортлогч орнуудад энэ байдал нь цаашдаа ч улам хүндрэл учруулж болзошгүй. Хятадгүйгээр энэ дэлхий оршин тогтнож чадахгүй. Тэд дэлхийн хамгийн том эдийн засагтай болж чадсан. Үүнээс гадна НҮБ-ын Аюулгүйн зөвлөлийн хориг тавих эрхтэй гишүүн өнөөдөр дэлхийг “захирч” байна. Тэд хойшдоо ч захирах бололтой. Японыг ардаа “жийж” чадсан Хятад АНУ-ын байр сууринд шилжих нь нэгэнт тодорхой болохыг “Хятад дэлхийн гүрэн эргэж ирж байна” номонд дурджээ. Нөгөөтэйгүүр Хятадын эдийн засгийн сэргэлт удааширч байгаа нь Евробүсийн эдийн засгийн төлөв бүрхэг байгаагаас улбаатай аж. ■

Шинээр 45 сая ажлын байр бий болгох зорилтыг урд хөрш өмнөө тавьжээ.

ХОЙД ХӨРШ

ОХУ-ЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН 2013 ОНЫ ТОЙМ

Р.ГАНТУЛГА

Deloitte Research судалгааны байгууллага

ОХУ-ын эдийн засаг цаашид хэрхэх нь тодорхойгүй байна. Тус улсын ДНБ-ий өсөлт саарч, газрын тосны салбар уналтад орж буй. Энэ нь дэлхий дахины газрын тосны хэрэгцээ буурсантай холбоотой. Бусад салбарын хувьд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулалт буурахад татвараас хамааралтай байдал нь сөргөөр нөлөөлж байна. Мөн эдийн засгийн удаашралд нөлөөлж буй хүчин зүйл нь санхүүгийн асуудал. Учир нь энэ оны нэгдүгээр улиралд тус улсын төсвийн тэнцэл тааруухан байсан. Энэ тохиолдолд мөнгөний бодлогоо өөрчлөх хэрэгтэй байсан боловч тэгсэнгүй. Ялангуяа бизнесийнхэн санхүүжилтийн өртөг, зардал маш өндөр байгаад гомдоллох болсон. Харамсалтай нь инфляци өндөр байгаа учраас бодлогын хүүг ойрын үед бууруулах боломжгүй аж. Эдийн засгийн хувьд ганцхан боломж нь хувийн хэрэглээний зардлыг нэмэгдүүлэх. Энэ төрлийн зардлыг ажилгүйдлийн түвшинг бууруулах, орлого нэмэгдүүлэх, хэрэглээний кредит карт нэвтрүүлэх зэргээр нэмэгдүүлэх боломжтой.

Эдийн засагт тээг болж буй таваар, хөрөнгө оруулалт

ОХУ-ыг таваараас хамааралтай гэдгийг ялангуяа гол зах зээлийн хэрэгцээ буурахад хэрхэн уналтад орж байгаагаас нь төвөггүй харж болно. Таваарын ханш уналттай байгаа нь Евробүсийн 17 орны эдийн засаг тааруухан байгаатай холбоотой. Мөн АНУ-ын эдийн засаг тэдийлэн сэргэхгүй байна. БНХАУ, Энэтхэг зэрэг таваар импортлогч гол зах зээлийн эдийн засгийн өсөлт тааруухан байгаатай ч мөн хамаатай.

Тухайлбал, ОХУ-ын экспортын гол түүхий эд болох Уралын түүхий нефть энэ оны эхний улиралд нэг баррель нь дунджаар 111 ам.долларын ханштай байв. Энэ нь жилийн таван хувийн бууралттай ханш юм.

График 1. Түүхий нефтийн үнэ, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн өсөлт

Эх сурвалж: Deloitt University Press

Газрын тос, байгалийн хий, металл зэрэг байгалийн нөөц олборлолт эдийн засгийг энэ оны эхний улиралд арагш татах гол хүчин зүйл байсанд гайхах зүйлгүй. Жилийн дундаж өсөлт 4.9 хувиар буурсан байна. Энэ нь эргээд ДНБ-ий бодит өсөлтийг 1.6 хувиар бууруулжээ. Энэ нь 2009 оны дөрөвдүгээр улирлаас хойших хамгийн муу өсөлтөд тооцогдож байна.

Хөрөнгө оруулалт өнгөрсөн оны эхний улирлаас эхлэн огцом буурсан. Энэ оны эхний улиралд 0.4-хөн хувийн өсөлттэй байв. Гадаад хэрэгцээ буурсан нь газрын тосны компаниудыг хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөнийхөө хамрах хүрээг багасгахаас аргагүй болгожээ. Зээлийн

График 2. ДНБ-ий бодит өсөлт, хувийн хэрэглээ, нийт хөрөнгө оруулалт (%)

Эх сурвалж: Bloomberg, 2013, Oxford Economics

өндөр зардал мөн ямар ч дэмжлэг болж чадаагүй байна. Түүнчлэн ирэх онд зохиогдох Сочигийн өвлийн олимпийн бэлтгэл ажил бараг дууссан боловч барилгын үйл ажиллагаа нь удаашрах болжээ. Энэ нь үндсэн хөрөнгийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөлж буй.

2013 онд ОХУ-ын эдийн засгийн өсөлтийг хөдөлгөгч гол хүчин зүйл нь хувийн хэрэглээ байв. Ирэх онд ч мөн адил байх бололтой. 2013 онд өсөлт 6.8 хувь, энэ оны эхний улиралд 4.7 хувь байсан. Хөдөлмөрийн хүчтэй зах зээл, өсөн нэмэгдэж буй орлого, зээл авахад хялбар болсон зэрэг олон хүчин зүйлээс хэрэглэгчид ашиг хүртсэн байна. Энэ оны тавдугаар сарын байдлаар ажилгүйдлийн түвшин 5.2 хувь болж буурчээ. Энэ нь хамгийн доогуур үзүүлэлтүүдийн нэг байв. Цаашид ч богино хугацаанд доогуур түвшнээ хадгалах шинжтэй байна. 2013 оны эхний таван сарын байдлаар орлого 12.5 хувиар нэмэгдсэн бөгөөд цалин, хөлс таван хувиар нэмэгдсэн үзүүлэлттэй. Түүнчлэн өрхийн өр харьцангуй бага буюу ДНБ-ий 12 хувийг эзэлж байгаа. Тиймээс зээл авах боломжоор хэрэглэгчдийг хангах үндэслэлтэй юм. Энэ онд хэрэглэгчдийн өр 40 хувь, кредит картны зээл 80 хувь хүртэл тус тус нэмэгдсэн аж.

Гэхдээ зээл олгох давтамж, хурд удаашрах хандлагатай байна. Энэ нь Оросын Төвбанк арилжааны банкуудаа хэрэглээний зээлийн хүүгээ бууруулахыг шавдуулсаар ирсэнтэй холбоотой. Ингэснээр зээл олгох асуудлыг аль болох түргэн хугацаанд шийдвэрлэх шаардлага гарсан. Улмаар үүнтэй холбоотой эрсдэлийг бий болгож буй. Хэрэглэгчдийн хувьд өөр нэг асуудал бол өндөр инфляци. Энэ нь бодит цалин дахь өсөлтийг бууруулах хандлагатай. Ингэснээр хэрэглэгчдийн худалдан авалтад сөргөөр нөлөөлж болзошгүй. Эдгээрийн нөлөөлөл болон удааширч буй эдийн засгаас хувийн хэрэглээнд үзүүлж буй нөлөөлөл нь жижиглэнгийн худалдааны өсөлт буурч буйг тодорхой хэмжээгээр харуулж байна.

Борлуулалт 2013 оны тавдугаар сард 2.9 хувиар өссөн. Гэхдээ дөрөвдүгээр сараас 4.1 хувиар, нэгдүгээр сараас 4.4 хувиар тус тус буурсан үзүүлэлт юм. Харин хэрэглээний зардал буурахгүй нь бололтой. Хувийн нийт хэрэглээний өсөлт 4.4-4.6 хувь байх хандлагатай байна. Энэ нь ДНБ-ийг 2.2-2.4 хувиар өсгөх болно.

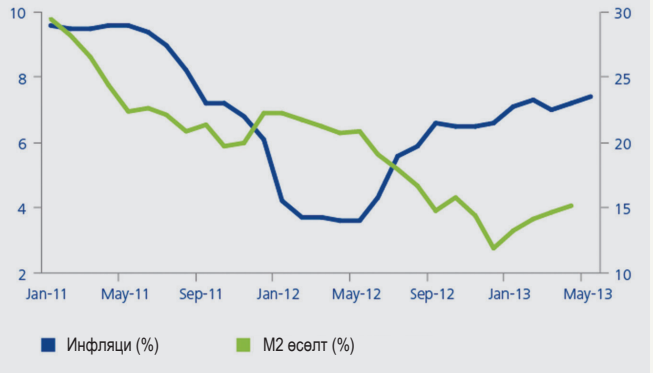
Оросын Төвбанк өнгөрсөн нэгдүгээр сараас хойш бодлогын хүүгээ өөрчлөөгүй. Сүүлийн есөн сарын турш 8.5 хувь байлгасаар иржээ. Хэдийгээр инфляци өндөр, хэрэглээний зээлийн өсөлт хүчтэй байгаа боловч эдийн засгаа сэргээх үүднээс тус банк бодлогын хүүгээ бууруулахаас татгалзсан байна. Хүнсний бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, хэрэглэгчийн хэрэгцээ өссөн зэргээс шалтгаалан өнгөрсөн оноос хойш инфляци өсч буй. Өнгөрсөн тавдугаар сард инфляци сүүлийн 21 сард байгаагүйгээрээ хамгийн өндөр түвшинд хүрч, 7.4 хувь болсон. Харин Төвбанкнаас таамаглаж байсан түвшин 5-6 хувь байв. Үүний зэрэгцээ хэрэглээний зээл болон эдийн засаг дахь нийт мөнгөн дүн (broad money – M2) энэ онд мөн өссөн үзүүлэлттэй байна. Нийт мөнгөн дүнгийн өсөлт өнгөрсөн оны арванхоёрдугаар сард 11.9 хувь байсан. Тэгвэл энэ оны дөрөвдүгээр сард 15.2 хувь болж нэмэгджээ.

График 3. Жижиглэнгийн худалдааны өсөлт, ажилгүйдэл

Эх сурвалж: Bloomberg, 2013

График 4. Инфляци, М2 нийлүүлэлтийн өсөлт

Эх сурвалж: Bloomberg, 2013

Өндөр үнийн дарамтаас үл хамааран энэ оны сүүлч гэхэд мөнгөний бодлого тодорхой хэмжээгээр сулрах шинжтэй байна. Инфляци өнгөрсөн оны хоёрдугаар хагаст илүү хөнгөрч буй. Энэ нь суурь нөлөө их, бүтээгдэхүүний гарц илүү сайн байгаатай холбоотой.

Мөн Оросын Төвбанк бодлогын хүүгээ энэ оны сүүлийн хагаст 25-50 суурь оноо (basis point – bps)-гоор бууруулах боломжтой. Хэрэв инфляци тус банкны дээд хэмжээ болох зургаан хувиас буурвал дахин 25 суурь оноогоор бууруулах боломжгүй юм. Үүний зэрэгцээ тус банкны удирдлага солигдсон нь мөнгөний бодлого дахь инфляцийн асуудлыг шийдвэрлэнэ байх гэсэн хүлээлтийг үүсгэжээ. Тус банкны ерөнхийлөгч Эльвира Набиуллина бодлогын хүүгийн ханшийг бууруулах эсэх нь богино хугацаанд үнийн дарамт ямар байхаас шалтгаална хэмээн удаа дараалан хэлжээ. Тэрбээр рублийн ханшийг улам өрсөлдөөнтэй болгох эрсдлийг дагуулах ханшийн зах зээлд хөндлөнгөөс оролцохгүй гэдгээ илэрхийлсэн. Үүний оронд мөнгөний бодлогод зориулсан инфляцийг онилсон механизмыг бүрдүүлнэ. Бас томоохон банкуудын төвлөрлийг сулруулах, банк бус санхүүгийн байгууллагын зохицуулалтын хяналтыг сайжруулах нь чухал. Түүнчлэн эрсдэл болон зээлийн практикийн талаарх мэдээллийн тэгш хэмийг сайжруулах нь илүү дээр хэмээн тэрбээр үзэж байгаа аж.

Санхүүгийн илүү хянамгай байдал

Санхүүгийн нэгдэл (fiscal consolidation) нь ирэх хоёр жилийн хугацаанд гол асуудал хэвээр байх төлөвтэй байна. Засгийн газар 2015 оны төсвийг тэнцвэртэй байдлаар гаргахыг зорьж буй. Гэвч уг төсөв нь өнгөрсөн онд ялимгүй илүүдэлтэй гарсан байна (ДНБ-ийн 0.1 хувьтай тэнцэх). Энэ нь хөрөнгийн урсгалыг удаашруулж буй. Шалтгаан нь ДНБ-ий өсөлт буурсантай холбоотой. Нөгөө талаас таваарын доогуур ханш энэ онд төсвийн алдагдал үүсгэх магадлалтай. Үүнтэй мөн холбоотой аж.

График 5. Улсын өр ба Засгийн газрын тэнцвэржүүлэлт (ДНБ-н эзлэх хувь)

Эх сурвалж: Deloitte University Press

ОХУ-ын газрын тос болон байгалийн хийнхээс бусад салбарын алдагдал ДНБ-ий 10.6 хувьтай тэнцэх болжээ. Уг нь таван хувь байх болов уу хэмээн Дэлхийн банк болон Олон улсын валютын сан тооцоолж байв. Энэ зорилтод хүрэхийн тулд Засгийн газар ялангуяа дунд болон урт хугацааны зардлыг багасгах арга замыг хайх шаардлагатай болж. Гэхдээ тус Засгийн газраас газрын тосны үнийг таамаглахаас илүү урт хугацааны дундаж үнийг гаргах зэргээр төсвийн зардлыг бодитоор танах санаачилгатай байгаа нь сайшаалтай хэрэг. Газрын тосны урт хугацаат үнэ гэдэг нь өнгөрсөн таван жилийн дундаж үнэ юм байна. Гэхдээ энэ нь газрын тосноос бусад салбарыг илүү сайн удирдан зохион байгуулах түвшинд хүргэхэд хангалттай биш юм.

Эдийн засгийн өсөлтөд байгалийн нөөцөө ашиглах хэрэгтэй

ОХУ-ын эдийн засгийн өсөлт удаашрах болсонтой холбоотойгоор тус улсын Ерөнхийлөгч Владимир Путин мэдэгдэл хийжээ. Тэрбээр 43.5 тэрбум ам.долларын хөрөнгө оруулалтыг гол төлөв дэд бүтцэд хийх төлөвлөгөөгөө танилцуулсан. Үүнээс 13.6 тэрбум ам.долларыг нь Үндэсний баялгийн сангаасаа санхүүжүүлэх аж. Үүнд Транс-Сибирийн төмөр замыг шинэчлэх, Москва болон Казань хотын хооронд хурдны галт тэрэгний 900 км төмөр зам барих, Москва хотыг тойрсон хурдны авто зам барих гэсэн гурван том төсөл багтаж буй. Засгийн газраас эрсдлийг бууруулах баталгаа өгөхийн зэрэгцээ хувийн хөрөнгө оруулагчид нээлттэй аж. Энэ нь эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих зорилготой. Гэвч хөрөнгө оруулалтын орчинг сайжруулж, эдийн засгийг төрөлжүүлж, үйлдвэрийн бүтээмжийг дээшлүүлэхгүйгээр үүнийг хийх боломжгүй.

Бизнесийн орчин, бүтээмжийг сайжруулж, эдийн засгийг төрөлжүүлэх шаардлага

Хөрөнгө оруулагчид сүүлийн жилүүдэд ОХУ-д гарч буй эдийн засгийн гэмт хэргүүдийн золиос болсон тохиолдол нэлээд бий. Үүнтэй холбоотойгоор Ерөнхийлөгч Путин ийм төрлийн гэмт хэргээр шоронд хоригдож буй гаднын хүмүүст өршөөл үзүүлэх зарлиг гаргасан. Энэ нь тус улсад бизнесийн орчинг сайжруулах зорилготой. Гаднын хөрөнгө оруулалтыг татахын тулд компанийн сайн засаглалыг хөгжүүлж, бизнесийн ил тод байдлыг сайжруулах, төрийн зохицуулалтыг халах зэргээр шаардлагатай ахиц, дэвшлийг гаргах хэрэгтэй юм. Эдийн засгийг газрын тосны бус салбаруудаар төрөлжүүлэх хэрэгтэй. Ингэснээр аж үйлдвэр, үйлчилгээ зэрэг бусад олон салбарт хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх боломжтой. Цаашдын тогтвортой хөгжил, төрийн эрүүл санхүүжилтэд амин чухал зүйл бол орчин үеийн технологи болон чадвартай мэргэжилтнүүд.

ОХУ-ын ажил эрхэлдэг иргэдийн тоо сүүлийн үед буурч байгаа. Үүнээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд технологи болон ур чадварыг хөгжүүлэх шаардлагатай. Энэ нь мөн бараа, бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлээс

олох ашиг, орлогыг нэмэгдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой. Хөдөлмөр эрхлэх насны хүн амын тоо 2020 он хүртэл жил бүр 0.9 хувиар буурах хандлагатай байна. Энэ нь тэтгэвэр болон эрүүл мэндийн зардал нь цаашид ажил эрхлэгчид, аж ахуйн нэгж, засгийн газарт улам дарамт болно гэсэн үг. Тус улсад ажиллах хүчний тоо буурч байгаагаас ДНБ-ий боломжит өсөлт ч буурах төлөвтэй. Иймээс үйлдвэрлэлээс олох ашиг, орлогыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

Шигтгээ цогцолбор:

Ирэх онд зохиогдох Сочигийн өвлийн олимпийн тоглолтын нийт зардал 50 тэрбум ам.доллар болох төлөвтэй байгаа тооцоог Pricewaterhouse-Coopers компани хийжээ. Энэ нь олимпийн түүхэн дэх үнэмлэхүй өндөр зардал болох аж. Тухайлбал, Канадын Ванкувер хотноо 2010 онд зохиогдсон өвлийн олимпийн тоглолтын зардал ердөө 3.6 тэрбум ам.доллар байв. ■

www.reuters.com

ДЭЛХИЙН ЭДИЙН ЗАСАГ

АНУ-ын Эдийн засгийн шинжилгээний товчооноос гаргасан тоо, баримтаар ДНБ нь энэ оны хоёрдугаар улиралд 2.5, гуравдугаар улиралд 3.6 хувиар тус тус өсчээ. Олон улсын валютын сан (ОУВС)-гийн тооцоогоор эдийн засгийн өсөлт нь дунджаар 1.7 хувь байв. Харин шинэ онд 2.7 хувиар өснө гэсэн таамаг дэвшүүлжээ. Төсвийн зардал таналт ирэх онд мөн л үргэлжлэх хандлагатай байна.

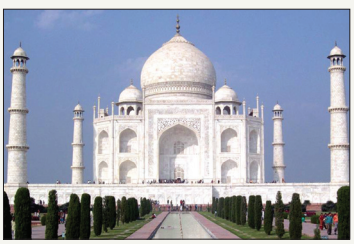
Евробүсийн эдийн засаг жил хагасын турш хямралд байв. Харин энэ оны хоёрдугаар улиралд 0.3 хувиар өсч, хямралаас гарсан. Улмаар гуравдугаар улиралд 0.1-хэн хувиар өсчээ. ОУВС-гаас евробүсийн эдийн засаг ирэх онд нэг хувиар өсөх болов уу хэмээн таамаглаж буй. Өсөлт төдийлэн сайнгүй байсан нь Европын томоохон орнуудад бодлогын хэрэгжилт хойшлогдож, хэрэгжүүлэх ёстой байсан арга хэмжээ нь сунжирсантай холбоотой гэжээ.

Японы эдийн засгийн өсөлт энэ оны гуравдугаар улиралд 0.3 хувийн өсөлттэй байгаа талаар Засгийн газраас нь мэдэгдсэн байна. Харин нэг болон хоёрдугаар улиралд өсөлт харьцангуй сайн байжээ. Энэ нь Ерөнхий сайд Шинзо Абэгийн тэргүүлсэн Засгийн газраас авсан шийдмэг арга хэмжээтэй холбоотой аж. Уламжлалт бус мөнгөний бодлого хэрэгжүүлж, эдийн засагтаа шинээр мөнгөн тэмдэгт нийлүүлсэн байна. Улмаар иенийн ханш суларч, экспортлогч компаниудын борлуулалт сайжирснаар ашиг, орлого нь нэмэгдэх болсон. Айсуй онд эдийн засаг 1.25 хувиар өсөх төлөвтэй байна.

Энэтхэгийн эдийн засгийн өсөлт 2013 оны хоёрдугаар улиралд 4.4 хувь, гуравдугаар улиралд 4.8 хувь байв. Эдийн засаг нь таван хувиас дээш гарч өгөхгүй жилийн нүүр үзэж байгаа аж. Энэ нь санхүү, эдийн засгийн бодлого шинэчлэлт тааруухан хийсэнтэй холбоотой хэмээн ОВУС үзэж байна. Дэлхийн банкнаас тус улсын эдийн засгийг ирэх онд таваас илүү хувиар өснө гэсэн таамгийг дэвшүүлжээ.

Эх сурвалж: www.imf.org, www.dupress.com, www.bbc.co.uk, www.forbes.com, www.economist.com, www.reuters.com www.worldbank.com www.oecd.com

ТӨСӨВ

ТӨСӨВТ ИЙМ ЭРСДЭЛ БАЙНА

Б.ТОГТОХ

Манай улс ирэх онд 31.4 сая тонн нүүрс экспортолно. Хэрэв чадахгүй бол төсвийн орлого сох дутна гэсэн үг. Цаашилбал, орлогын хомсдолоос үүдэн эдийн засгийн дархлаа суларч болзошгүй. Энэ тохиолдолд Засгийн газар дахин төсвөө тодотгоно. Мөн тухайн оны хөрөнгө оруулалтын зардлаа танах хүртэлх арга хэмжээг авна. Ингэснээр шинэ сургууль, цэцэрлэг, эмнэлэг дахиад нэг жил цаасан дээр үлдэнэ гэсэн үг. Нийгмийн байгууламж удаашрах аваас хүний хөгжил зогсонги байдалд шилжинэ. Бидний өдөр тутмын амьдралд урган гарч буй асуудал улам цар хүрээгээ тэлж, зардал өснө. Аль ч тохиолдолд төсвийн хөрөнгө оруулалт жил өнжих тусам зардал нь хоёр дахин өсдөг аж. Тиймээс төсөвт суусан хөрөнгө оруулалтыг нэн даруй хугацаанд нь хийснээр гарч болох үр дагавар багасна. Ингэснээр улс хожих юм.

Ирэх оны төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардал 1.1 их наяд төгрөг. Үүний 930.3 тэрбум төгрөгөөр барилга байгууламж барих юм. Энэ нь нийт хөрөнгө оруулалтын 81.4 хувийг эзэлж байна. Их засварын ажилд 44.7 тэрбум төгрөг зарцуулах бол 117.8 тэрбум төгрөгийг тоног төхөөрөмж техник хэрэгсэл худалдан авахаар төлөвлөжээ. Мөн 42.9 тэрбум төгрөгийг дараа онуудад хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээний бэлтгэл ажлыг хангахад зориулахаар баталсан байна.

Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 69 цэцэрлэг, 49 сургууль, 28 дотуур байр, 30 эмнэлэг, 27 соёлын төв, 683.1 км хатуу хучилттай зам барих юм. Мөн таван цэвэрлэх байгууламж, 1032 урт метр төмөр бетон гүүр байгуулах аж. Гэхдээ төсвийн орлого бүрдсэн тохиолдолд дээрх бүтээн байгуулалт ажил хэрэг болно гэсэн үг.

Нэг талаасаа ирэх оны төсөв Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийг мөрдсөн гэж хэлж болно. Гэхдээ төсвөөс гадуурх санхүүжилт /Чингис бонд/ тэлсээр байгаа нь дунд хугацаандаа хямралд хөтөлж мэдэхийг гадна, дотнын мэргэжлийн хүмүүс анхааруулж буй. Тиймээс төсвийн орлогыг бодитой төлөвлөх. Төсөвт учирч болох эрсдэлийг тооцоолж үзэх нь нэн тэргүүнд хийх “гэрийн даалгавар” болоод байна. Ирэх оны төсвийг “бодитой төсөв” гэж Сангийн сайд Ч.Улаан дүгнэсэн. Сайдын хэлснээр өмнөх жилүүдэд орлогыг маш өндөр төлөвлөж, түүнийг дагаж зарлага их өссөн тал бий. Өөрөөр хэлбэл, хүсэл мөрөөдөл шингэсэн төсөв болдог байсныг Сангийн сайд хэлсэн юм.

Шинэ он удахгүй гарлаа. Он гарахтай зэрэгцэн төсөвт тодотгол оруулах асуудлыг УИХ авч хэлэлцэнэ. Нийт 240 гаруй обьектыг судалж, өртөг зардал, үндэслэлийг хянах. Мөн зардал өссөн шалтгааныг тогтоохыг Үндэсний аудитын газарт УИХ даалгасан. Уг шалгалтын дүгнэлтэд үндэслэн төсөвт тодотгол хийнэ. Ирэх оны төсвийн алдагдал 410 тэрбум төгрөг. Энэ нь ДНБ-ий хоёр хувь буюу төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан шалгуур үзүүлэлтэд нийцэж байгаа. Гэвч төсвийн орлого бүрдэх эсэх нь эргэлзээ төрүүлсээр.

Ирэх онд манай улсын эдийн засаг тэдийлэн сайжрахгүй гэсэн дүн мэдээ гарах болсон нь сэтгэл түгшээсээр.

МУИС-ийн Эдийн засгийн сургуулийн багш, доктор, профессор Ч.Энхбаяр “2013 оны эдийн засгийн хүндрэлтэй байдал нь ирэх оны төсвийг өөдрөг төсөөлөх нөхцөл боломжийг бууруулсан. Төсвийг үндэслэлгүй тэлдэг байдал өөрчлөгдөж, макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүдтэй уялдаатай байдал нэмэгдсэн” гэв. Ирэх оны төсвийн орлогын таамаглал энэ оныхоос таван хувиар буюу 363 тэрбум төгрөгөөр буурсан. Энэ нь эдийн засгийн идэвх саарсантай холбоотой. Нөгөөтэйгүүр төсвийн нийт орлогын тавны нэг нь уул уурхайн татвараас хамааралтай байгаа. Энэ нь төсвийн орлогын төвлөрөл өндөр, эмзэг байдал буурахгүй байгаагийн баталгаа аж.

Ирэх оны өнгийг Дэлхийн банк тун өөдрөг бусаар төсөөлж байгаа. Тэр тусмаа манай улсын хувьд эдийн засаг одоогийнхоос агшиж мэдэх онцгүй таамаг чих дэлсэх болов. Хэрэв “Оюутолгой”-н далд уурхайг тойрсон асуудал удаашрах аваас эдийн засаг царцанги байдалд шилжих. Ингэснээр хөгжил саатах эрсдэл байгааг УИХ-ын гишүүн Р.Амаржаргал анхааруулсан юм. Түүний хэлж буйгаар “Оюутолгойн хоёрдугаар ээлж үндсэндээ зогссон. Хамгийн өөдрөгөөр одоо гэрээ хэлцэл байгуулж чадна гэж үзвэл бодит ажил эхэлтэл дахиад хоёр жил хэрэгтэй болно” гэв. Эдийн засгийн нөхцөл тун ярвигтай байгааг тэрбээр учирласан. Мөн төсвийн алдагдал бараг 7-8 хувьд хүрч, өрийн дарамт урьд өмнө үзэгдээгүй түвшинд хүрсэн, банкны салбар сул дорой, эмзэг байгааг өгүүлсэн.

Монголбанкны зүгээс ирэх онд бодит эдийн засаг нэлээд хэмжээгээр царцах. Цаашлаад хумигдах эрсдэл байгааг сануулж буй. Сүүлийн таван жил гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт болон томоохон төслүүдийн ачаар манай эдийн засаг жил бүр хоёр оронтой тоогоор өссөн. Тэгвэл ирэх онд огцом уруудаж тав болж буурах өндөр эрсдэл бий аж.

“Нээлттэй нийгэм форум”-аас “Төсвийн төлөвлөлтийг ул суурьтай хийх нь төсвийн орлогыг бүрдүүлэх хамгийн оновчтой арга хэлбэр” гэж үзэв. Ирэх оны төсөвт уул уурхайн салбар 1.4 их наяд төгрөгийн орлого төвлөрүүлнэ. Үүний 43 хувийг нүүрс, 27 хувийг зэсийн баяжмал, 13 хувийг алт тус тус бүрдүүлэхээр байгаа. Өөрөөр хэлбэл, нэгдсэн төсвийн 12 хувийг уул уурхайн салбар олно гэсэн үг.

Оюутолгойн хувьд төсвийн таван хувийг дангаар бүрдүүлэх юм. Дээрх судалгаанд “Коксжих нүүрсний орлого 30 хувиар өсөж, БНХАУ руу 31.4 сая тонн нүүрс экспортлох боломжтой гэж үзсэн нь хэт өөдрөг байх магадлалтай” гэжээ. Энэ оны төсөвт сууснаар 28 сая тонн нүүрс экспортлох ёстой байсан. Гэвч энэ үзүүлэлт 16 сая тоннд дөнгөн данган хүрч байна. “Монгол нүүрс” ассоциацийн гүйцэтгэх захирал Т.Наран “Энэ оныхоос давсан нүүрсний экспортыг ирэх онд хийх гэж байгаа нь боломжгүй” гэсэн.

Өнөөдөр хил дээр коксжсон нүүрс тонн нь 50 орчим ам.доллар. Үгаасан нь 70-80 орчим ам.доллартай тэнцэж байгаа. Тэнцвэржүүлсэн үнээр коксжсон нүүрсний үнийг тонныг нь 81.6 ам.доллар, боловсруулсан нүүрсийг 115.9 ам.доллар гэж төсөвт тооцсон. Энэ нь одоо байгаа үнээс бараг 30 орчим хувиар өсгөнө гэсэн үг юм. Гэвч ирэх жилүүдэд Хятадын хэрэгцээ өсөх бус буурах хандлага ажиглагдсаар. “Fitch” агентлагийнхан “Хятад улс нүүрсний импортоо багасгаж буй. Мөн дотоодын компаниудын өрсөлдөх чадвараа нэмэгдүүлэхийн тулд үнээ бууруулж байгаа нь дэлхийн зах зээл дээрх үнэ буурахад нөлөөлж байна. Ирэх жил ч энэ байдал үргэлжилнэ” гэжээ.

2014 онд уул уурхайн салбар өсөлтөө хадгалж 14 хувиар өсөх аж. Харин уул уурхайн бус салбарын хувьд долоон хувиар буурах тооцооллыг Эдийн засгийн хөгжлийн яамнаас гаргасан. Ч.Энхбаяр багшийн хэлж буйгаар импортын бууралтаас шалтгаалж дотоод эдийн засгийн хэрэглээ буурах. Цаашлаад уул уурхайн бус салбарын өсөлт саарах эрсдэл байгаа юм.

“Оюутолгой” компани ирэх онд 24.9 тонн алт нэмж экспортлох аж. Ингэснээр алтны татварын орлого 58 тэрбум буюу 48 хувиар өсөх таамаг бий. Ирэх онд “Оюутолгой”-н баяжмалыг оруулаад нийтдээ 1.2 сая тонн зэсийн баяжмал экспортлохоор төлөвлөсөн /экспортын түүхэнд хамгийн өндөр хэмжээ/. Гэсэн ч зэсийн татварын орлого буурахаар байгаа нь өнгөрсөн жил хэт өөдрөг төсөөлсөнтэй холбоотой аж. Төсөвт зэсийн баяжмалын экспортын үнийг байж болох хувилбарт ойртуулсан. Гэхдээ хэмжээ хэт өөдрөг байгаа нь нүүрстэй адил эрсдэл авчирч болзошгүйг зарим эдийн засагч хэлж байгаа юм.

Энэ жил Засгийн газар 0.39 их наяд төгрөгийн татварын орлогыг зэсийн баяжмалаас төвлөрүүлнэ. Энэ нь нэгдсэн төсвийн орлогын зургаан хувийг эзэлж буй. Хэрэв “Оюутолгой” 700 мянган тонноос дээш зэсийн баяжмал экспортолсон тохиолдолд орлогын таван хувь бүрдэх аж. Мөн төрийн өмчит “Эрдэнэс Тавантолгой” компани 10 сая тонн нүүрсний экспорт хийснээр төсвийн орлого бүрэн бүрдэх бололцоотой.

Төсвийн гадуурхи санхүүжилтээр гал унтраах арга хэмжээг авч буй нь дунд, урт хугацаанд эдийн засгийг сулруулах магадлалтай аж. Төсвийн эрсдэл уул уурхайн салбартай шууд холбогдож байгаа. Тухайлбал, гадаад эдийн засгийн таагүй нөхцөл байдал төсөвт орлогоор дамжин нөлөөлөх томоохон эрсдэл үүсгээд байна. Тэр тусмаа Олон улсын валютын сангаас дэлхийн голлох зах зээлүүд тэдийлэн сэргэхгүй байх таамаглал дэвшүүлсэн нь “бүсээ чангалах”-д хүргэж мэдэх нь. Мөн гаднын хөрөнгө оруулалт ирэх онд эрс нэмэгдэхгүй байх зураглал гарчээ.

Бас урд хөрш цаашид хүнд үйлдвэрлэлээ хэт нэмэхгүй байх бодлого барьж буй. Энэ нь эрсдэлийн удаах шалтгаан болсоор. Дэлхийн банк манай улсын төсөвт тун сэтгэл дундуур байгаа. Тэдний зүгээс төсвийн орлогыг ухаалаг зарцуулах. Мөн төсөв, мөнгөний бодлогоо чангатгах шаардлагатай гэж сануулсаар буй. Үүнээс гадна Хөгжлийн банк болон Чингис бондын зарцуулалтыг төсөвт хамтад нь авч үзэх ёстойг сануулсаар.

УИХ-ын гишүүн, Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайд Х.Баттулга “Өнөөдөр 260 мянган төсвийн ажилтан, 200 мянган тэтгэврийнхэн, мөн тооны оюутан, 300 мянган ажилгүй иргэдийг нэг сая хүүхдүүдтэй нь 320 мянган ажил эрхлэгчийн төрдөө тушаасан татвараар авч явж байна” хэмээсэн. Төсвийн орлого бүрдэх эсэхэд иргэн таны оролцоо чухал гэдгийг энд бас сануулъя. ■

Фотог Б.Бямба-Очир

Зэс бидэнд хөгжих баталгаа болж буй. Энэхүү боломжийг “Оюутолгой” орд олгож байгаа юм.

ОЮУТОЛГОЙ

ЗЭС ШИНЭ РЕКОРД ТОГТООХ УУ

Б.БАЯРТОГТОХ

Улбар шар металл бидний амьдралд оролцох нь эрс нэмэгдэж байгаа. Тэр бол зэс. Дэлхийн эдийн засагт гүйцэтгэх зэсийн үүрэг өнгөрсөн хугацаанд буурсангүй. Тэр тусмаа Монголын эдийн засагт үзүүлэх зэсийн нөлөө улам ч анхаарал татсаар. Дунд болон урт хугацаанд зэсийн үнэ хэрхэн хувьсах нь хэн бүхний сонирхлын төвд ороод байна. Нөгөөтэйгүүр зэс бидэнд хөгжих баталгаа болж буй. Энэхүү боломжийг “Оюутолгой” орд олгож байгаа юм.

Зэс дэлхийн эдийн засгийн хэтийн явдлыг харуулдаг бүтээгдэхүүний нэг. Өнөөдөр эдийн засгийн голлох салбарууд зэсийг түлхүү хэрэглэж байна. Тухайлбал, барилгын салбарт зэсийн ашиглалт өндөр хэвээр. Тэр тусмаа сантехникийн эд анги, цахилгаан дамжуулалт сайтай тул кабель утсыг зэсээр хийдэг. Бүх төрлийн машины үйлдвэр. Түүнээс гадна цахилгаанаар ажилладаг техникүүдийн гол түүхий эд нь мөн зэс юм. Тиймээс зэсийн үнийн өсөлт нь дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн гол хүчин зүйл болдог гэхэд хилсдэхгүй.

Хэрэв дэлхийн эдийн засаг, аж үйлдвэрлэл сэргэвэл зэсийн үнэ дагаад өснө. Ирэх онд тонн зэсийн үнэ 6800 ам.доллар орчим байх төлөвтэй. Үүнээс ч өндөр байна гэж зарим шинжээч таамаг дэвшүүлсээр. Тиймээс зэсийн ханшид гол анхаарлаа хандуулцгаая. Чилийн Төвбанк ирэх онд тонн зэсийн дундаж үнэ 6784 ам.доллар байна гэж төсөөлжээ. Энэ нь 2013 оныхоос 7.5 хувиар бууруулж тооцсон үзүүлэлт юм. Дэлхийн нийт зэсийн хэрэгцээний 32 хувийг дангаараа нийлүүлдэг тус улсын эдийн засаг зэсээс ихээхэн хамааралтай явж ирсэн. Цаашдаа ч ийм байх болов уу. Дэлхийн банк ирэх онд тонн зэсийн дундаж үнэ 7050 ам.доллар байна хэмээн таамагласан. Тэгвэл “Goldman Sachs”-ын шинжээчид тонн нь 6650 ам.доллар байна гэжээ.

Өсөлтийн буухиа

Дэлхийд үйлдвэрлэсэн нийт ▸▸

зэсийн 21 хувийг манай урд хөрш дангаараа хэрэглэж буй. Одоохондоо Хятадын хэрэгцээг “булаах” үлэмж хэрэглээтэй орон хараахан алга. Дэлхий дээр буй цэвэршүүлсэн зэсийн 41 хувийг АНУ, Япон, Өмнөд Солонгос, Герман, Итали, Орос хуваан хэрэглэж байна гэсэн судалгаа бий. Тухайлбал, Япон дээрх зэсийн хэрэглээний долоо, Өмнөд Солонгос таван хувийг тус тус эзлэх аж. Тэгвэл АНУ 13 хувьтай тэнцэх хэмжээний зэсийг хэрэглэдэг байна.

Олон улсын валютын сангийн түүхий эдийн үнийн статистик мэдээллээр 2013-2016 онд зэсийн дундаж үнийн төсөөлөл 7336.2 ам.доллар байх аж. Манай улсын ирэх оны нэгдсэн төсөвт зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнийг 6241.9 ам.доллар байхаар тооцсон. Ингэснээр 1.2 сая тонн зэсийн баяжмал, 3.2 мянган тонн молибдений баяжмал олборлож нийт 273.8 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрүүлэх юм.

2015-2020 онд Хятадын аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, хот байгуулалтын эрчимтэй хөгжлийн үе явагдах аж. Энэ үед зэсийн хэрэглээ дээд цэгтээ тулж, жилд 7.2 сая тоннд хүрэхээр байна. Энэхүү өсөлт нь зэсийн үнэ цэнийг улам нэмэгдүүлэх бололтой. 2020 он гэхэд Хятад, Энэтхэг хоёр улс нийлээд дэлхийн нийт зэсийн хэрэглээний 50 хувийг бүрдүүлнэ гэсэн тооцоог “Рио Тинто” групп хийжээ. Энэтхэг улсын хувьд Хятадын араас нэхэн ирж байгаа томоохон тоглогч. Одоогоор зэсийн нийт эрэлтийн 62 хувийг Ази тив бүрдүүлж байна.

Эрсдэлтэй “тоглоом”

Англиин “CHR Economics” судалгааны байгууллагын мэдээллээр дэлхийн аж үйлдвэрлэл 2014 онд гурван хувиар өсөх аж. Хэдийгээр тийм боловч Хятадын аж үйлдвэрлэл 0.3 хувиар саарахаар байна. Энэ нь зэсийн үнэд эрсдэлийг бий болгож магадгүй нь. Өнгөрсөн оны байдлаар дэлхийн зэсийн үйлдвэрлэлийн нийт хэмжээ 20.3 орчим сая тоннд хүрчээ. Үүний 80 орчим хувийг Хятад, Чили, Япон, ОХУ, АНУ, Герман, Замби, Энэтхэг, Өмнөд Солонгос, Польш зэрэг орон бүрдүүлж байна.

Тэгвэл дэлхийн томоохон Codelco, Phelps Dodge, Rio Tinto, BHP Billiton зэрэг 10 компани нь нийт зэсийн 50 орчим хувийг үйлдвэрлэж буй. Гэхдээ нийт хэрэглээний бараг тэн хагас нь зөвхөн ганц улс /Хятад/-аас хараат байгаа нь ихээхэн эрсдэлийг дагуулж байна. Дэлхийн зэсийн нийт хэрэглээ 20 сая тонн байдаг. Тэгвэл өнгөрсөн оны байдлаар Хятад улс нь дангаараа 40 хувийг хэрэглэжээ.

Нийлүүлэлт огцом өсөх үү

2012-2015 онд дэлхий дахинд нийт 60 гаруй орд шинээр ашиглалтад орохоор байгаа. Эдгээр ордын 11 нь Перуд, 10 нь Канадад, зургаа нь Чили, нэг нь Монголд /Оюутолгой/ байгаа юм. Дэлхийн хөрсөнд нийт гурван тэрбум тонн зэсийн нөөц бий гэж таамагладаг. Мөн далайн гүнд 700 сая тонн нөөц бий гэж судалгааны байгууллагууд үзэж байна. АНУ-ын судалгааны байгууллагуудын үзэж байгаагаар дэлхийн зэсийн тогтоогдсон нөөц 550 сая тонн. Үүнээс нарийн судлагдсан нөөц нь 260 сая тонн.

Канад улсын хараат бус судалгааны “Metals Economics Group” байгууллагын тайлан бий. Түүнд 2010-2011 онд ашигт малтмалын хайгуулын ажилд зарцуулах зардал 45-50 хувиар өссөн. Нийт зардлын 20 гаруй хувийг зөвхөн зэсийн хайгуул, судалгааны ажилд зарцуулсан гэжээ. Судалгааны байгууллагуудын үзэж байгаагаар олборлолт болон ашиглалтын хөнгөн нөхцөлтэй зэсийн орд илрэх магадлал бага. Харин илэрсэн нөөц нь олборлолтын нэлээд их хөрөнгө шаардсан. Мөн хүнд нөхцөлтэй төслүүд байх аж.

Одоогоор илрээд байгаа ордыг ашиглаж, бүтээгдэхүүнээ зах зээлд борлуулах төслийн богино хугацаа нь 2013-2015 он. Түүнээс ч удааширч болзошгүй. Иймд өнөөгийн зах зээлд үүсээд байгаа хэрэглээний өсөлтийг хангах хэмжээний нийлүүлэлт ойрын 4-5 жилд бий болохгүй гэж үзэж байгаа. Тийм бол зэсийн үнэ ч тогтвортой байна гэсэн үг.

Монголын Оюутолгой

Оюутолгой нь дэлхийд нөөцөөрөө үнэмлэхүй хэмжээний орд. Тиймээс Афганистаны Аянак, Перу улсын Лас бамбас ордтой бараг адил аж. 1999-2010 оны хооронд дэлхийн нээгдсэн 62 ордын нийт зэсийн нөөц 229 сая тонн байна. Үүнээс нөөцөөрөө тэргүүлэх ихэнх ордыг нь америкчууд илрүүлсэн байдаг.

“Macguarie Research” компанийн уул уурхайн шинжээч Пирре Вейланкурт дэлхийд нөөцөөрөө тэргүүлэх ордыг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд, Оюутолгой / Монгол 36.7 сая тонн /, Pebble /Аляск 36.5 сая тонн /, Удокан /ОХУ 25.7 сая тонн/ багтаж байгаа юм. Pebble нь АНУ-ын Аляскт буй. Энэхүү ордыг 2014 оноос ашиглаж эхлэх төлөвлөгөөтэй байгаа ч олборлолтын нөхцөл хүнд. Үүнээс гадна байгалийн унаган төрхийг эвдэхгүй байх шаардлагын дагуу хугацаа хойшлогдох магадлалтай байгаа.

Удокан нь ОХУ-ын зэсийн нийт нөөцийн 60 хувьтай тэнцэх хамгийн том орд. Тиймээс хэмжээгээрээ дэлхийд гуравт ордог. Удоканы зэсийн орд нь 2010 оны байдлаар нийт 25.7 сая тонн зэс агуулсан 1.8 их наяд тонн хүдрийн нөөцтэй гэж тогтоосон. Тус ордыг ашиглахад Хятадын талаас хөрөнгө оруулж, хамтран ажиллахаар санал тавиад буй.

Судалгаагаар дэлхийн зэсийн үйлдвэрлэлийн томоохон орд газрууд хуучирч эхэлсэн. Мөн уурхайнуудын хүдрийн чанар буурч байгаа. Зэс олборлолтоороо дэлхийд тэргүүлдэг зарим уурхайн олборлолт жилээс жилд багасаж буй нь мэдээж. Энэ нь ойрын хугацаанд зах зээлд зэсийн үнэ өсөх боломжийг олгож байгаа хэрэг. Мөн сүүлийн жилүүдэд зэсийн үнэ өндөр байсантай уялдан энэ салбарын хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн. Тэр хэрээр шинэ төслүүд ихээр хэрэгжиж, 2012 оноос зэсийн зах зээл хомсдолоос илүүдэлд шилжсэн байна. ■

ДЭЛХИЙН ХҮН

ДОРНО ЗҮГИЙН ОХИН

Б.ЭРДЭНЭ

БНСУ-ын анхны эмэгтэй Ерөнхийлөгчийн амьдрал, түүний туулсан зам дардан байгаагүй. Магадгүй өнгөрүүлсэн амьдрал, үзсэн зовлон, шаналсан сэтгэл, шархалсан зүрх нь түүнийг өнөөдрийн өндөрлөгт хүргэсэн байж мэдэх. Гэнэтийн хагацал, харуусал ээлж дараалан тохиосон ч тэр сөхрөн унасангүй. Хөл дээрээ тогтож үлдэв, өнгөрсөн он жилүүдэд. Түүний эцэг Өмнөд Солонгосыг 18 жил удирдсан Пак Чун Хи. Улсаа улс шиг улс болгох гэж зүтгэсэн аавынх нь түүх өнөөдрийн Солонгосын хөгжлийн түүх юм. Цэргийн дэглэм дор хатуу чанга гараар улсаа удирдсан гэж түүнийг үзэх нь бий. Гэвч цаг хугацаа цахилж одох тусам түүний зүтгэлийг улсаараа ойлгож, үр шимийг нь хүртсээр.

Аавынхаа 36 насанд, ээжийнхээ 28 насанд төрсөн айлын ууган охины амьдрал “Хөх ордон”-нд очихоос өмнө эгэл жирийн байлаа. Хожмоо түүний амьдрал жирийн бус зүйлээр дүүрэн өрнөв. Александр Дюмагийн “Шадар гурван цэрэг” зохиолыг унших болгондоо хөөрөл догдлолд автах тэр жаахан охин өнөөдөр улсаа удирдаж байгаа. Гэхдээ тэр жаахан охин байхаа аль хэдийнэ больсон. Тэрбээр ээжийгээ цаг бусаар гэнэт алдсан. Дараа нь бас аавыгаа бусдын гарт. Энэ айлыг гунигийн хар үүл бүрхэн байсан хүнд жилүүд холдож одсон ч сэтгэлийн шарх аниагүй юм. “Захиа гэрээслэлийн нэг ч үг үлдээлгүй нас барсан ээжийг бодохоор цээж урагдах мэт янгинана” хэмээн Пак Гынхе харууссан байдаг. Түүний элэг бүтэн амьдрах цагийг тасалдуулсан буруутан нь Хойд Солонгосчууд гэх. Гэвч үндэс нэгт ахан дүүстээ тэр бурууг өгдөггүй.

Төрөлх тосгондоо амар жимэр аж төрөн суух аавынх нь мөрөөдөл байсан. Ээж нь мөн адил ач зээ нараа харан баясах тэр цагийг хүлээдэг байв. Тэд ийм цагаас эрт буцсан нь одоо ч сэтгэл үймрүүлдэг болохыг Пак Гынхе өөрийн “Цөхрөл намайг хатуужуулж, Найдвар намайг урагшлуулдаг” намтар номондоо дурджээ. Тэрбээр “Надад шинэ үүрэг оногдов. Хорин хоёрхон настай би гэдэг хүн ээжийн оронд тэргүүн хатагтай боллоо” гэж номынхоо “Ширүүн давалгааны өөдөөс” гарчиг дор өгүүлсэн байдаг. Тэр ээжийнхээ өмнөөс улсаа төлөөлөх эрх бүхий тэргүүн хатагтай болж байсан юм. “Хөдөлмөрч шувуу шинэ хоол иддэг”. Түүний ээж ийм сургадаг байсныг Пак Гынхе дээрх номондоо дурджээ. Эдийн засаг нь мөлхөж байсан улсаа өөд татах гэж түүний аав бие сэтгэлээ харамгүй зориулсныг энд дахин тэмдэглэе.

Хөх ордон

Пак Гынхе. Тэр бага насаа Хөх ордонд өнгөрүүлсэн. 15 жил энд амьдран суухдаа нэг л удаа аав ээжийгээ ихэд баярлуусан аж. Энэ нь сургуулийнхаа шилдэг төгсөгч болсон явдал байв. Төдийлэн сэтгэл хөдлөлөө гаднын хүнд үзүүлээд байхгүй аав нь хүртэл охиныхоо амжилтыг Тамгын газрын даргадаа хөөрөн өгүүлсэн байна. Англи, Франц, Испани, Хятад хэлтэй Өмнөд Солонгосын шинэ удирдагч “Гадаад хэл миний амьдралын чанарыг дээшүүлэх хэрэгсэл байсан юм” гэжээ. Солонгосын Соганы их сургуулийн Электрон инженерийн ангийг төгссөн. Үүний дараа Францад маш богино хугацаанд суралцсан гэж хэлж болно. Алхам тутам Ерөнхийлөгчийн охин гэсэн нэр хүнд басхүү дарамт энэ бүхнээс Францад түр ч болтугай чөлөөлөгдсөн. Энд гадаад оюутнууд олон байснаас тэр үү “Дорно зүгийн охин” гэж анхааран сониучирхах хүн цөөн байж. Пак Гынхе энд зургаахан сар болоод Хөх ордонд дуудагдсан.

Аавыгаа дурсахад…

“Цаг хугацаа хурдан өнгөрчээ. Аав, эх орон БНСУ-ынхаа төлөө хоёргүй сэтгэлээр зүтгэсэн. Миний хувьд аав минь тийм л хүн байв. Аавын минь тархи толгойд “эх орноо орчин үежүүлэх” гэдэг бодол салахгүй эргэлдэж байсан тухай Пак Гынхе дурссан байдаг. Тэр аавынхаа тухай “Үндэсний удирдагч” гэдэг ном хэвлүүлсэн. Мөн “Эх орны гэрэл гэгээ” хэмээх киног хийжээ. Зорилго нь аавынхаа үйл хэргийг дахин үнэлж цэгнэх. Бусдад таниулах байв. Нөгөөтэйгүүр аавынх нь эсрэг түгсэн улс төрийн ташаа мэдээллийг үгүйсгэх. Үнэн зөв ойлголтыг өгөхөөр зорьжээ.

Нам гүм дундаас

“Хүмүүст аажим аажмаар мартагдах тусмаа би амар амгаланг олсон юм” гэж Өмнөд Солонгосын одоогийн Ерөнхийлөгч бичсэн байдаг. Ерөнхийлөгчийн охин гэсэн алдар нэр хүнд бас хүндлэл заримдаа зовлон шаналал болж байсан. Үүний зэрэгцээ аавынх нь эсрэг ажиллагаа Пак Гынхегийн амьдралд багагүй саад болсныг өөрөө ч хэлсэн байдаг. Гэсэн ч тэр дахин тэмцэх, улс төрд эргэлт буцалтгүй орох тэнхээг энэ хугацаанд олж авч чаджээ. “Дүн өвлөөр ч ногоон дээлээ тайлдаггүй нарсан ойн дундуур алхаж явахдаа аз жаргал гэж ийм юм байдаг болов уу” хэмээсэн Пак Гынхе бичгийн хүн. Өөрийнхөө амьдрал, үзэл бодлоо шингээсэн “Эгэл жирийн айлд төрсөн бол...” номоо бичиж гаргасан. Дараа нь “Эрхэм чухаг амьдрал” номоо хэвлүүлж, нэг л мэдэхэд би Зохиолчдын эвлэлийн гишүүн болсон байлаа хэмээн дурссан нь бий.

Залуу насны бүтээгүй мөрөөдөл

Тэр ганц бие бас хүүхэдгүй. Энэ тухайд “”Ижий минь тэгээд өнгөрчихөөгүй бол би бусдаас өөрцгүйгээр, хүнтэй суун үр хүүхэдтэй болж, гэрийн сайн эзэгтэй болох байсан ч байж мэдэх юм. Гэвч тийм амьдрал миний хувьд залуу насны минь бүтээгүй мөрөөдөл төдий болсон. Ээжийнхээ хоосон зайг орлон тэргүүн хатагтайн үүрэг гүйцэтгэх гээд завгүй байсан. Ийм болохоор хүнтэй хайр сэтгэлийн холбоотой болох ч юм уу, гэрлэх тухай бодох ч сөхөө байсангүй. Их сургуулийн оюутан байхдаа Ерөнхийлөгчийн охин гэдгээсээ болоод алхам бүрээ хянадаг байв. Тэгээд л миний амьдралд хайрын дурсамж гэхээр юм нэг ч үлдсэнгүй” хэмээн дөч гарсан хойноо өгүүлсэн байдаг.

Улс төрч Пак Гынхе

Тэр ийм замаар замнахаар зориг шулуудсан юм. Өөрөөр хэлбэл, БНСУ-ын хөгжлийн төлөө үлдсэн амьдралаа зориулахаар шийдсэн нь энэ. “Миний давах ёстой уул хэчнээн бартаатай, хэчнээн хэцүү байсан ч хойш суухгүй, бэргэж халгахгүй гэж шийдээд улс төрд хөл тавьсан юм” гэж Пак Гынхе хэлсэн байдаг. Түүний хувьд ингэж шинэ амьдрал эхлэв. Түүх давтагдлаа. Солонгост 1997 онд болсон валютын хямрал Пак Гынхегийн улс төрд орох нэг талаасаа үүдийг нээсэн гэж хэлж болохоор. “Яаж босгосон улс билээ. Яахаараа ийм амархан нурдаг билээ” гэж бодохоос энэ хорвоо үнэхээр цэвдэг санагдана гэж тэрбээр цухалдсан удаатай.

Пак Гынхе улстөрийн амьдралаа Ханнара намаас эхлэв. “Ард түмнийхээ төлөө гэсэн үзэл баримтлалаасаа алхам ч ухрахгүй” гэж тэр хэлдэг. Үүнийхээ төлөө ч бат зогсдог. Улс төрд баттай хөл тавимагцаа тэр шинэчлэл хийсэн хэлж болохоор. Өөрөөр хэлбэл, итгэл алдаад байсан Ханара намд “амь тариа” болсон аж. “Живэх гэж буй хөлөг онгоцны дарга болов” гэж өөрийн дурсамждаа бичсэн нь бий. Түүнчлэн улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн хаалгыг тэрбээр зоримог нээсэн. Ингэснээр жендер тэгш бус Өмнөд Солонгост эмэгтэйчүүдийн манлайлал эхэлсэн гэж үзэж болно.

Эдүгээ шүүгч, прокурорын албан тушаалд ажиллагсдын тавь хүртэлх хувь нь эмэгтэйчүүд болжээ. Мөн сансрын эмэгтэй нисгэгч хүртэл бэлтгэгдсэн гээд нийгэмд тэгш оролцоо бий болсон байна. Үүнд түүний гүйцэтгэсэн үүрэг багагүй байсныг тэмдэглэх нь зүйтэй болов уу. Пак Гынхе сайн улс төрч төдийгүй сайн менежер гэж үзэж болохоор. Удаа дараа ялагдал хүлээгээд байсан намдаа шинэ суудал авчирсан. Мөн намынхаа шинэ түүхийг эхлүүлсэн гээд амжилт их. Одоо түүний бүтээх түүх бол Өмнөд Солонгосын шинэ түүх юм. Домог болох удирдагч гэж түүнийг үздэг. Аль ч талаас нь авч үзсэн Өмнөд Солонгосын анхны эмэгтэй Ерөнхийлөгч түүхэнд үлдэх тодорхой. Гэхдээ ямар Ерөнхийлөгч байх нь түүнээс ихээхэн хамаарах нь дамжиггүй.

Ерөнхийлөгчийн бодлого

Өмнөд Солонгос хөгжлийн үзүүлэлтээрээ Азид төдийгүй дэлхийд нэрээ гаргасан. Гэвч энэ байр сууриа хадгалж үлдэх эсэх нь эргэлзээ төрүүлсээр буй. Тус улсын эдийн засгийн өсөлт саарч, ажилгүйдэл нэмэгдэж байгаа нь санаа зовоох асуудлын нэг юм. Мөн дотоодын томоохон үйлдвэрлэгч компанийн ашгийн хэмжээ жилээс жилд буурч байгаа нь Солонгос цаашдаа хэрхэн хөгжих вэ гэсэн эрэлд мордуулж мэдэх. Ийм нөхцөлд Ерөнхийлөгчийн бодлого хэрэгжинэ. Пак Гынхе том компанид бус жижиг, дунд үйлдвэрлэгчдэд боломж олгохуйц бодлого барьж буй.

Мөн боловсрол, эрүүл мэндийн салбарт хандах үзэл баримтлал нэн эртнээс түүнд суусан. Үүнээс гадна гадаад харилцааны өргөн туршлагатай гэж хэлж болох Пак Гынхе Япон болон Хятадтай илүү тааламжтай, эдийн засгийн шинэ харилцааг тогтоох. Цаашилбал, хоёр Солонгосын харилцаанд “хаврын урь” мэт эрс өөрчлөлтийг авчирна гэж найдаж буй. Түүний эцэг Хан мөрний эрэгт эдийн засгийн хүчирхэг орныг босгосон. Тэгвэл охиных нь бодлого улсаа хэрхэн хөгжүүлэхийг харах үлдлээ. ■

UN-REDD PROGRAMME

UNDP Mongolia

ОЙГ ДЭД БҮТЦИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН НЭГ ХЭСЭГ БОЛГОН ҮЗЭХ НЬ

Дэлхийн олон улс орон, эрдэмтэн мэргэд, байгаль орчны төлөө дуу хоолой, ажил хөдөлмөрөө зориулдаг идэвхтнүүд агаар мандалд ялгарах хүлэмжийн хийн хуриммтлалыг бууруулах нь уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах хамгийн чухал үйл ажиллагаа гэдгийг хүлээн зөвшөөрч буй. Тиймээс 1992 онд уур амьсгалын тогтолцоонд аюул занал учруулахаас урьдчилан сэргийлэх, агаар мандал дахь хүлэмжийн хийн хуриммтлалыг тогтворжуулах, бууруулах зорилготой Нэгдсэн үндэстний байгууллагын Уур амьсгалын өөрчлөлтийн суурь Конвенцийг баталсан билээ. Конвенцийн дэргэдэх Засгийн газар хоорондын Зөвлөлийн 2004 онд хийсэн судалгааны тайлангаас харахад дэлхийн ойн хомсдол, доройтлоос үүдэлтэй агаар мандалд ялгарах хүлэмжийн хийн хэмжээ хүний үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй ялгарч буй нийт хүлэмжийн хийн 17.4 хувийг (IPCC, 2007) эзэлж байна. Конвенцийн хүрээнд, ялангуяа, хөгжиж буй улс орнуудын ойн хомсдол, доройтлоос үүдэлтэй хүлэмжийн хийг бууруулах, ойн нүүрстөрөгчийн шингээлтийг нэмэгдүүлэх, хадгалах үйл ажиллагааг урамшуулах зорилго бүхий REDD+ механзмыг хэрэгжүүлэх санаачлагыг дэмжсэн байдаг.

2008 оноос НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр (НҮБХХ), Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллага (ХХААБ), Байгаль Орчны Хөтөлбөр (НҮББОХ)-ийн хамтарсан UN-REDD хөтөлбөр хөгжиж буй орнуудыг REDD+-д бэлтгэхэд нь туслахаар хэрэгжиж эхлээд байна. Энэхүү хөтөлбөрт Монгол Улс 2011 оны зургаадугаар сараас элсэн нэгдэж, UN-REDD хөтөлбөрийн түнш орон болсноор REDD+-д бэлтгэхтэй холбоотой олон үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж эхлээд байгаа билээ. Үүний нэг нь 2012 онд Монгол Улсын Байгаль орчин, ногоон хөгжлийн яам (БОНХЯ) Үндэсний REDD+-д бэлтгэх төлөвлөгөө (National REDD+ Readiness Road-map in Mongolia)-г НҮБХХ, ХХААБ-ын техникийн тусламжтайгаар амжилттай боловсруулсан явдал юм. Цаашлаад 2013 оны эхний хагаст НҮБХХ-ийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газраас Манай орны ойн салбарын санхүүгийн урсгал, эдийн засгийн үнэ цэнэ, үнэлэмж судалгааг хийсэн. Монгол орны ойн салбар нь байгаль орчны болон бусад салбаруудтай харьцуулахад Ногоон хөгжлийн стратегийг хэрэгжүүлэхэд төдийгүй, улс орны ДНБ-д оруулах хувь нэмэр төдийлөн өндөр биш мэтээр олон нийтэд ойлгогддог. Иймээс ойн салбарын экологийн үнэ цэнэ болон нийгэм, эдийн засагт оруулж буй хувь нэмэр, салбарын төсвийн хуваарилалтын талаар олон нийт, шийдвэр гаргагчид, гадаад, дотоодын хандивлагчдад үнэн зөвөөр ойлгуулахаар дээрх судалгаа хийгдсэн. Түүний гол үр дүнг энэхүү өгүүллээр дамжуулан та бүхэнд хүргэж байна.

Дэд бүтэц гэдгийг бид нийгмийн эсвэл аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай барилга байгууламж, үйлчилгээ, тоног төхөөрөмж гэж тодорхойлон ойлгодог. Түүнчлэн дэд бүтцийн хангамж ба хүртээмжтэй байдал нь эдийн засгийн өсөлт, ядуурлыг бууруулах үйл ажиллагааны гол цөм гэж үзэх нь улам бүр нэмэгдсээр байгаа. Энэ нь ч зүйн хэрэг юм. Монгол Улсад дэлхийн бусад улсын адилаар үндэсний хэмжээний дэд бүтцийн суурийг сайжруулах, өргөжүүлэхэд хувийн хэвшлийн болон төрийн хөрөнгө оруулалтыг дайчлах нь нэн тэргүүний асуудал болж байна.

Цөөн хүмүүс орон сууц, зам, гүүр, харилцаа, эрчим хүч, усан хангамж зэрэг зүйлс нь хүний сайн сайхан амьдрах, эсвэл эдийн засгийн хөгжлийг харьцуулахад чухал гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх байх. Энд нэмэхэд хүрээлэн буй байгаль орчин нь баригдсан дэд бүтэцтэй яг адилаар эдийн засгийн өсөлт, хөгжилд шаардлагатай үйлчилгээнүүдийг хүргэж байдаг юм шүү. Дэд бүтцийн талаарх уламжлалт тодорхойлолт нь (мөн түүнд оруулсан асар их хөрөнгө оруулалтууд нь) ийм “байгалийн” дэд бүтцийн үнэ цэнийг үл хайхарч ирсэн ба энэ нь эдийн засагт маш их сөрөг нөлөөтэй гэдэг нь батлагдсан.

Монгол Улсын ой мод нь үүний нэг жишээ юм. БОНХЯ-ны Ойн судалгаа, хөгжлийн төвийн гаргасан сүүлийн тоо баримтаар ой мод нь улс орны нийт газар нутгийн 12 хувь буюу 185,000 ам метр талбайг эзэлж байна. Хойд хэсэгт орших сэрүүн бүсийн шилмүүст болон навчит ойд шинэс, хус, нарс, улиас, хуш зэрэг зүйлс давамгайлдаг бол өмнө зүгийн Говийн бүс нутаг нь заг зэрэг бутлаг ургамлаас бүрддэг.

Энэ салбарын ДНБ-д эзлэх хувийг ажиглахад (одоогоор 0.5 хувиас доош – ойролцоогоор 70 тэрбум төгрөг буюу 40 сая ам. доллар байна) ой мод нь үнэ цэнэ багатай эсвэл бараг үнэ цэнэгүй мэт харагддаг. Харин бодит байдал үүнээс шал өөр байна. НҮБХХ-өөс саяхан хийсэн судалгаанд сонгож авсан сэрүүн бүсийн шилмүүст болон навчит ой нь үндэсний эдийн засагт жилд 430 тэрбум төгрөгийг оруулах боломжтойг тооцож гаргасан. Энэ тоо нь ДНБ-ий “албан ёсны” тооцооллоос зургаа

Фотог П.Жаргалсайхан

дахин илүү байгаа юм (НҮБХХ-ийн судалгаанд одоогийн байдлаар зөвхөн үнэлгээнд оруулах боломжтой ой модыг оруулсныг тэмдэглэх нь зүйтэй. Үүнд: хэрэглээний болон түлээний мод, зэрлэг амьтан, ургамал, бэлчээр, аялал жуулчлал, усны эх үүсвэрийг хамгаалах, уур амьсгалын өөрчлөлтийг бууруулах зэргийг хамруулсан. Иймээс энэ тоог хамгийн багаар тооцоолсон гэж үзэх хэрэгтэй).

Гол асуудал нь Монгол Улсын ой мод эдийн засгийн үнэ цэнэ багатайд байгаа юм биш, харин энэхүү үнэ цэнийн талаарх ойлголт муу байгаад оршиж байгаа юм. Ингэснээрээ энэ нь эдийн засгийн гүйцэтгэлийг хэмжихэд ашиглагддаг статистикт тусгагдахгүй үлдсээр ирсэн. Эдийн засагчид байгаль орчны мөнгөн үнэлгээг тооцоолохдоо түүний гаргаж буй түүхий эд материал болон биет үр дүнг л тооцдог. Иймээс ДНБ-ийг тайлагнаж буй тооцоолол нь зөвхөн модны үйлдвэрлэлийн нэмүү өртгөөс хэтэрдэггүй.

Байгаль орчны үнэ цэнийг ийнхүү хязгаарлагдмал байдлаар үнэлэх нь түүний эдийн засагт үзүүлэх “жинхэнэ” үнэ цэнийг дутуу үнэлэхэд хүргэдэг. Түүнчлэн энэ нь шийдвэр гаргахдаа дутуу эсвэл буруу мэдээлэл дээр үндэслэн гаргах эрсдлийг дагуулдаг. Ойн үнэ цэнийг тооцоолон гаргахад арилжааны болон олборлох зорилготой хэрэглээ нь зөвхөн мөсөн уулын орой л гэсэн үг юм. Хэрэглээний болон түлээний мод бэлтгэлийн албан ёсны орлого нь уг судалгаанд тооцоолсон хэмжээний талаас доогуур хувийг эзэлж байна. Хамгийн их хувь нь буюу жилд 235 тэрбум төгрөгөөс илүү нь ойн салбараас бусад салбаруудад, бусад үйлдвэрлэлийн явцад оруулдаг хувь нэмрээс бүрдэнэ.

Эдгээр эдийн засгийн үр ашиг нь зөвхөн мод бэлтгэх, мод боловсруулах үйлдвэрлэлийн харьцангуй цөөн тооны үйлдвэрлэгчид биш, маш олон төрлийн хэрэглээ болж өөр өөр түвшинд хуваарилагддаг. Өрхийн түвшинд авч үзвэл хөдөөгийн малчин өрхөд ой модны эх үүсвэрээс бий болох түлш, бэлчээр, ойн баялгаас гаралтай хоол хүнс зэргээс бүрдэх нийт нэмүү өртгийн хэмжээ нэг хүнд ногдох ДНБ-ны 12.5 хувиас илүү хувийг эзэлж байна гэж тооцоолжээ. Туул голын эхийг хамгаалж буй ой модны үнэ цэнэ Улаанбаатар хотын ундны ус хэрэглэгчдэд 30 тэрбум төгрөгийн үнэ цэнэтэй бол ой модны ойролцоох амралт зугаалга нь аялал жуулчлалын салбарт болон тэнд амрагчдын зардал, ажиллагсдын цалинд 40 тэрбум төгрөгийг оруулж байна. Нүүрстөрөгчийг шингээснээрээ, Монгол Улсын ойн дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулахад оруулж буй хувь нэмэр нь жилд 80 тэрбум орчим төгрөг болж байна.

Ой модыг хамгаалахад хөрөнгө оруулах нь зөвхөн биологийн эсвэл экологийн асуудал биш, мөн эдийн засгийн асуудал гэдэг нь тодорхой юм. НҮБХХ-ийн судалгаанд ой модны салбарт хөрөнгө оруулах нь илүү хөгжил, эдийн засгийн илүү их үр өгөөжийг авчирдаг гэдгийг харуулсан. Одоогийн санхүүжилтийн түвшинд, ойн салбарт оруулсан нэг төгрөг бүр Монголын эдийн засаг, хүн амд жил бүр 30 төгрөгийн хувь нэмэр оруулахаар байна.

Гэсэн хэдий ч ойн салбарын эдийн засгийн энэхүү өндөр үнэлэмжийг үл харгалзан, тус салбарын төсөв харьцангуй бага хэвээр байсаар байна. БОНХЯ-нд хуваарилж буй төсвийн хувьд ч гэсэн бага, мөн аймаг, сумын засаг захиргаанаас хэрэгжүүлж буй анхан шатны үйл ажиллагаанд зарцуулж буй төсөв ч гэсэн бага хэвээр байна. НҮБХХ-ийн судалгаагаар ойн менежмент, хөгжил, хамгаалал, судалгаанд жилд хуваарилж буй санхүүжилт нэг га тутамд 1,250 төгрөг байгаа нь Азийн болон дэлхийн дунджаас харьцангуй доогуур үзүүлэлт юм (НҮБ-ын ХХААБ-ын мэдээгээр энэ дундаж Азид 34,000 төгрөг, дэлхийд 12,750 төгрөг байдаг).

Эцсийн үр дүндээ ойн салбарт төсвийн хомсдол үргэлжилсээр байгаа ба энэ салбарын зайлшгүй чухал үйл ажиллагаа, тоног төхөөрөмж, засвар үйлчилгээнд шаардлагатай төсөв хангалтгүй байна. Монгол Улсыг цаашид хөгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай дэд бүтцийг барьж байгуулахад асар их хэмжээний хөрөнгө мөнгө урсан орж байхад байгалийн ийм чухал дэд бүтэц хөрөнгө оруулалтын гадуур үлдэж байна. Үүний оронд “сөрөг хөрөнгө оруулалтын” үйл явц буюу биет дэд бүтцийг барьж байгуулах, өргөжүүлэх явцад ой мод, бусад экосистем устаж үгүй болох, доройтох, биет дэд бүтэц болгож хувиргах үйл явц ажиглагдаж байна.

Тэгэхээр бидний өмнө тулгараад байгаа үндсэн сорилт бол Монгол Улсын байгалийн арвин нөөц баялаг, тэдгээрийн ач холбогдол одоогоор хэт доогуур үнэлэгдэж байгааг хэрхэн шийдэх вэ, экосистемд дэд бүтэцтэй хэрхэн ижил түвшинд хөрөнгө оруулалт хийх вэ? Хэрэв ойн салбарын эдийн засгийн үр ашгийг бүрэн ашиглахыг зорьж байгаа бол – байгаль орчны өртөг, үр ашгийг эдийн засаг ба төсвийн талаар шийдвэр гаргах суурь болгож өгөх. Энэ тооцоололд тусгаж чаддаггүй байдлаас гарч байгаль орчны экосистемийг үнэ цэнэ өндөртэй, үйлдвэрлэл, хөрөнгө гэж хүлээн зөвшөөрдөг болох, ийм өөрчлөлтийг хийх шаардлагатай юм. Эдийн засгийн талаас нь авч үзвэл, эдийн засгийг ирээдүйд хөгжүүлэх, өсөлтийг хангахын тулд экосистемийг – нийгмийн үйл ажиллагаанд шаардлагатай барилга байгууламж, үйлчилгээ, тоног төхөөрөмж зэрэг дэд бүтцийн бусад бүрэлдэхүүн хэсгүүдтэй ижил түвшинд авч үзэх ёстой юм. ■

Since 1997

ITZone®

Accelerate Your Success

Happy New Year 2014

Шинэ жилийн шилдэг бэлэг таны сонголтоор...

Худалдан авалтын үнийн дүнгээс хамаарсан бэлгүүд

store.itzone.mn /ITZoneStore 7731-2424

eznis airways

EZ BIZ service

Eznis Airways offers its **EZ BIZ service** to cater to the needs of organizations and companies whose staff frequently travel within Mongolia for business purposes.

- ✓ Flexible Reservation Conditions
- ✓ 20kgs of Free Baggage Allowance
- ✓ Easy payment conditions

Ticket office:
8 Zovkhis Building, 1st floor, Seoul street 21, Sukhbaatar district,
Ulaanbaatar 14251, Mongolia
Res: 7575-3232
Tel: 7575-7791, 9910-1391, E-mail: sales@eznis.com

www.eznisairways.com

ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТ

Л.ДУЛМААЗУЛ:

SMBC МОНГОЛЫН ТОМ ТӨСЛҮҮДИЙГ СОНИРХОНО

Фотог Э.Зоригт

Д.БЭХЭЭ

Япон улсын SMBC (Sumitomo Mitsui Banking Corporation) банк манай улсад саяхан төлөөлөгчийн газраа нээлээ. Энэ нь манай улс дэлхийн санхүүгийн томчуудын сонирхлыг татаж эхэлснийг илтгэж буй.

Дэлхийд нэртэй SMBC-ийн төлөөлөгчийн газрыг эх орондоо нээж, том төслүүдийг санхүүжүүлэх ажилд Л.Дулмаазул хучин зүтгэжээ. Багаасаа хилийн чанадад өссөн тэрбээр Чехийн Карлын их сургууль, Токиогийн Олон улсын харилцааны сургуулийг дүүргээд, Оксфордын их сургуульд санхүүгийн чиглэлээр магистр хамгаалсан юм билээ. Тэрбээр одоо Лондон дахь SMBC банкны салбарт зээлийн мэргэжилтнээр ажиллаж байна.

100 сая ам.доллараас дээш дүнтэй томоохон төслүүдэд хөрөнгө оруулахыг сонирхож Монголд үүдээ нээсэн Японы банкны “монгол төлөөлөгч” эх орныхоо томоохон төслүүдийг санхүүжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах чин хүсэлтэйгээ ярьж байна. Монголын хэл шинжлэлийн ухааны доктор Лувсандорж гуайн охин тэрбээр Лондон дахь Англи-Монголын худалдааны зөвлөлийн тэргүүн, “Европ дахь монгол эмэгтэйчүүдийг хөгжүүлэх” холбооны удирдах зөвлөлийн гишүүний алба хашдаг юм билээ. Л.Дулмаазултай SMBC банк Монголд салбараа яагаад нээх болсон, манайхантай хэрхэн хамтарч ажиллах талаар ярилцлаа.

-Монгол Улсад төлөөлөгчийн газраа нээсэн гадаадын том банкуудаас танайх юугаараа онцлогтой вэ?

-SMBC нь Монголд Төлөөлөгчийн газраа нээж буй гадаадын дөрөв дэх, Японы анхны банк юм. Манай банк хөрөнгийн хэмжээгээрээ Японд хоёрдугаарт, дэлхийд есдүгээрт эрэмбэлэгддэг. SMBC нь дэлхийн өнцөг булан бүрт, тэр дундаа Ази, Африкийн буурай орнуудын уул уурхай, цахилгаан станц, дэд бүтцийн төслүүдийг санхүүжүүлдэг. Тэр бүр нь тухайн улсын эдийн засагт томоохон нөлөө үзүүлж байснаараа онцлогтой. Сүүлийн жилд Европын банкуудын хөрөнгийн эх үүсвэр багассанаас шалтгаалж Японы банкуудын нэр хүнд эрс өссөн. Том төслүүд санхүүжүүлдэг банкны хувьд хамгийн нэр хүндтэй "Global Bank of the Year" шагналыг 2010 онд гардсанаар Европ, АНУ-ын банкуудыг гүйцэж чадсан. Япон бол асар их хөрөнгийн нөөцтэй орон. Хүмүүс нь банкинд их хэмжээний мөнгөн хадгаламжтай болох тусам банкуудын хөрөнгийн эх үүсвэр нэмэгддэг. Том төслийг санхүүжүүлэх нь бүтээн байгуулалтад тусална гэсэн үг. Тусална гэдэг бол сайн санаа. Тэгэхээр SMBC нь сайн санааны банк юм. Тухайлбал, Тавантолгойн цахилгаан станц зэрэг том төслийн санхүүжилтийг шийдсэнээр бүтээн байгуулалтыг эрчимжүүлж, улс орны хөгжлийг хурдасгах давуу талтай. SMBC "Буух эзэнтэй, буцах мөртэй" төсөлд хөрөнгө оруулах зарчим баримталдаг.

-SMBC банкны төлөөлөгчийн газрыг Монголд нээхэд таныг багагүй үүрэг гүйцэтгэсэн гэж сонссон.

-Би SMBC банкны Лондон дахь салбарт Европ, дундад Ази болон ОХУ-ын дэд бүтэц, эрчим хүч, газрын тосны томоохон төслүүдийг хариуцан ажилладаг. Эдгээр орны эдийн засгийн нөхцөлтэй нь газар дээр нь очин танилцаж, зах зээлийн судалгаа хийсний үндсэн дээр санхүүжилт өгөх эсэхийг шийддэг. Манай банкнаас зээл олгосон гаднын олон том төсөл амжилттай хэрэгжсэнээр тухайн орны хөгжил урагшилж байгааг нүдээр харсан. Тиймээс эх орондоо том зээлийн санхүүжилт олгох ажлыг хиймээр санагддаг болсон. Ялангуяа Казахстан, Туркменистан улсад олгосон зээлийг Монголдоо оруулж, эх орныхоо хөгжилд хувь нэмэр оруулах хүсэл төрсөн. 2011 онд банкныхаа төсөл хариуцан ажилладаг англи бүсгүйтэй хамт Монголд ирж, ЭЗХЯ, Хөгжлийн болон бусад банк, томоохон компаниудын төлөөлөлтэй уулзаж, том төсөл санхүүжүүлэх боломж, нөхцөлийг судалсан. Дараа нь Монголын эдийн засаг, бизнесийн орчин, хөрөнгө оруулалт, том компаниудын тухай сурвалжлага бичиж, банкныхаа салбар бүрт тараасан юм. Үүнээс хойш SMBC банкны мэргэжилтнүүд манай улс руу явахыг ихээхэн сонирхох болж, Сингапур, Токио, бүр Нью-Йоркийн салбарынхан ч байнга ярьдаг болсон. Би хоёр жилийн дотор 10-аад удаа банкны төлөөллүүдээ дагуулан ирсэн. Мөн монгол компаниудын хэд хэдэн томоохон төслүүд дээр ажиллаж эхэлсэн. Анх Хөгжлийн банктай гэрээ хийхээс эхлэн ХААН банк, Худалдаа хөгжлийн банктай хамтран ажиллаж эхэлсэн. SMBC банкныханд Монголыг "сонирхуулахын" тулд банк дотроо улсынхаа нэр хүндийг дээшлүүлэх хэрэгтэй байсан. Ази, Африкийн бусад оронтой харьцуулахад "Moody's", "Standard & Poor's" агентлаг Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийг дээшлүүлэхгүй, доошлуулж байхад SMBC банк "Монгол бол удаан хугацаанд ирээдүйтэй" гэж үзэн манай улсад оруулах хөрөнгийн хэмжээгээ нэмэгдүүлсэн. Эдийн засгийн хүнд үед хэдийгээр би дотор нь ажилладаг ч гэсэн гадаадын том банкинд улсынхаа нэрийг дээшлүүлнэ гэдэг тийм ч амар байгаагүй.

Манай улсад хэрэгжиж буй, цаашид хэрэгжих том төсөл олон бий. Тэдгээр төсөл нь улс төрөөс их шалтгаалдаг, хэрэгжилтийн явц удаан юм шиг байна. Тухайлбал, манай банкны оролцох, бүтээн байгуулалцахыг хүссэн Оюутолгой болон Тавантолгойн цахилгаан станцын төслийн явц удаан байгаад жаахан сэтгэл дундуур байна.

-Том хэмжээний төслүүд санхүүжүүлэх гол зорилго агуулж байгаа гэлээ. Яагаад заавал томоохон төслүүдийг онцлов. Ер нь төслүүдийг санхүүжүүлж хамтран ажиллахад танай банк ямар шалгуур тавьдаг вэ?

-Томоохон хэмжээний төсөл гэдэг нь нэгдүгээрт, тухайн улсын эдийн засагт өндөр өгөөжтэй байх. Хоёрдугаарт, их хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийхэд банк эрсдэлд орохооргүй нөхцөл бүрдсэн байх. Гуравдугаарт, олон улсын хууль зүйн хүрээнд хариуцлага хүлээх найдвартай эзэнтэй байх гэсэн шаардлага тавьдаг. Бусад төслийг санхүүжүүлэхэд дотоодын банкуудын тусламж хангалттай гэж үздэг. Өмнө нь хэлсэнчлэн манай банк том төслүүд хэрэгжүүлсэн олон жилийн туршлагатай. Тиймээс Монголд туршлагаа нэвтрүүлж, Монголын хөгжилд хувь нэмрээ оруулах сонирхолтой банк гэж ойлгож болно. Мөн энэ жил Япон-Монгол хоёр орны хооронд Засгийн газрын хэмжээнд айлчлалууд өрнөсөн тэдийгүй Японы Засгийн газраас манай улсыг дэмжих сонирхолтой байгаа нь томоохон түлхэц болсон.

-Танай банктай хамтарч буй Монголын ямар төслүүд байна вэ?

-Одоогоор Оюутолгойн далд уурхайн санхүүжилтэд гадаадын бусад банкуудын адил зээл олгох санал тавьж, дотоод зөвшөөрлөө авсан. Уул уурхайгаас гадна цаашид дэд бүтэц, эрчим хүч, зам тээвэр, үйлдвэржилт зэрэг өргөн хүрээтэй чиглэлээр хамтарч ажиллах сонирхолтой байгаа. Монголд хэрэгжиж буй төслүүдээс Тавантолгойн цахилгаан станцын төсөлд Монголын Засгийн газрын талын зөвлөгчөөр ажиллаж, нэг тэрбум ам.долларын хөрөнгө босгоход нь тусалж байна. Түүнчлэн ДЦС-V гээд яригдаж байгаа төслүүд бий. Том төслүүдэд зөвхөн санхүүжилт хэрэгтэй болсон үед нь биш, эхнээс нь оролцон бүтэцчилсэн схем гаргаж, шаардлагатай төслүүдийг дэмжин хөгжүүлж ажиллах нь зүйтэй байдаг. Тиймээс ч зөвлөх, санхүүжүүлэхийг хослуулах нь ач холбогдолтой.

Гэхдээ бид зөвхөн том төслүүдийг хүлээгээд суух биш, худалдааны

санхүүжилт, банк хоорондын, уул уурхайн салбарын зээл болон ногоон хөгжлийн төслүүдэд анхаарлаа хандуулж байгаа. SMBC нь 2012 онд Дэлхийн тогтвортой хөгжлийн банк гэсэн шагнал хүртсэн “ногоон” банк юм.

-Лондоны SMBC банкинд зээлийн баталгаа гаргах талд түлхүү ажилладаг юм байна. Том хэмжээний төслүүдэд баталгаа гаргах асуудал хамгийн хэцүү бөгөөд чухал нь байх, тийм үү?

-Зээлийн баталгаа бол итгэл үнэмшил юм. Итгэл үнэмшил бий болгоход хөрөнгө хүсэгч, хөрөнгө оруулагч хоёр талын хоорондын ойлголцол чухал. Хөрөнгө хүсэгчтэй болж өгвөл эх хэлээр нь харилцвал сайн байдаг. Тухайн хүнийг таньж, мэдэхэд эх хэлээр нь харилцах нь ач холбогдолтой.

Хөгжиж буй орнуудын том төслүүдэд банкууд баталгаагүй зээл бараг өгөхгүй. Миний хувьд тэдгээр орны төслийг хэрхэн хийвэл санхүүжүүлж болох санааг гаргадаг. Түүнчлэн баталгаагүй, зээл олгоход бэрхшээлтэй орнуудад Дэлхийн банк, агентлагуудын болон хувийн даатгалын компаниудын баталгааг гаргуулах нөхцөл бүрдүүлэх, улмаар эрсдэлийг багасгасан зээлийн хэрэгжилтийг хангаж, том төслүүдийг бүтээн байгуулах ажил хийдэг. Нэг үгээр хэлбэл, том төслүүдэд санхүүжүүлэх арга барилыг нь шийдэж өгөх явдал юм.

Лондоны салбарт ОХУ, Казахстан, Туркменистан, Азербайжан орныг хариуцаж ажилладаг тухай дээр хэлсэн. Манай банкнаас санхүүжүүлсэн төслүүдийг дурдвал, 670 гаруй сая ам.долларын өртөгтэй Москвагийн Шереметьевогийн онгоцны буудлын шинэ D терминал төсөл, ADNOC (Abu Dhabi National Oil Company)-д гурван тэрбум ам.долларын зээлээр шинэ технологи, нефть боловсруулах үйлдвэр зэрэг болно.

-Том төслүүдээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилт авахын тулд монголчууд ямар арга хэмжээ авах ёстой вэ. Гаднын орнуудын туршлагаас хуваалцана уу?

-Манай орны томоохон төслүүдийг санхүүжүүлэх сонирхолтой гадаадын хөрөнгө оруулалтын банк олон байна. Гэхдээ шийдвэрлэх ёстой асуудлууд байгаа нь анзаарагдсан. Манай төр, засгийн түшээд гадаадын хөрөнгө оруулагч банк “Цаанаа ямар санаа агуулж байна” гэж болгоомжилж, төслүүдийн явцыг удаашруулдаг тал харагдаж байна. Дэлхийд нэртэй банкууд хариуцлагаа сайтар ухамсарладаг тул тухайн төслийг маш богино хугацаанд шийдэж, хамтын ажиллагааг урагшлуулахыг хичээдэг. Манай төрийн түшээд ямар нэг хоосон зүйлд эргэлзэлгүйгээр асуудлыг шуурхай шийдэж ажиллах хэрэгтэй юм шиг санагдсан. Миний бодлоор Азербайжан, Туркменистан зэрэг улс том төслүүдийнхээ санхүүжилт болоод хэрэгжилтийг маш шуурхай шийдчихдэг юм билээ. Нэг бодлын шийдвэр гаргагч цөөн байх нь төслийн хэрэгжилтийг хурдасгадаг. ОХУ-д ч мөн адил, Ерөнхийлөгч В.Путиний удирдлага дор олон том төслийг мэргэжлийн хэмжээнд маш хурдан шийдвэрлэн хөгжиж байна.

> Дэлхийд нэртэй банкууд хариуцлагаа сайтар ухамсарладаг тул тухайн төслийг маш богино хугацаанд шийдэж, хамтын ажиллагааг урагшлуулахыг хичээдэг. Манай төрийн түшээд ямар нэг хоосон зүйлд эргэлзэлгүйгээр асуудлыг шуурхай шийдэж ажиллах хэрэгтэй юм шиг санагдсан.

-Өмнө нь SMBC банкны мэргэжилтнүүдийг дагуулан Монголд хэд хэдэн удаа ирж байсан гэсэн. Энэ удаад нэг сар болохдоо ямар өөрчлөлтийг анзаарав?

-Монгол Улс маань хөгжих замдаа орсныг харж байна, хотод ч, хөдөөд ч адил. Гэхдээ асуудлууд байгаа нь мэдээж. Нийслэлд орчин үеийн өндөр барилгууд нь хуучныхтайгаа нэг дор шаваараалдан байгаа нь Улаанбаатар хотыг сайхан харагдуулахгүй байна. Чөлөөтэй амьсгалах орон зай дутагдаж байна гэх үү дээ. Агаарын бохирдол бол байнгын асуудал байх. Жаахан эмх цэгцтэй, соёлоо гээхгүйгээр хөгжөөсэй гэж боддог.

Замбараагүй байдал зөвхөн дэд бүтэц, зам тээвэр, компаниудын засаглал, хууль зүй, банкны системд биш, хаа сайгүй л байгаа юм уу даа. Гэхдээ хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулах, зам тээвэр, санхүүгийн системийг шинэчлэх талд Англи, Японы туршлагыг нэвтрүүлж байгаа гэж сонссон. Энэ бол сайн хэрэг.

-SMBC-гийн Лондон дахь салбарт хэзээнээс ажиллаж эхэлсэн бэ. Шалгуур өндөр байсан уу?

-2008 оноос хойш Лондоны салбарт ажиллаж байна. Энэ банкинд ажиллах гол шалгуурт нь санхүүгийн мэргэжлээс гадна хэлний мэдлэг чухал. ОХУ, Зүүн Европыг хариуцан ажиллахад орос, чех хэл маань тусалсан. Дэлхийн санхүүгийн томоохон төв Лондонд Европын орнуудын залуус ажиллахаар зорьдог нь өрсөлдөөн бий болгодог.

-Лондонд эх орноо сурталчилсан олон арга хэмжээ зохион байгуулдаг гэж сонссон. Тэдгээрээсээ дурдахгүй юу?

-Гадаад ертөнцөд Монголыг сонирхогч хүмүүс олон байдаг нь надад таалагддаг. Лондон хотноо Монголын уул уурхайн нэг өдрийн семинар зохион байгуулахаар зарлахад Англиин 200 орчим уул уурхай болон санхүүгийн мэргэжилтнүүд богино хугацаанд цугларахад их гайхсан л даа. Тэр үед Монгол Улсаа сурталчлах арга хэмжээг системтэй зохион байгуулахад төр, засгаас анхаарах нь зүйтэй юм байна гэж бодсон. Монголд олон төсөл буй ч хэрэгжүүлэх арга барил дутагдаж байна. ■

ХӨРӨНГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ

ХУВЬЦААГ ХЯМДХАН ГАРГАХ АРГА ЗАМ

IPO буюу анхдагч зах зээлд хувьцаа гаргах үйл явц нь тухайн компанийн хувьд хөрөнгө, зардал ихээр шаардсан үйл ажиллагаа юм. АНУ-ын брокер, дилерийн компаниуд хувьцаа гаргахад зориулсан тогтсон ханштай байдаг. Энэ нь тухайн хувьцааны борлуулалтаас олох ашгийн 5-7 хувьтай тэнцүү. Хэрэв хувьцааны үнэлгээг дутуу хийвэл 10-15 хувийг нь мөн л зарцуулахаас аргагүй болдог байна. Иймээс олон компанийн эзэд энэхүү эрсдлээс сэргийлэхийн тулд өөр арга зам эрэлхийлдэг аж. Тухайлбал, компаниуд өөр хоорондоо нэгдэж, эсхүл өөр компани худалдан авдаг (Merger and Acquisition – M&A).

Сүүлийн үед Америкт зарим компани хувьцаа гаргах зардлаа бууруулах үүднээс хөрөнгө оруулагч болон брокерийн пүүстэй “Татварын гэрээ” (Tax Receivables Agreement – TRA) байгуулж эхэлжээ. Гэрээний нөхцөл ёсоор тухайн хувьцааг борлуулагч брокерийн пүүс нь хувьцааг гаргаснаас хойш 15 хүртэлх жилийн хугацаанд татвараас чөлөөлөгдөх, татварын хөнгөлөлт эдлэх зэрэг урамшуулалтай юм байна. Мөн хувьцааг гаргахад зарцуулсан зардлыг дунджаар гурав дахин нугалсантай тэнцүү ашиг олох боломжтой аж. Өдгөө энэ гэрээ нь хөрөнгө оруулалтын тэргүүлэгч банкуудын гол хэрэгсэл болжээ. Түүнчлэн хувьцаат компаниудын хувьд үнэт цаасаа гаргахдаа ашигладаг стандарт арга барил нь болсон байна. Энэ онд “Татварын гэрээ” байгуулж, хувьцаа амжилттай гаргасан жишээ олон байгаа аж. Гэхдээ энэ гэрээний талаар хүмүүс сайн мэдэхгүй байна. Уг гэрээг ашиглан хөрөнгийн зах зээлд ихээхэн хэмжээний ашиг, орлого олох боломжтой юм.

“Татварын гэрээ”-ний хүрээнд ямар үйл явц өрнөдгийг тайлбарлая. Хувьцаа гаргахаас өмнө брокерийн компани тухайн хувьцаат компанид зориулан татварын таатай орчныг бүрдүүлж өгнө. Энэ нь тухайн компани хувьцаа гаргасны дараах орлогын албан татварын хэмжээг бууруулах зорилготой. Үүнд төлсөн татвараа буцааж авах ч багтана. Өөрөөр хэлбэл уг гэрээ нь татварын хэмжээг урт хугацаанд тогтвортой хадгалдаг байна. Брокерийн пүүс 15 жилийн туршид төлөгдөх татварыг хэмнэснээр ашиг, орлогоо улам нэмэгдүүлэх боломжтой. Суурь татварын өсөлт (Tax Basis Step-up) хувьцаа эзэмшигч нас барсны дараа ч гэсэн үнэ цэнээ алдахгүй. Тухайлбал, Дорж гэдэг хүн өмнө нь хувьцаа худалдаж авсан гэж бодъё. Түүнийг нас барсны дараа хүү Бат нь түүний хувьцааг өвлөн авчээ. Энэ тохиолдолд уг хувьцаа Доржийн нас барсан өдрийн зах зээлийн үнэлгээг тусгасан суурь татвартай байх юм. Энэ нь хувьцааг анх худалдан авахад төлж байсан үнийн дүнгээс өөр байна. Иймээс тохиолдолд хувьцааны татварын үндэслэл дээшээ чиглэсэн байна. Бат хувьцаагаа яаралтай зарж борлуулах шаардлагатай болсон ч тэрбээр орлогын албан татвар төлөхгүй аж. Яагаад гэвэл суурь татвар өндөртэй байсан учраас. Нөгөө талаас Бат тухайн хувьцаанаас орлого хүртээгүйтэй нь холбоотой юм.

Татвар төлөх гэрээг хангалттай ашигладаггүй байна. Учир нь энэ талаар хүмүүс мэддэггүй. Үүний шалтгаан нь нэгдүгээрт, бүрэн шалгагдаж, баталгаажаагүй гэсэн болгоомжлол. Хоёрдугаарт, хөрөнгө оруулагчид өөрсдийн брокеруудыг хувьцаанаас нь шударга бусаар ашиг олж байна гэж үздэгтэй холбоотой. Энэ хоёр асуудал үнэн эсэх нь өдийг хүртэл батлагдаагүй зүйл юм.

Татварын гэрээ нь хувьцааны зах зээлд сайн шалгагдаж, шалгарсан арга барил юм. Үүнд олны танил болсон томоохон үнэт цаас ч багтдаг. Хэрэв хувьцааг худалдан авагчид татварын хөнгөлөлт хүртвэл энэ нь эргээд брокеруудын хувьд хувьцаагаа өндөр үнээр борлуулах боломжийг олгодог аж. Тиймээс ч сүүлийн үед “Татварын гэрээ”-г хөрөнгийн зах зээлийн тоглогчид ихээр ашиглах болсон байна.

Дэлхийн санхүүгийн хямрал АНУ-ын хөрөнгийн зах зээлийг бараг үгүй хийсэн гэж хэлж болно. Гэсэн ч уг зах зээл дахин сэргэж байна. Үүний шалтгаан нь нэг талаас брокерийн компаниуд “Татварын гэрээ”-г хувьцаа гаргахад тохиромжтой хувилбар болгон ашиглаж буйтай холбоотой аж.

Harvard Business Review сэтгүүлээс орчуулав

Р.Эрдэнэцэцэг. Ноос самнаж байгаа нь

ЖИЖИГ, ДУНД ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

ЭСГИЙ ЕРТӨНЦӨӨР АЯЛАХАД

Э.ЗОРИГТ

Улсын их дэлгүүрийн өмнөх талбайд зассан ганган гацуур дээр ганц нэгээр хаялах цасан ширхэг өнгө нэмэн гялтганана. Айсуй оныг зөгнөх шинэ жилийн дуу хуур их хотын хэмнэлд хөг нэмж, элдэв гоёл чимэглэл үдшийн бүрийд өнгө хоршин сүлэлдэх нь үлгэрийн мэт. Орчин тойрон үлгэрийн мэт байгаа болоод ч тэр үү, эсгий эдлэлийн “Цагаан алт” худалдааны төв рүү дөхөх тутам яагаад ч юм бэ сэтгэл догдолно.

Сэтгэл хөдлөл талаар болсонгүй. Дэлгүүрийн босгоор даваад л нэг л содон ертөнцөд яваад орчихлоо. Шинэ жилийн утга учир болсон гацуур модны мөчрийг гоёсон эсгий чимэглэлүүд нэг л өвөрмөц. Монгол хэв шинжийг хадгалсан ботго, тэмээ, өвлийн өвгөн гээд төрөл бүрийн эсгий чимэглэлүүд нь гацуур модыг амь оруулчихав уу гэлтэй. Тэр бүү хэл эсгийгээр урласан гутал, бэлэг дурсгалын зүйлс, пальто, банзал, хүрэм, малгай гээд төрөл бүрийн өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүн “Цагаан алт” дэлгүүрийн лангуун дээр өрөөстэй харагдана. Эсгий цамц, хүрэм гэхээр санаанд нэг л бууж өгөхгүй байсан. Гэтэл биед эвтэйхэн, дулаан гээд олон давуу талтай байдаг аж. Эсгийгээр идэх юмнаас бусдыг хийж болдог юм байна даа гэх сэтгэгдэл өөрийн эрхгүй төрж байлаа. Тус дэлгүүрээр үйлчлүүлж байсан Т.Оюун-Эрдэнэ “Шинэ жилээр Хятадын чанаргүй бүтээгдэхүүн авч байхаар дотоодын үйлдвэрлэлээ дэмжих хэрэгтэй. Миний хувьд шинэ жилийн бэлэг цуглуулаад явж байна. Эсгий бүтээгдэхүүн чанартай. Мөн эрүүл мэндэд сайн төдийгүй үнийн хувьд ч боломжийн” гэсэн юм. “Цагаан алт” дэлгүүр үйл ажиллагаагаа эхлүүлээд таван жилийг ардаа орхижээ. Норвегийн тусламжийн байгууллагын Монголд хэрэгжүүлсэн томоохон төслийн нэг хэсэг болох “Ноосны өрхийн үйлдвэрлэлийн маркетинг” сургалтад хамрагдсан хүмүүс энэ үйлдвэрлэлийг авч яваа аж.

Жилдээ 200-250 сая төгрөгийн ашигтай ажилладаг тэд »

Ноос нягтаршуулж байгаа нь

Фотог Э.Зоригт

Эсгий эдлэлийн загвар гаргаж байгаа байдал

бүтээгдэхүүнээ зөвхөн Монголдоо борлуулаад зогсохгүй Герман, Япон, Австри, Норвеги, АНУ, Англи зэрэг оронд худалдаалдаг гэнэ. Түүнчлэн олон улсын үзэсгэлэн, уралдаанд амжилттай оролцдог ажээ. Тухайлбал, ХБНГУ-д болсон “Ambient Fair” үзэсгэлэнд оролцож шагналт байранд шалгарч байсан аж. ”Ноосон зангилаа” дундын хоршооны дэлгүүрт бүтээгдэхүүнээ нийлүүлдэг анхан шатны хоршооны ажилчид маань үнэхээр чадварлаг ажээ. Олон улсад улсынхаа нэрийг гаргаж байгаа хүн ч олон бий” гэсэн. Тив дэлхийд эдгээр эсгий бүтээгдэхүүнийг хэн, хаана, хэрхэн урладаг бол гэх бодол өөрийн эрхгүй төрөх ажээ.

Чингээд “Ноосон ертөнц” анхан шатны хоршооны ажилтан Р.Эрдэнэцэцэгтэй уулзахаар Зүүн дөрвөн замыг зорилоо.

“Ноосон ертөнц” хоршооны ажлын байр нийслэлийн 14-р хорооллын 116 байрны хонгилд байдаг ажээ. Өдгөө 34 ажилчинтай уг хоршоо 2004 оноос хойш үйл ажиллагаагаа тасралтгүй явуулж ирсэн байна. Тус хоршооны нягтлан бодогч, үүсгэн байгуулагч, урлаач Р.Эрдэнэцэцэг “Норвегийн тусламжийн байгууллагын Монголд хэрэгжүүлсэн төслийн хүрээнд 2003 онд анх сургалтад суугаад нэхмэлчин болсон. Түүнээс хойш эндээ л ажиллаж байна” гэсэн юм. Р.Эрдэнэцэцэг өмнөх нийгмийн үед Хөдөө аж ахуйн материал техникийн хангамжийн газарт агуулахын нярав хийдэг байжээ. Ардчилсан нийгэмд шилжээд удалгүй албан байгууллага нь хувьчлагдаж, ажилгүй болсон аж. 2000 он хүртэл наймаачин, тогооч, барилгачин гээд олон зүйл хийж үзжээ. Польш улс руу явж хар бор ажил ч хийсэн байна. Тэгээд 2002 онд Монголдоо иртэл түүнийг голоод ажилд аваагүй. Тэрбээр “Ажилгүй нэг жил амьдарна гэдэг миний хувьд 10 жил шиг л урт байсан даа. Ажил хайж яваад энэ хоршоо байгуулагдах гэж байгааг сонсоод нэхмэлчний 21 хоногийн сургалтад хамрагдсан нь миний хамгийн том аз болсон” гэв. Ер нь “Ноосон ертөнц” хоршоонд ажилладаг ажилчдын олонх нь өрх толгойлсон эмэгтэй, дунджаас доогуур орлоготой иргэд байдаг аж. Өдгөө тус хоршооныхон эсгийнээс гадна ангоран ноолууранр нэхмэл, сүлжмэл бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг нь бусдаасаа онцлог. 10 гаруй нэрийн бүтээгдэхүүнтэй. Ноосон ороолт бээлий, эсгий чимэглэл, гэрийн шаахай гээд ихэнх бүтээгдэхүүнээ Герман, Япон зэрэг орон руу бага багаар экспортолдог ажээ.

Ноосноос эсгий хүртэл

Хийц эдэлгээ нь хаана ч гологдохгүй. Экспортод гаргах бүтээгдэхvvн болдог эсгий эдлэлийг хэрхэн хийдэг талаар цухас дурдъя. “Говь”, “Гоёо” зэрэг үйлдвэрээс авсан боловсруулсан ноосыг эргэн тойрондоо битүү шүдтэй хоёр дугуй хүрдийн завсраар хийн эргүүлэхэд тэр нь аяндаа хавтан хэлбэртэй хуйлмал үүсгэх нь сонихон. Онгорхой цоорхой, нимгэн газарт нь ноосоо нэмж, давхарлаж мөн л түүнийгээ эргүүлсээр ноосон хавтанг үүсгэнэ. Үүнийг ноос самнах гэнэ. Энэ нь нэг ёсны ноосоо савж буй хэрэг аж. Хоёроос гурван удаа ингэж самнаснаар ноосны хог арилж, хөнгөн сэвсгэр, нэгэн жигд болдог ажээ. Үүнийхээ дараа ноосоо өргөн ширээн дээр зулна. Хийх гэж буй зүйлээсээ хамааранд хоёроос найм хүртэл давхарлаж зулаад савантай усаар булхдаг аж. Үүнийхээ дараа хийх гэж байгаа эдлэлээсээ хамааранд ноосоо илнэ. Бэлэг дурсгалын, гацуур модны чимэг зэрэг жижиг зүйл хийх бол дан эсгий байхад л хангалттай. Харин эсгий шаахай, цүнх хийх бол нэлээд давхарлаж байж, чанартай эд болдог ажээ. “Цагаан алт”-ыг гэмтээхгүйн тулд нимгэн самбай тавиад байн байн савандан илж эсгийрүүлдэг аж. Ингэж саванддагийн учир нь үйлдвэрийн аргаар боловсруулсан ноосны зунгаг нь арилчихаад байдагтай холбоотой. Ингэхээр тослог нь үгүй болж, барьцалдах чадвараа алддаг гэнэ. Тиймээс савангаар ноосны зунгагыг орлуулдаг гэж хэлж болох юм. Энэ үйлдлийг олон дахин хийх тусам эсгийний чанар сайжирдаг аж. Р.Эрдэнэцэцэг “Ингэж илэхэд гарын арьс зулгарах юу ч биш. Ямар ч машин ашигладаггүй. Тиймээс тухайн эсгийгээр хийсэн хувцас, эдлэл хэрэглэл нь хүний биеийг загатнуулахгүй, харшил өгдөггүй. Тийм болоод ч тэр үү, гаднынхан эсгий эдлэлийг авахдаа дуртай. Ер нь гаднын хэрэглэгчид автомат машинаар хийсэн бүтээгдэхүүнээс илүү хүний гараар хийсэн бараа бүтээгдэхүүнийг их сонирхдог юм билээ. Ойрд шинэ жилийн чимэглэлийн захиалга ихтэй байна” гэсэн юм. Улмаар илж эсгийрүүлсэн эсгийгээ бүлээн усаар шавшиж, норгоод “өлгийдөнө”. Үүнийхээ дараа эсгийгээ ялимгүй хатаагаад нухаж гарна. Энэ нь Монгол уламжлалын дагуу савсан ноосыг морь, тэмээгээр чирж хийдэгтэй адил зүйл аж. Эсгийг хэдий чинээ эргүүлнэ төдий чинээ хатуурч, чанар нь сайжирна. Ингээд бэлэн болсон эсгийгээ хатаагаад л цамц, малгай, шинэ жилийн чимэглэл гээд төрөл бүрийн бүтээгдэхүүн хийх эд бэлэн болдог ажээ.

Загварын дагуу ширж, зурж, будаж, оёж эцсийн бүтээгдэхүүн бий болдог ажээ. Энэ олон шат дамжлагыг давж эцсийн бүтээгдэхүүн бий болоход

бүтэн хоёр өдөр хэрэгтэй. Бэлэн болсон бүтээгдэхүүнээ “Цагаан алт” дэлгүүрт өгч борлуулна.

Шинэ жилээр ээждээ хайртай гэж хэлээд үнсэнэ

Ноосны ертөнцөөр аялж байх

хооронд 40 эргэм насны дуу чангатай бүсгүй үйлдвэрт ороод ирлээ. Энэ бүсгүйг С.Найданхүү гэдэг аж. Түүнтэй цөөн хором ярилцлаа.

-Та “Ноосон ертөнц” хоршоонд ажилладаг юм уу?

-Үгүй ээ. Харин миний ээж Сэржмядаг ажилладаг юм. Би хийсэн бүтээгдэхүүнийг нь л энд авчирч өгдөг юм. Манай ээж юм нэхэж мөнгө олдог юм. Намайг гурван хүүхэдтэй минь тэжээж байгаа хүн бол миний ээж. Үнэнийг хэлэхэд бид ээжийгээ шимэгч хэлбэрээр амьдарч байгаа хүн. Дээрээс нь нэг дүлий дүү маань ээж дээр хоёр хүүхдээ дагуулаад хүрээд ирсэн. Сүүлийн нэг жил ээж маань өөрөөсөө гадна долоон хүн тэжээж байна даа. Миний хувьд ээждээ тусалдаг.

-Та ямар мэргэжилтэй вэ?

-Эгч нь уг нь барилгачин. Уг нь ч эгч нь хоёр гурван жилийн өмнө угаагч ч болов хийгээд мөнгө олоод байдаг байлаа. Архичин нөхөртөө зодуулаад хоёр жил ээжийнхээ дэргэд өвчтэй хэвтлээ. Одоо нөхрөөсөө салсан. Бие дээрдэж байгаа болохоор ямар ч хамаагүй ажил хийнэ дээ.

-Танай гэр хаана байдаг юм бэ?

-Шар хадны эцэст. Тэндээс сая алхаж ирлээ. Ээжийн хийсэн зүйл ойрд зарагдаагүй болоолтой. Мөнгө байдаггүй. Бид чинь энэ хоршооны буянд л хоолтой байдаг улс. Сард 3-4 алчуур дэлгүүрт өгдөг. Нэг алчуур 30-40 мянган төгрөгтэй. Алчуур зарагдахгүй л бол бид хоосон хононо.

-Та тэтгэмжийн мөнгө авдаг уу?

-Хүүхдийн мөнгө авдаг. Харин группын мөнгө өгөхгүй ээ. Тархины хаван, судасны нарийсалт чинь группын мөнгөнд ордоггүй юм билээ. Охиныгоо Хөдөө аж ахуйн их сургуульд оруулна.

-Таны ирээдүйн зорилго юу вэ?

-Том охиноо ирэх жил Хөдөө аж ахуйн дээд сургуульд оруулна. Одоогоор төлбөр мөнгийг бэлдээгүй л байна. Ёстой нөгөө тэнэгийн дотор уужуу л гэдэг шиг явж байна. Гэхдээ одооноос бие сайжирч байгаа болохоор энэ хоршоондоо ажиллах санаатай байна. Аль юм болгонд муу ээжийгээ шаналгаж амьдрах вэ дээ. Дээрээс нь миний мөрөөдөл бол хөдөө гарч амьдрах. Ногоо тариад л амьдарна даа. Дараа жилээс хөдөө гарна. Ютай ч хэдэн хүүхдийнхээ сургууль соёлын асуудлыг шийдэх хэрэгтэй байна. Улсаас өгч байгаа 0.7 га газраа Төв аймгаас авсан. Надад зөндөө гоё бодол байгаа. Байгальд ээлтэй учраас мод үржүүлнэ. Манай хүүхдэд миний олгосон нэг хүмүүжил байдаг. Цэцэг ногоо тарьдаг. Шар хадны тэр хавьд намагтай болохоор мод ургадаггүй юм билээ. Харин манай хүүхдүүд манай дүүгийнд тарьсан мод өндөөр ургасан байсан.

Эсгийгээр хийсэн бүтээгдэхүүн

Ирээдүйд эгч нь гоё амьдарна.

-Удахгүй болох шинэ жилийн баярыг хэрхэн тэмдэглэх гэж байна вэ?

-Хэдэн хүүхдүүддээ махтай хоол хийж өгнө дөө. Толгой цувдай байнга идээд уйддаг байлгүй хөөрхийс. Муу ээжийгээ сайхан амраах юмсан даа. Сохолзоод л юм оёод байгаа. Энэ завшааныг тохиолдуулаад ээждээ хайртай шүү гээд хэлэх гэсэн юм аа. Ер нь хүн гэдэг чинь хүний хүнд л хайртай гээд байхаас ээждээ хайртай гэж хэлдэггүй юм билээ. Тиймээс энэ шинэ жилээр ээждээ хайртай гэж хэлээд хацар дээр нь үнсэнэ дээ. Одоогоор шинэ жилийн баяраар миний хийж чадах зүйл ердөө л энэ байна. Гэхдээ ажил хийгээд дараа жилийн шинэ жилийн баярыг нижгэр тэмдэглэнэ дээ.

Түүний утас дуугарч ээж нь дуудаж байгаа болоолтой. Гэр рүүгээ алхаж харих тул эртхэн гарах хэрэгтэй гээд тэрбээр яаран гарч одлоо.

Сайн явахад садаа мундахгүй

Хэдийгээр эсгийгээр гоё зүйл олныг хийж болох ч тэр бүр нийтэд танигдахдаа тааруу байгаа аж. Учир нь тэдэнд тулгараад буй хамгийн том бэрхшээл нь бүтээгдэхүүний үнэ. Тухайлбал, үйлдвэрлэгчийн гар дээрээс 12-15 мянган төгрөгөөр гарсан гэрийн шаахай дэлгүүрт очихдоо 20-25 мянган төгрөгийн үнэтэй болчихдог гэнэ. Учир нь дэлгүүр болон хоршооны ашгийг нэмээд тээвэрлэлтийн болон зарагдах хүртэлх зардлыг тооцохоор ийм үнэтэй болчихдог аж. Гэтэл

өнөөдөр 20-25 мянган төгрөгөөр гэрийн шаахай авах хүн хэр олон билээ. Анхан шатны хоршоонд ажилладаг үйлдвэрлэгчид нь ихэвчлэн дундаас доогуур орлоготой иргэд байдаг. Тиймээс урласан бүтээгдэхүүн нь хэзээ зарагдана. Тэр үед л мөнгөтэй, хоолтой залгана. Р.Эрдэнэцэцэг “Надтай адилхан өрх толгойлсон эмэгтэйчүүд гэр бүлээ тэжээх гээд хөлс хүчээ шавхаад л байдаг. Гэтэл бүтээгдэхүүний үнэ бидэнд ямар ч ашиггүй байна. Түүхий эдийн үнэ нийт өртгийн 40 хувийг эзэлдэг. Ажлын цагийн хөлс, ашиг нэмээд үнээ тогтоодог. Гэхдээ бидэнд ашгаа нэмж зарах боломж байхгүй” гэв. Зарим талаар гар урлалын бүтээгдэхүүний үнийг тогтооход бэрх. Манай хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ цагийн 1060 төгрөг байдаг. Гэтэл хөлс хүчээ шавхаж, ямар ч хүний биед хоргүй эсгий бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд 5-10 цаг зарцуулдаг. Тиймээс бүтээгдэхүүн дунджаар 10-15 мянган төгрөгийн үнэтэй болдог. Гэхдээ энэ нь тийм ч хангалттай үнэлэмж биш аж. Дээрээс нь шинэ жилийн чимэглэл, түлхүүрийн оосор хүүхдийн тоглоом хийхэд цаг хугацаа нарийн ажиллагаа их шаарддаг хэдий боловч үнийн хувьд харьцангуй хямд байдаг ажээ. Нөгөө цагийн хөлсөөрөө ч тооцож чаддаггүй байна. Гэсэн хэдий ч Хятадаас орж ирж байгаа ижил төрлийн чанар муутай бүтээгдэхүүнээс нэг, хоёр дахин үнэтэй болчихоор борлуулалт нь муудчихдаг. Дээрээс нь түүхий эдийнх нь үнэ сүүлийн хэдэн жил хоёр дахин нэмэгджээ. Анх таван мянган төгрөгөөр авдаг байсан нэг килограмм утас 18 мянган төгрөг болтлоо нэмэгджээ. Мөн нэг килограмм нь 25 мянган төгрөгөөр авдаг байсан тэмээний ноос өнөөдөр 50 гаруй мянган төгрөгийн үнэтэй болчихсон байна. Гэтэл үйлдвэрлэгчид маань үнээ нэмж болдоггүй. Дээрээс нь төрөөс авдаг татаас улам л нэмэгдээд байгаа аж. Тухайлбал, тэднээс албан байгууллагын тарифаар дулаан, цахилгаан, хогны мөнгө авна. “Ноосон ертөнц” хоршоонд ажилладаг 72 настай Ц.Адъяатовуу “Бид чинь ар гэрээ тэжээх гээд л явж байгаа хүмүүс шүү дээ. Ямар тийм том компани

Хоршооны ажилтан Ц.Адъяатовуу

биш. Бидний хувьд эсгий хаягдалгүй технологи гэж явдаг. Хоршоологчдын хувьд грамм ноос ч үнэ цэнэтэй. Эндээс үйлдвэрлэлийн зориулалттай ямар ч хог гарахгүй. Ахуйн чанартай л хог гардаг. Гэтэл хогны мөнгө гэж 15 мянган төгрөг тушаадаг байсан бол гэнэтхэн л 30 мянган төгрөг болгоод өсгөчихсөн. Энэ байрны хонгилын сарын түрээс 100 мянган төгрөг. Цахилгаан дулааны төлбөрийг нь бас албан байгууллагын журмаар авна. Бид сүүлийн хоёр сарын мөнгөө төлж чадаагүй байна. Яах вэ төр биднээс Орлогын албан татвар авдаггүй. Энэ л бидний хувьд төрөөс харж үзсэн хамгийн том хөнгөлөлт. Гэхдээ бусад талаараа бидний нуруун дээр ачаа их байна” гэсэн юм.

Жинхэнэ үйлдвэрлэгч

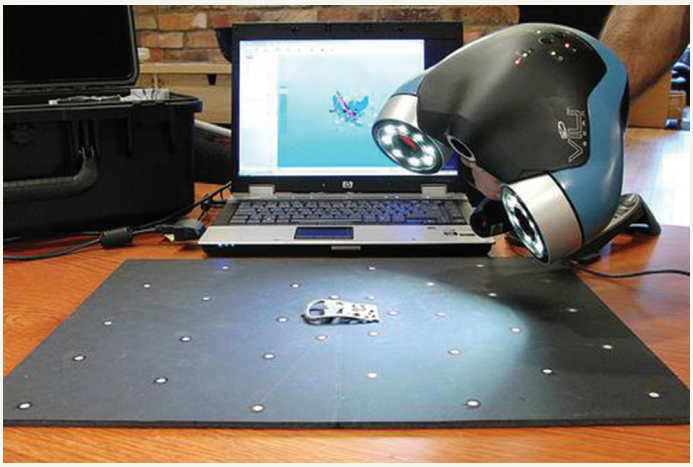
Хоршоологчдын хувьд жинхэнэ экспортлогчид гэж хэлж болохоор. Түүхий эдээ дотоодоосоо хангачихна. Бүтээгдэхүүнээ 100 хувь өөрсдөө үйлдвэрлэнэ. Түүнийгээ олон улсад гаргачихна. Ер нь өрхийн үйлдвэрлэл, хоршоо нэрийн дор үйлдвэрлэл эрхэлж, бүтээгдэхүүнээ экспортод гаргадаг нь олон. Тиймээс тэднийг нэгтгэж дэмжих нь нэг талаар монголчуудын экспортлогч болох мөрөөдлийг биелүүлж болох. Эсгийгээр урлагчид шиг дотоодоосоо түүхий эдээ хангаад өөрсдөө өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх нь жинхэнэ үйлдвэрлэгч юм. Адаглаад шинэ жилийн баяр дөхөж байгаа энэ үед гацуур модоо дотооддоо үйлдвэрлэсэн эсгий чимэглэлээр гоёж яагаад болохгүй гэж. Нэг эсгий чимэглэл өнгө үзэмжээсээ хамаараад 1500-10 000 төгрөг хүртэлх үнэтэй байдаг юм билээ. Уг нь үнийг нь буулгах боломжтой. Гэтэл түүхий эдийнх нь үнэ тэнгэрт хадчихсан, болсон болоогүй татаас ихтэй учраас тэд үнээ буулгах боломжгүй ээ. Дотоодын түүхий эд нь үнэтэй болохоор бусад үйлдвэрлэгчид Хятадаас үйлдвэрийн аргаар хийсэн бэлэн, хямдхан эсгий худалдан авч бүтээгдэхүүн хийх нь элбэг болжээ. Гэтэл тэр нь хялгас ихтэй байдаг тул хүний биед харшил үүсгэдэг байна. Мөн монгол хүний ур, ухаанаар хийсэн эсгийнээс чанарын хувьд хэдэн хувь муу байдаг аж. Дээрээс нь “Ноосон зангилаа” дундын хоршооны харъяа 10 хоршоо нь бүгдээрээ орон сууцны хонгилд үйлдвэрлэлээ эрхэлдэг. Тиймээс тэднийг ажлын байр болон хямд өртөгтэй дотоодын түүхий эдээр нь хангах тал дээр төрөөс дэмжээд өгвөл хоршоологчид Монголын зэх зээлийг хангаад байх боломжтой юм билээ. ■

ТЕХНОЛОГИ

ХЭВШЛИЙГ ХЭТ ЭВДЭХ ХӨГЖЛИЙН 10 ТААМАГ

Б.БЯМБАДОРЖ

2018 оноос 3D хэвлэх технологи нь жил бүр 100 тэрбум ам.долларын оюуны өмчийн хохирол учруулна.

Ямар нэг хийсэн бүтээлийн загварыг дахин хувилахын тулд хүмүүс буцааж задлах, эсвэл их хэмжээний судалгаа явуулна. Харин 3D технологиор тус загварыг дахин гаргах боломжтой. Тийм үед хүмүүс өөрсдийн бүтээлийн загварыг хэрхэн хамгаалах вэ?

Өнөөдөр 3D хэвлэх нь олон нийтэд хүртэж хараахан энгийн хэрэглээний түвшинд очоогүй байна. Харин ирээдүйд ийм технологиор "зэвсэглэсэн" мэргэжлийн, мэргэжлийн бус хүмүүс бусад материал, бүтээл, загварыг дууриах зорилгоор ашиглана гэж таамаглаж байна.

2016 он гэхэд хүний эрхтнийг хувилах нь дэлхийг доргиосон томоохон шуугиан тарина. Энэ үед хүний эрхтэн хувилах технологи дээр хязгаарлалт тавих, хувилахыг олон улсын хуулиар хязгаарлах эсвэл бүрмөсөн хориглох үгүйг олон нийтээр хэлэлцэж шийднэ.

Хүний эрхтэн хувилах ойлголт олон арван жил яригдсан. Энэ нь өнөөдрийн байдлаар зүгээр нэг ойлголт биш, бодит болоод байна. Хэд хэдэн компани хүний эрхтэн хувилах туршилтууд эхэлсэн байгаа. Тухайлбал, АНУ –ын Сан Диего мужийн "Органова" компани өнгөрсөн оны гуравдугаар сард хүний элгийг амжилттай хувилж чаджээ. Тус компани нь эрхтний эс сэргээх туршилт хийдэг юм. Эднийх Бостон хотын "Туршилтын био-технологийн чуулга уулзалт" дээр өөрийн хувилсан элгийг "Үйл ажиллагааны хувьд энгийн элэгний үүргийг биелүүлж чадсан" хэмээн танилцуулжээ.

Энэ нь дэлхий дахинд юу сануулж байна вэ? Хэдхэн жилийн дараа хаа нэг газар хэн нэг нь хүний эрхтэн хувилах "үйлчилгээг" үзүүлээд эхлэхэд гайхах юмгүй боллоо. Бид үүнд хэрхэн хандах бол? Хэв журмын, ёс зүйн, зан заншлын болон шашин шүтлэгийн маш олон маргаан үүсгэнэ.

Жишээ нь хувилсан эрхтний алдаа дутагдал, эрсдэлийг яг хэн, ямар маягаар хүлээх вэ? Зарим нэг шашин нь хүнийг, эсвэл хүний эрхтэнг тэр чигээр нь хувилах гэдэг нь бурхны "бүтээлтэй" адил гэж үздэг. Иймд тус компани юу хийх ёстой вэ? Био-технологийн "*Fiercebiotech*" цахим хуудас товчхондоо "Бэлтгэл ажлыг нь маш сайн хийх хэрэгтэй" гэв. Хүний эрхтэн хувилах тал дээр олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдөх хууль санаачилж, технологи, үйлчлүүлэгч зэрэг хамаатай зүйлсийг ойлгомжтой тодорхойлох, мөн хувилах хил хязгаарыг сайн тогтоож өгөх хэрэгтэй гэж цахим хуудаст санал болгожээ.

2017 он гэхэд үйлдвэрлэгчдийн 75 хувь нь шинэлэг санаагаа олон нийтийн оролцоон дээр суурилж гаргана.

Эрэлт дээр үндэслэж нийлүүлэлт үүсдэг. Харин шинэлэг санааг нийлүүлэхийн тулд өнөөдөр зарим компани интернэт, хурал гэх мэт олон нийтийн цуглаж ярилцдаг газруудыг түшиглэдэг.

2017 онд компаниуд олон нийтийн ярилцлагыг автоматаар дүгнэж, шинэлэг санаанууд шүүж авах технологийг бүтээнэ гэж *"enterpriseefficiency"* сайт харж байна. Үүгээр ч барахгүй үйлдвэрлэгчдийн 75 хувь нь шинэ санаагаа олон нийтийн оролцоон дээр бүрэн түшиглэнэ гэж таамаглажээ.

2017 он гэхэд үйлчлүүлэгчийд 80 хувь нь хувийн мэдээллээ цуглуулж, ашгийнхаа төлөө "арилжаалж" эхэлнэ.

Хүмүүсийн хувийн мэдээлэл нь төрийн байгууллага, компаниудын хувьд их сонирхолтой зүйл. Саяхан Эдварт Сноуден гэхэд л АНУ маш олон хүмүүсийг нууцаар тагнадаг байсныг олон нийтэд ил гаргасан. Өөрөөр хэлбэл бид хувийн компаниудаас гадна төрөөс хувийн мэдээллээ нууж, хянах шаардлагатай гэсэн ойлголт гарч ирлээ.

Хувийн компаниуд хоорондоо хүмүүсийн хувийн мэдээллийг солилцдог. Удахгүй үйлчлүүлэгчид үүнийг нягт хянаж, мэдээллээ хэрхэн хэнд өгч хариуд нь юу шаардахаа өөрсдөө мэддэг цаг ирэх нь.

Бид өнөөдөр ийм алхмыг ямар нэг байдлаар хийж байгаа. Өөрийн цахим шуудан, овог нэрийг өгч ямар нэг газарт бүртгүүлэх, зарим үйлчилгээг авах зэрэг жишээнүүд байна. Харин ирээдүйд энэ нь "арилжааны" шинэ түвшинд гарах юм.

2020 он гэхэд олон улсын байгууллагууд засгийн газрууд нууц баримт бичгийнхээ 75 хувийг дэлгэнэ.

Нууц баримт бичгүүд сүүлийн үед их цацагдах болов. АНУ –ын байлдагч Брадли Маннинг наймдугаар сард тийм хэргээр эх орноосоо урвалаа гэж 35 жилийн ял сонслоо. АНУ –ын нууцыг задалж гутаасан Эдварт Сноуден одоо ОХУ –д дүрвэгчийн байдалтай байна. Манай улсын Сангийн сайд асан Сангажавын Баярцогт хүртэл нэг "золгүй" явдалд өртөөд Монгол Улсын Их Хурлын дэд даргын тушаалаасаа огцорсон.

Харин энэ бүхний үр дүнд байгууллага, банк, улс орнууд бүгд нууцлалтай баримт бичгүүдээ чамбайлан нуухад хүргэж байна.

Мэдээлэл технологийн судалгаа хийдэг АНУ –ын *Gartner* компани нь 2020 он гэхэд байгууллагууд ба баримт бичгүүдийн нууцлалыг дахин зэрэглэнэ гэж таамаглав. Энэ нь эдийн засаг, ил тод байдлын төлөө хийх ажил гэнэ. Мөн ард түмний итгэлийг авах алхам гэж үзэж байгаа юм.

2020 он гэхэд шинэ технологи сэхээтнүүдийн ажлын зорилгод их хэмжээгээр нөлөөлнө.

Аж үйлдвэрийн түүхэнд биеийн хүчний ажлыг машин тоног төхөөрөмж их хэмжээгээр орлох боллоо. Харин өнөөдөр технологийн хувьсал цагаан гартнуудын ажлыг ч тогтворгүй болгож байна.

Тодруулбал компьютерийн хиймэл ухаан өдрөөс өдөрт шинэчлэгдэж байгаа. Бидний сайн мэдэх iPhone утасны 4S загвараас дээших утаснууд нь Siri хэмээх автоматаар хүнд хариулдаг, утасны үйлдэл хийдэг программтай. *"The Atlantic"* сэтгүүл тус программыг хиймэл оюун ухааны эхлэл гэж нэрлэсэн байдаг.

Хиймэл оюун ухааны ойлгох чадвар, технологи нь өдрөөс өдөрт сайжирч цагаан гартнуудыг түгшээх нэгэн шалтгаан болж байгаа юм. Учир нь тэд өнөөдөр бидэнд зөвлөгөө өгч, маргааш бидэндтэй хамтарч, ирээдүйд биднийг орлох "аюултай" технологи гэж *Gartner* таамаглажээ. Энэ нь нийгмийн тогтворгүй байдал үүсгэх үү, үгүй юү гэдэг нь чухал асуулт юм.

Хүний оролцоог технологи хэт их орлосноос болж 2020 он гэхэд нийгмийн тогтворгүй байдал үүснэ. Энэ үед өнөөдрийн өндөр хөгжилтэй орнууд ажиллах хүчиндээ чиглэсэн өөр загвар санаачлах болно.

Энэ таамаг нь хоёр ойлголт дээр үндэслэж байна. Эхнийх өнөөдөр хүмүүсийн хийж байгаа ажлуудыг 2020 он гэхэд автоматаар хийж эхлэх нь олон. Нөгөөх нь энэ шалтгаанаас болж ажилгүй болсон хүмүүст тэр хэмжээний хурдаар шинэ ажил олгох боломжгүй юм.

Эхний ойлголтыг тодотгох амархан: бидний технологийн хөгжлийн сүүлийн 60 – 70 жилийг харахад ойлгомжтой. Энэ таамгийг дэвшүүлэх хоёр дахь шалтгаан нь 2010 онд эхэлсэн “Арабын хавар” хөдөлгөөн, олон улсад “халдварласан” *Occupy Wall Street* хөдөлгөөн зэргийг ажилгүйдлийн түвшнээс үүдэлтэй гэж тайлбарладаг.

Дэлхийн хүн ам өсч байгаа, мөн технологи өдрөөс өдөрт шинэчлэгдэж байна. Өөрөөр хэлбэл, ирээдүйд автоматжуулах технологиос үүдэлтэй ажилгүй болсон тэр их олон хүнд шинэ ажил олж өгөх бүрэн боломжтой юу?

Бичил төхөөрөмжүүдээс авсан мэдээлэл 2020 он гэхэд дэлхийн 1000 том компанийн орлогыг таван хувиар бууруулна

Мэдээлэл дамжуулдаг бичил төхөөрөмж гэдэг нь интернетэд холбогддог биедээ авч явах хэмжээний жижиг төхөөрөмжүүд юм (энгийн жишээ: гар утас). Таамаг №4 дээр хүмүүс мэдээллээ байгууллага, Засгийн газруудтай “арилжаалж” эхэлнэ гэсэн. Харин одоо үүний улмаас дэлхийн топ 1000 компани буюу Глобал 1000 –ын орлого таваас багагүй хувиар буурна гэж үзэж байна.

Энэхүү таамгийн үндэс нь өнөөдрийн олон тоогоор үйлдвэрлэгдэж байгаа мэдээлэл дамжуулах төхөөрөмжүүд юм. Уг төхөөрөмжүүдийн тусламжтайгаар тэдний үйлдвэрлэгчид маш их хэмжээний мэдээлэл авах боломжтой. Жишээлбэл хэрэглэгч Дорж нь даваа гаригийн бага үдэд хаана, юу хийж байсан зэрэг мэдээллийг авах юм.

Харин өнөөдөр Монголд бараг хүн бүр гар утастай. Өөрөөр хэлбэл хүн бүр ямар нэг газарт тодорхой хэмжээний мэдээлэл байнга өгч байна гэсэн үг юм.

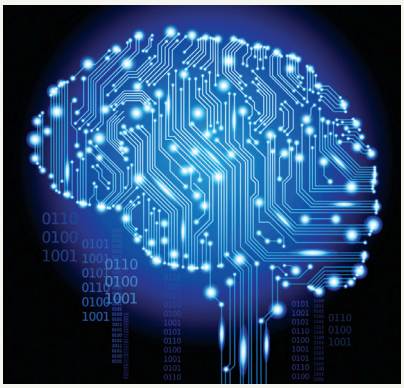
Энэ бүх мэдээллийг тухайн газар яах вэ? Нэг таамаг нь тус мэдээлэл дээр үндэслэж хүмүүсийн сонирхлыг тодорхойлж хүн бүрт таарсан реклам, зар сурталчилгааг гар утсаар нь дамжуулж болох юм. Иймд хүмүүс Глобал 1000 –аас өөр компаниудтай харьцах харилцаа ихсэж, томоохон компаниудын орлого буурна гэх таамаг байна.

2024 онд хүний амь эрсдүүлж үйл ажиллагаануудын 10 хувь нь хүний амь аврах “ухаантай систем” шаардлагатай болно.

Ихэнх машин ослоос сэргийлсэн ABS тормостой үйлдвэрлэгддэг болсон. Гэхдээ энэ тормосыг зарим газар – ялангуяа Хойд Америк, Европын холбооны орнуудад заавал шаарддаггүй. Тэгж хуульчилж журамлаагүй. ABS тормос зэрэг нь хүний амь эрсдэхээс сэргийлж, хүнийг “өөрөөс нь хамгаалдаг” онцлогтой. Иймд удалгүй иймэрхүү хамгаалалтын технологийг дэлхий даяараа албан журмаар шаардах цаг ирэх юм байна.

Харин энэ нь уг технологийн нөлөөнд амьдарч байгаа хүмүүст ямар өөрчлөлт үзүүлэх вэ? ABS тормос нь цаг дээрээ тулахаар биднээс ухаантай үйлдэл хийдэг. Зарим зүйл дээр бид өөрсдийгөө санаснаараа хамгаалах чадваргүй байдаг нь үнэн. Харин иймэрхүү төхөөрөмжүүд бидний тийм чадварт хэзээ ч сургахгүй байх гэж бодогдуулах юм.

2017 он гэхэд компьютерүүдийн 10 хувь нь байгаа мэдээллийг боловсруулах бус, харин шинэ зүйл сурах үйлдэл хийнэ.

“Сурах” гэдэг нь оюун ухаантай нягт холбоотой зүйл юм. Өнөөгхүртэл компьютер, хиймэл оюун ухаанаар буюу хүмүүсийн өгөгдлийн дагуу ажиллаж ирсэн. Харин 2017 он гэхэд шинээр сурах чадвартай болж, ер нь бүх автомат төхөөрөмжүүдийн ядаж 10 хувь нь ийм хандлагатай болно гэж *Gartner* таамаглаж байна.

Одоо бид энэ өөрчлөлтүүд эерэгээр, эсвэл сөргөөр нөлөөлөх үү гэдгийг л таамаглах үлдлээ. ■

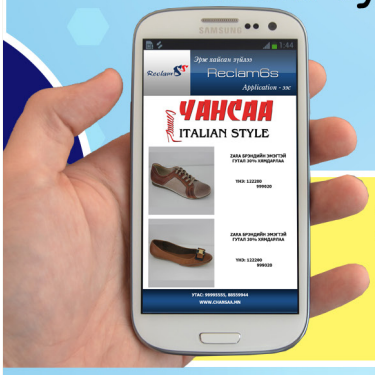
Мэдээллийн нэгдсэн сан гэж юу вэ? « Шинэ үйлчилгээг танилцуулж байна. «

IKH KHARANGA

* Logo3s.mn
* Reclam6s.mn
* Mobile web
* Application Reclam6s
  /App store, Playstore/
* Реклам мэдээллийн сан
* Media сурталчилгаа

LOGO3S.MN

Эрж хайсан зүйлээ

RECLAM6S

application - ээс

1. ВИДЕО РЕКЛАМ
2. ФОТО ТАНИЛЦУУЛГА
3. ТЕХТ ЗАР /УРСДАГ/

»

TOUCHSCREEN TV
Медиа сурталчилгаа

RECLAM6S.MN
MOBILE WEB

Медиа сурталчилгаа

Хуруугаа хүргээд, хүссэн мэдээллээ...

Харилцах утас: 7010-0156, 9111-6586

IKH KHARANGA

ИЛЧ БРЭНД

Их харанга компанийн захиалгаар
турк улсад үйлдвэрлэсэн “Илч газ”
“Гор газ” компанийн борлуулалтын
6-н цэгээс худалдан аваарай.

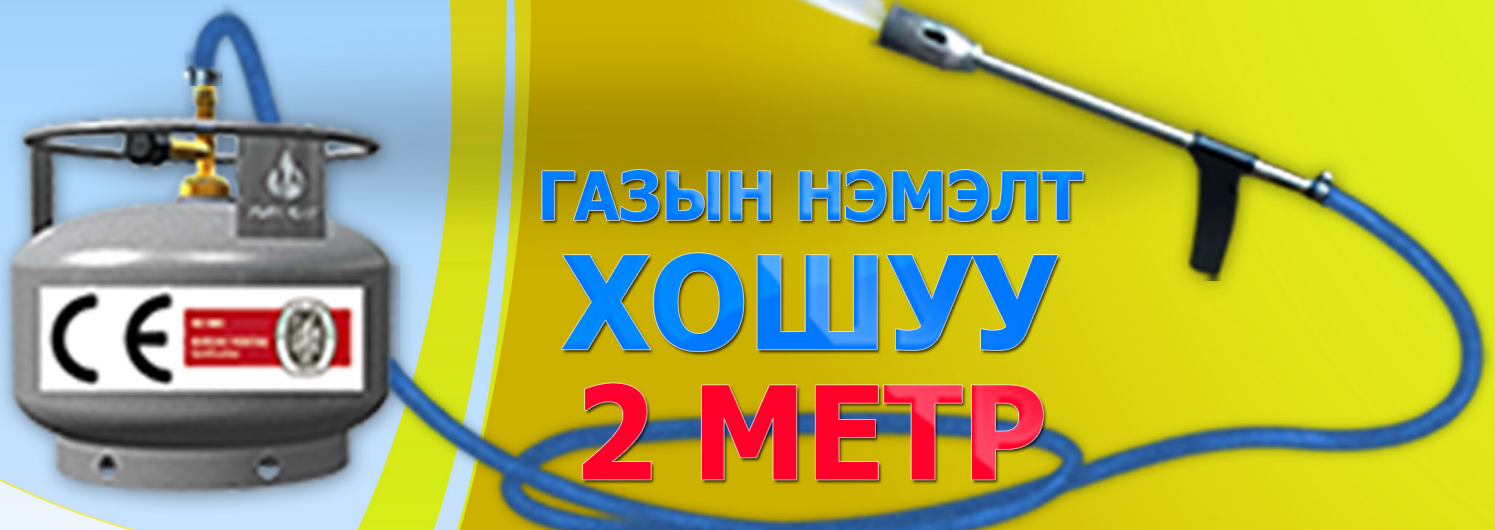

18-20 ЦАГ
ТАСРАЛТГҮЙ
АСАХ ХҮЧИН ЧАДАЛТАЙ

ГАЗНЫ ҮНЭ 62’500₮
ХОШУУ 15’000₮
ДАХИН ЦЭНЭГЛЭЛТ
5500₮

5
ЛИТРИЙН
БАГТААМЖТАЙ

ХҮЙТЭНИЙ УЛИРЛЫН
ХАМГИЙН НАЙДВАРТАЙ
ТУСЛАГЧ

ГАЗЫН НЭМЭЛТ
ХОШУУ
2 МЕТР

Харилцах утас: 9666-7068, 9111-6586

LG
Life's Good

МОНГОЛ ДАХЬ ОНЦГОЙ ЭРХТ
АЛБАН ЁСНЫ ДИСТРИБЬЮТЕР
АЙ ТИ ЗОН КОМПАНИ

Гүйцэтгэлийн шинэ түвшин

IPS Lifelike Color Expression | MHL | CINEMA SCREEN | HDMI

ЯАГААД LG БРЭНДИЙН IPS ДЭЛГЭЦИЙГ СОНГОХ ХЭРЭГТЭЙ ВЭ?

Дэлхийн дэлгэц үйлдвэрлэлийн салбарт тэргүүлэгч LG брэнд нь өөрсдийн технологийн "охь" болсон IPS панел, шилдэг эргономик дизайн, ухаалаг функцуудыг агуулсан LG мониторыг танилцуулж байна. Та түүний тусламжтай өнгө дүрслэлийн мэдрэмжийнхээ хил хязгаарыг тэлж, онцгой өргөн дэлгэцийг ашиглан ажлын бүтээмжээ дээшлүүлэх боломжтой боллоо.

EA53J [22"]

- Дэлгэцийн хэмжээ: 22
- Талуудын харьцаа: 16:9
- Гэрлийн түвшин (св/м^2): 250
- Контрастын түвшин: Mega
- Дүрсний хурд /милисекунд/: 5
- HDMI (зөвхөн 23 инч), D-Sub, DVI-D: байгаа

22" | 343,000₮

EA53R [22"]

- Дэлгэцийн хэмжээ: 22
- Нягтаршил: 1920 x 1080
- Талуудын харьцаа: 16:9
- Гэрлийн түвшин (св/м2): 250
- Контрастын түвшин: Mega
- Дүрсний хурд /милисекунд/: 5
- D-Sub, DVI-D: байгаа

22" | 332,000₮

EA53VB-W [23"]

- Дэлгэцийн хэмжээ: 23
- Нягтаршил: 1920 x 1080
- Талуудын харьцаа: 16:9
- Гэрлийн түвшин (св/м^2): 250
- Контрастын түвшин: Mega
- HDMI, D-Sub, DVI-D: байгаа

23" | 357,000₮

6 ширхэг LG монитор авбал + **50%off** EA63 [22"] монитор

12 ширхэг LG монтор авбал + 1ш EA63 [22"] монитор үнэгүй

Урамшуулал зөвхөн ITZONE дэлгүүрийн худалдан авалтанд хамаарна

Since 1997
ITZone®
Accelerate Your Success

ХУДАЛДААЛАХ ЦЭГҮҮД:

МОГУЛ ТӨВ
3-р хороолол
Өргөө кино театрын
баруун талд

ITZONE
Мэдээллийн
технологийн
төв

НОМИН
Улсын Их дэлгүүр,
бусад салбарууд

АРИНА ЭЛЕКТРОНИКС
Бүх салбарууд

store.itzone.mn | /ITZoneStore | 7731-2424

ruption Perceptions Index released by Transparency International on 3 December while five Central Asian republics remained close to the bottom.

Both Armenia and Mongolia performed well, each rising 11 places to 94th and 83rd place respectively while Turkmenistan and Uzbekistan were, as usual, among the worst performers on the index—which ranks countries and territories based on how corrupt their public sector is perceived to be. Turkmenistan and Uzbekistan were in 168th place on the index of 177 countries, rising two places since last year, but remaining among the top 10 most corrupt countries worldwide. Georgia—the highest ranked country across Central Asia and the Caucasus—was in 55th place on the index, down from 51st in 2012.

As well as ranking countries, Transparency International also assigned a score on a scale of zero to 100 based on the perceived level of public sector corruption, with 0 meaning that a country is perceived as highly corrupt and a 100 means that it is perceived as very clean. While other republics in the region did somewhat better, neither Kazakhstan, Kyrgyzstan nor Tajikistan managed to gain more than 26 points. According to Transparency International's report, any score of less than 50 points indicates "a serious corruption problem."

"Corruption continues to have a devastating impact on societies and individuals around the world," said Transparency International.

Globally, the best performing countries were Denmark and New Zealand, which tied in first place, with other countries from the European Union and Western European also continuing to perform well. At the other end of the scale, Sub-Saharan African countries had the highest level of perceived public sector corruption.

Source: BNE

ELBEGDORJ WANTS TO CUT STATE-OWNED FIRMS BY ONE-THIRD

The government plans to slash the number of state-owned enterprises (SOEs) by one-third to encourage private investment and set up a sovereign wealth fund, said President Tsakhia Elbegdorj last week in Hong Kong.

Mongolia will also enact a law that will discourage companies owned by Mongolian ministers from competing with foreign and private firms, he said. Competition between Mongolian SOEs and private firms is "not good", Elbegdorj told a Hong Kong Trade Development Council (TDC) luncheon audience that included Hong Kong businesspeople.

"The Mongolian government should serve your interests, not challenge your interests. We have to create that favorable environment in Mongolia. In two years, we will have in Mongolia full rule of law", Elbegdorj said.

The government plans more laws to foster privatisation and reduce state ownership, said Javkhlanbaatar Sereeter, acting director general of the Invest Mongolia Agency of Mongolia's Ministry of Economic Development. The elimination or privatization of one-third of Mongolian SOEs will be "a long process", said Javhklanbaatar. Tsogsaikhan Chagnaadorj, an executive with Eagle Group, a private Mongolian construction firm, welcomed Elbegdorj's plan to privatize Mongolian SOEs.

"It's hard to compete with government companies as they have government funding and monopoly power", he said.

At the TDC luncheon yesterday, Elbegdorj witnessed the signing of two memorandums of understanding. One was between the TDC and the Mongolian National Chamber of Commerce and Industry, to strengthen economic and trade ties between Mongolia and Hong Kong. Another was between InvestHK and Invest Mongolia, to boost investment between Hong Kong and Mongolia.

"This is the largest Mongolian delegation ever to Hong Kong", said TDC Council Member Benjamin Hung.

Source: Southern China Morning Post

POLITICS

HERDERS DEMAND NEW TAVAN TOLGOI-SAINSHAND RAILROAD PLANS

The local residents of Tsogttsetsii Soum, Umnugobi Aimag held a press conference last week on Thursday to announce their opposition to the “New Railway Network” project for the construction of a 468 kilometer rail track on the Tavan Tolgoi-Sainshand route.

Local residents, mostly herders, urged the government to preserve their homeland as a preserved wildlife site. Plans for the Tavan Tolgoi-Sainshand railway have it running through the northern part of Tsogttsetsii, where the majority of the local population is settled. Local residents demanded that project developers reconsider the location decided on for the railway, instead building on the southern end of the county.

In addition to wild grasslands, the area decided for the railway is also the habitat of the Mongolian antelope. The local residents said they would like for Minister of Road and Transport A. Gansukh to see the area for himself. They added that they do not oppose the Tavan Tolgoi-Sainshand railroad itself, but wish the government would reconsideration the location due to the social, ecological and environmental impacts it would have.

Source: News.mn

MONGOLIA DOUBLES VOCATIONAL STUDENT STIPENDS

A Labour Ministry official announced that monthly stipends for vocational students will double to MNT 70,000, effective 1 January 2014.

The government-backed vocational training program trained 3,300 individuals in 2011 and 2012, and 6,600 in 2013. For 2014, vocational training centers hope to train 6,600 individuals. The government is currently running a survey to find where demand is strongest in the labor market. There are no restrictions for entree, such as age for admittance into the programs.

The Ministry of Labour said Mongolia has 78 vocational training facilities nationwide, 33.3 percent of which are state-owned.

Source: News.mn

NEWSWIRE HIGHLIGHTS

NewsWire is a weekly news aggregate sponsored by the Business Council of Mongolia. Each week NewsWire delivers breaking and significant news from local and international news sources for a Mongolian and foreign audience alike. The following are news highlights from the month of December:

BUSINESS

G-MOBILE GIVEN MNT 1.9BN DEBT REPAYMENT DEADLINE BY YEAR END

Local mobile telecommunications company G-Mobile LLC may have to raise its prices to pay for MNT 1.9 billion in debt owed to state-owned Information and Communication Network by the end of the month, or else see its services cut off.

"We haven't increased our prices, which is a reason that our company collected the heavy debt of MNT 1.9 million to the state company", said D. Basbish, chief executive of G-Mobile.

Also, he said G-Mobile is expected to pay for the connection points that link Mongolia's provinces to the network. That is unusual, he said, compared with other countries. He said rent-free usage was in the interest of end-users, as it is reflected in a lighter bill for them.

"If we calculate the expenses paid in five years, the reality is we still didn't reach a profit because communications is a quickly developing area, which requires many additional expenses", he said.

He said repaying the debt owed by the deadline would be impossible and the 150,000 G-Mobile users with services cut through no fault of their own would be the ones to bear the greatest burden.

Source: Udriin Sonin

PETROVIS NANO RAISES 92 FUEL PRICE BY MNT 50

Petrovis LLC increased the price of its Nano-92 type gasoline by MNT 50.

The recent price increase was because it was initially selling fuel at a MNT 50 discount to entice customers into first time use.

Nano 92 was introduced by Petrovis in July this year. The price stood at MNT 1,620 for five months.

Source: Zuunii Medee

XACBANK WINS 2013 "BEST BANK" IN MONGOLIA AWARD

XacBank LLC took the "Best Bank" award this year from The Banker magazine.

One challenge for Mongolia's banks is keeping up with the pace of growth. In line with this trend, XacBank has modified its strategy to adjust to the changes in the domestic market and has been working on improving its service as well as enhancing its electronic channels.

"The main challenges were advancing institutional transformation in our business processes, IT infrastructure, and delivery channels", said Bat-Ochir Dugersuren, chief executive of XacBank.

XacBank had additional challenges in the context of the slowdown in the global economy and weak investor confidence. The bank was able to maintain its market share in challenging conditions and maintain a higher growth in its retail deposits when compared to the rest of the market in Mongolia, said Bat-Ochir.

"The bank wants to build scalable and efficient institutional capacity to expand both in the small and medium enterprise [SME] and corporate and retail segments", he said of XacBank's plans for 2014.

He sees high growth potential in the SME and corporate segment once a stable investment environment in Mongolia has been established and confidence has returned to the market. The SME sector is expected to expand alongside Mongolia's mining boom, as it is hoped that smaller companies will benefit in the supply chain of the mining industry. In recent months, XacBank has increased its SME loan book as well as its foreign exchange trading volume. The bank is also notable for its emphasis on corporate governance and has a three-pronged philosophy of 'planet, people and profit' as well as a focus on financial inclusion.

Source: The Banker

ECONOMY

MONGOLIA'S FDI IN OCTOBER DECLINES 30% YEAR-ON-YEAR, SAYS MONGOL BANK

Mongolia's foreign direct investment (FDI) in October declined to USD 148.2 million from USD 211.2 million a year earlier, according to the nation's central bank.

January-October foreign direct investment was USD 1.966 billion compared with USD 3.995 billion a year earlier, the Bank of Mongolia said in statement. FDI for the first nine months was revised to USD 1.818 billion from a preliminary figure of USD 1.923 billion, according to the Bank of Mongolia.

Source: Bloomberg First Word, Cover Mongolia

MONGOLIA GAINS IN CORRUPTION PERCEPTION INDEX AS CENTRAL ASIA FLOUNDERS

Mongolia saw itself gain 11 spots on this year's Cor-

includes manufacturing production and urban development. During that time, China's copper demand is expected to grow to a record high of 7.2 million tonnes per year, with the price to grow alongside.

By 2020, China and India will comprise 50 percent of total global copper consumption, predicts Rio Tinto, the leading organisation behind the Oyu Tolgoi mine. Meanwhile, current copper consumption in all of Asia stands at 62 percent of the total copper demand.

Global increase in copper supply

Between 2012 and 2015, more than 60 copper deposits are expected to enter the mining phase: 11 copper deposits are in Peru, 10 in Canada, six in Chile and one in Mongolia. There are an estimated 3 billion tonnes of copper in underground reserves and 700 million tonnes of copper beneath the ocean.

Independent Canadian researcher Metals Economics Group suggests that the total cost for global minerals' exploration has grown from 45 to 50 percent from 2010 to 2011, of which more than 20 percent was spent for copper exploration and research. From 1999 to 2010, 62 copper deposits were discovered and their resources amounted to 229 million tonnes. Most large deposits were discovered by US companies.

According to a mining authority to one of Mongolia's copper mines, the number of copper deposits to undergo an easy exploration period and transition to exploration is very few. Once exploration is complete, copper mining requires significant investment.

Comparison

In terms of its size, the Oyu Tolgoi copper mine compares most similarly to the Mes Ayanak copper mine in Afghanistan and the Las Bambas copper mine in Peru.

The Udokan mine is a large copper mine located in the south of Russia in Zabaykalsky Krai. Udokan represents one of the largest copper reserves in Russia, and the world, having estimated reserves of 1.2 billion tonnes of ore grading 2 percent copper. Comparatively, Oyu Tolgoi is set to be the world's third largest mine in the world, once the underground mine shaft is online, with 1.39 billion tonnes of reserves with 1.3 percent copper. ■

Photo by B. Byamba-Ochir

pared with MNT 18,000 today. Similarly, the price of a kilogram of camel wool has grown from MNT 25,000to more than MNT 50,000. Manufacturers cannot increase the prices of their products. There are also general overhead payments imposed on a small business operating out of a basement to consider, including electricity, heat and waste fees.

"We are here to sustain our families", said Ts. Adiyatovuu, a 72-year-old cooperative worker. "We are not large companies".

She said her cooperative was able to operate while producing much less waste than its big-box competitors, noting that "even one gram of wool has its own value". Still, the expense for waste removal has doubled, and the cooperative has fallen behind on its last two utility payments. The one bright point, she said, was the tax exemptions it receives.

"It is good that we do not pay income tax", she said. "This was the biggest incentive that was provided by the government for us, but we still carry a great burden on our backs"

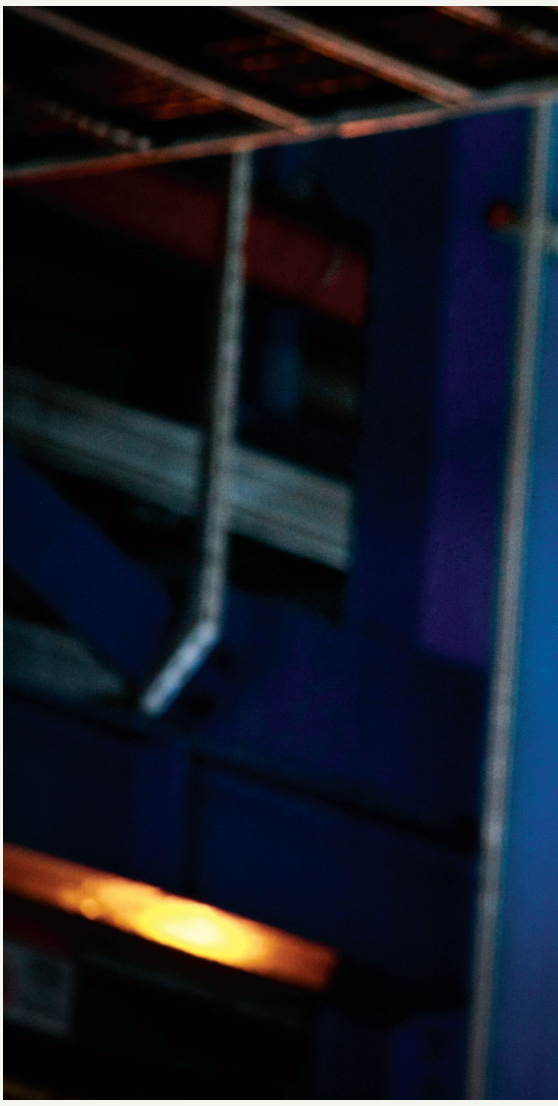
Export potential

These tiny cooperatives have the potential to be successful exporters. They use raw materials supplied domestically to produce domestically manufactured goods. There are a number of cooperatives working under the same name, exporting their products abroad, that need to be supported and unified.

Why should anyone not want to decorate their Christmas trees decorations made of local felt and wool? Decoration ranges from MNT 1,500 to MNT 10,000 each, depending on their appearance and size and are better quality compared to Christmas decorations imported from China. ■

OYU TOLGOI

WILL COPPER PRICES RECORD A NEW HIGH?

BY B. BAYARTOGTOKH

The world's largest producing copper mines are expected to deplete their resources soon. This might lead one to believe a scarcity could appear along with higher prices. However, the copper industry has attracted large investment in recent years due to the high prices that characterised the industry for years. The result: a copper surplus in 2012.

With supply increasing and demand slowing, there seems to be an uncertain future for the price of copper. The Central Bank of Chile predicts that copper prices will drop to USD 6,784 on average in 2014 – a 7.5 percent reduction from this year's price. Chile supplies 32 percent of total global copper demand, which largely comes from China.

The World Bank predicts the price of copper will be USD 7,050 per tonne in 2014 while USD 6,650 is projected by Goldman Sachs.

According to the International Monetary Fund, the price of copper from 2013 to 2016 is projected to reach USD 7,336 per tonne on average. The 2014 state budget of Mongolia projects the balanced price of copper to be USD 6,242 per tonne, with revenue from copper totalling MNT 273.8 billion.

The China Effect

According to copper research by the Mineral Resources Authority, China leads the world in copper consumption, with demand reaching 21 percent of the global copper supply. The United States consumes 13 percent while Japan and Korea take in 7 and 5 percent, respectively.

A resurgence in China's infrastructure development is expected by Anglo-Australian miner Rio Tinto between 2015 and 2020. This

and has been operating since 2004.

"Under the project implemented by the Norwegian charity organisation, I took a course in 2003 and became a knitter. Since then I have been working here", said R. Erdenetsetseg.

The majority of workers at the cooperative are women with a lower-than-average income. Elderly worker S. Naidankhuu and her daughter S. Serjmyadag work together at the cooperative.

"My mother earns money by knitting products. She is the one who sustains me and my three children", Serjmyadag said.

"To be honest, we are living like parasites. My sister is deaf and she brought herself with her two children to my mother's home. In the past year, my mother has been feeding seven people".

The cooperative manufactures ten types of products, including knitted and textile wool clothes. It exports wool scarves, gloves, slippers and felt Christmas tree decorations to Germany and Japan.

Ts. Adiyatovuu, worker at cooperative

Products made of felt

From Wool to Felt

The design and quality of products manufactured at the cooperative is competitive. The wool is obtained from the Gobi or Goyo cashmere factories. Workers create wool textiles by using the equipment and machinery supplied by the cooperatives, combing wools to make the end product softer, lighter and clean. The wool is then layered up to eight times and then washed with soap water. Manufacturing slippers and bags requires thicker wool than the felt used for decorations. Layering the wool also requires workers to manually massage the wool with their hands.

"When massaging wool, the skin on the hand is not damaged and no machines are required. This makes clothes feel soft and are good for people with skin allergies. Tourists like buying our products because they are interested in hand-made products rather than machine-made ones", Erdenetsetseg said.

Manufacturing Setbacks

Felt can be used to make a number of things, however these items lack popularity among the general public because of the higher price tag. For example, the production of a pair of slippers costs anywhere from MNT 12,000 to MNT 15,000. In the market, the price for these goods is between MNT 20,000 and MNT 25,000. But there are not many Mongolians who can afford slippers for MNT 25,000, making a sad case for cooperative workers.

"There are many women like me who work really hard to sustain their families, but the current price of our products is not enough for us", Erdenetsetseg said. "Raw materials comprise about 40 percent of overall costs. We set the price by adding hourly wages and our profits to the cost. Unfortunately, we do not have a chance to increase the price".

Setting the price for hand-crafted products has been a challenge. In Mongolia, the minimum hourly wage is MNT 1,060 per hour. Manufacturing felt products takes five to 10 hours, which makes the price of the product roughly MNT 10,000 to MNT 15,000 – a small sum for the effort required. Manufacturing Christmas tree decorations also takes considerable time and skill, although these products are typically seen as cheaper.

The felt cooperatives are experiencing tough times. Chinese decorations are half as much as the price of felt products and the price of raw materials has doubled in recent years.

Workers used to pay MNT 5,000 for a kilogram of yarn when the cooperative was first established com

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE

FELT WORLD

BY E. ZORIGT

When visiting the Tsagaan Alt felt products store, one is greeted with a beautifully decorated Christmas tree. The decorations were made of felt in the forms of Santa Claus and livestock. The traditional customs were combined with the traditional Christmas tree. And there were a number of products that were made of felt and wool in the store, including souvenirs, clothes, gloves and hats.

A beautiful Christmas tree is decorated with Santa Claus figures made out of felt. A number of products made using traditional Mongolian felting techniques line the walls. Everything from gloves, clothes, hats and Christmas decorations can be found at Tsagaan Alt ¬– a non-profit store selling high-quality felt and wool craft products locally and abroad.

"I am shopping here to buy some Christmas gifts. I think that Mongolians need to support domestic production instead of buying products imported from China. Locally made felt products are better quality and cheaper", said Tsagaan Alt customer T. Oyun-Erdene.

It has been five years since Tsagaan Alt was founded. The store's management participated in a training course on household wool production marketing as a part of a project implemented by Norwegian charity organisation Norwegian Lutheran Mission.

Tsagaan Alt receives materials from several cooperatives in Ulaanbaatar. In 2006, the Nooson Zangilaa Cooperative Union was established to unify participating cooperatives. Some 10 cooperatives have partnered with Nooson Zangilaa in Ulaanbaatar. Most operate in the basements of several buildings. All they need is cheap raw materials.

Photo by E. Zorigt

R. Erdenetsetseg is combing wool

The store's annual profit ranges from MNT 200 million to MNT 250 million. Products are not only sold in Mongolia; this tiny store sends products abroad to the United States, Japan, Germany, Britain, Austria and Norway. Tsagaan Alt felters have participated in international exhibitions and contests and have received special awards from the Ambient Fair exhibition held in Germany.

"Our suppliers are skilled. There are some suppliers who are doing very well internationally", said T. Chingerel, manager at Nooson Zangilaa.

R. Erdenetsetseg is the founder of the Nooson Yurtunts cooperative, which is located in the basement of building No. 116 of the 14th microdistrict. This cooperative has 34 staff

SMBC follows the principle of investing in guaranteed mega projects.

What role did you play in opening the branch in Ulaanbaatar?

I work at SMBC's London branch. I am in charge of mega projects that are implemented in the infrastructure, energy and oil sectors of Europe, Central Asia and some former Russian satellite nations.

The decision to fund projects was made based on market research after visiting countries to get to know their economic situations. I was inspired by the successful implementation of mega projects funded by SMBC in countries such as Kazakhstan and Turkmenistan. And I really wanted for Mongolia to receive investment from SMBC.

In 2011, my colleague and I came to Mongolia to meet some representatives from the government, banks and large companies. We carried out research on whether there was the potential to fund mega projects in Mongolia. Next, we wrote a report on Mongolia's economic, business and investment environment and the large companies to submit to the whole of SMBC's branches. From that moment, SMBC's experts began to grow interested in Mongolia.

We have been in contact with our branches in Singapore, Tokyo, and even New York. Within the past two years, my colleagues and I came to Mongolia more than ten times. And we started to work on several mega projects that have been implemented by large companies. Our work ranges from signing [an agreement] with the Development Bank of Mongolia to cooperation with Khan Bank and Trade and Development Bank.

In order to make Mongolia more attractive among my colleagues, I needed to raise Mongolia's reputation within the bank I worked at. SMBC increased its investment for Mongolia while some credit rating agencies such as Moody's and Standard & Poor's had reduced its credit rating. SMBC believes Mongolia will be [a good investment] for the long-term. It was not easy to enhance Mongolia's reputation at SMBC, especially at a time when the country was facing economic difficulties.

There are some ongoing projects and future projects in Mongolia. Those projects seemed politically motivated and their implementation was slow. I am disappointed with the slow progress of Oyu Tolgoi and Tavan Tolgoi's power plant projects, which SMBC wanted to participate in.

Why is SMBC only interested in financing large-scale projects? What criteria does the bank look for in a project for investment?

Mega projects means, firstly, it should be highly beneficial to the economy. Secondly, there should be the condition that it is not risky for SMBC. Thirdly, there should be a respondent who will be responsible within the international legal environment.

SMBC sees Mongolian banks as having the capacity to fund other projects. As I said before, SMBC has many years of experience funding mega projects. Thus, the bank is interested in introducing its experience to Mongolia and contributing to its development. One factor of great impact was the official visits by Japanese and Mongolian government officials this year. The government of Japan is also interested in making contributions to Mongolia.

What mega projects are supported by SMBC?

SMBC has got a permit that enables it to recommend credit services to fund Oyu Tolgoi's underground mine, just like other banks. Aside from mining, the bank is interested in infrastructure, energy, road, transportation and industrialisation. SMBC is now working as an adviser to the government of Mongolia, supporting it to raise USD 1 billion of investment for Tavan Tolgoi's power plant project. Also there are some other projects including Power Plant No. 5.

It is not only about finance when needed. It would be better to get involved in mega projects from the beginning. Thus, it is important to provide both advisory and financial services in combination. We do not only wait for mega projects to appear. We are also focusing on projects such as those for green development, mining industry loans, inter-bank loans, and trade finance.

SMBC is a green bank which received the "Sustainable Global Bank of the Year" award in 2012.

Could you offer an example of mega projects that have been funded by SMBC's London branch?

Mega projects that were financed by SMBC include a USD 670 million project for the construction of a new D terminal at Sheremetyeova airport in Moscow and a USD 3 billion project for the construction of a new oil refining plant for Abu Dhabi National Oil Company.

What should Mongolia do to attain investment from SMBC? What has your experience from foreign countries shown you?

There are a number of foreign investment banks that are interested in funding the implementation of mega projects in Mongolia. I have noted that there are some issues that need to be tackled. It seemed to me that Mongolia's policy makers are suspicious of foreign investment banks, treating them carefully and making the progress of mega projects slow. Globally renowned banks aim to tackle investment issues for any project quickly and to push forward cooperation because they are completely aware of their responsibilities. Politicians have to act in a working manner when dealing with issues, without any doubt.

I have seen some countries, including Azerbaijan and Turkmenistan, deal with this issue very quickly, considering the financing and implementation of their projects. If there are fewer policy makers the implementation of projects will hasten. Also, in Russia a number of mega project issues have been tackled quickly under the management of President Vladimir Putin. ■

INVESTMENT

L. DULMAAZUL:

SMBC IS INTERESTED IN MONGOLIA'S MEGA PROJECTS

Photo by E. Zorigt

BY D. BEKHEE

Sumitomo Mitsui Banking Corporation (SMBC) last month opened its first Ulaanbaatar branch. SMBC hopes to invest more investment for mega projects valued above USD 100 million each.

Luvsandorjiin Dulmaazul works at SMBC in London and helped open the branch in Ulaanbaatar. She graduated from the Charles University in Czech, the University of Tokyo and the University of Oxford. She is head of the British-Mongolian Trade Council and a member of the steering committee at the Association of Mongolian Women's Development in Europe.

What separates SMBC from the other banks operating in Mongolia?

SMBC is the fourth foreign bank and the first-ever [foreign] bank to open a branch of its own in Ulaanbaatar. In terms of the amount of capital, SMBC ranks ninth in the world and second in Japan. The bank has many years of experience in funding a number of projects, including mining, infrastructure and power plants throughout the world - including the Asian and African frontier markets.

In recent years, Japan's banks have gained in popularity in the world. This is due to the decline of European banks' financial resources. SMBC received the "Global Bank of the Year" award in 2010.

Japan is a country of enormous assets. When the deposits in its banks grow, financial resources also rise. Funding mega projects means making a contribution to infrastructure development. Making contributions is a good idea. SMBC is a bank of good ideas. For example, solving funding-related issues for mega projects such as Power Plant No. 5 would have the advantage of improving infrastructure to accelerate Mongolia's development.

Photo by P. Jargalsaikhan

that the UNDP study focuses only on those forest services which could be valued on the basis of existing data: timber and fuelwood, wild plants and animals, pasture, tourism, watershed protection and climate change mitigation. These figures should therefore be seen as minimum estimates)

In fact, the problem is not that Mongolia's forests have no economic value, but rather that these values are poorly understood, rarely articulated, and as a result remain largely invisible in the statistics that are used to measure economic performance. Economists still tend to calculate the monetary worth of the environment just in terms of the raw materials and physical products it yields. Recorded GDP estimates thus take account of little more than the value-added from industrial wood production.

Seeing the value of the environment in these rather narrow terms leads to significant underestimation of its "real" economic worth. It also runs the risk of leading to decisions being made on the basis of only partial – and often flawed – information. Commercial, extractive uses represent only the tip of the iceberg as far as forest values are concerned. Formal sector earnings from timber and fuelwood production comprise less than half of the values enumerated in the UNDP study. The lion's share, more than MNT 235 billion a year, comes from the services that forests provide to other sectors and production processes.

These economic benefits are spread across many different users and accrue at multiple levels of scale (not just the relatively small number of producers that are involved in the wood harvesting and processing industry). At the household level, the net value-added to rural herders from forest-based sources of energy, pasture and wild foods is calculated to be equivalent to more than 12.5 percent of per capita GDP. The forests that protect the upper reaches of the Tuul River Basin are worth almost MNT 30 billion to water consumers in Ulaanbaatar, while forest-based recreation leverages visitor spending and wage earnings of more than MNT 40 billion in the travel and tourism sector. By sequestering carbon, Mongolia's forests help to mitigate global warming and climate change to a value of some MNT 80 billion a year.

It is clear that the status of forests is not just a biological or ecological issue, but is also an economic concern. The UNDP study shows that that investing in forests yields high development and economic returns. At current levels of funding, every MNT 1 that the government spends on the forest sector is helping to leverage almost MNT 30 worth of benefits to Mongolia's economy and population each year.

Yet at the same time, and notwithstanding these high economic values, forest sector budgets remain low – both in terms of the allocations made to the Ministry of Environment and Green Development and for the on-the-ground activities undertaken by province and county governments. The UNDP study suggests that the annual funding available for forest management, development, protection and research is only around MNT 1,250 per hectare. This is considerably lower than Asian and global averages (MNT 34,000 and MNT 12,750 respectively, according to the Food and Agriculture Organisation of the United Nations).

The net result is that the forest sector faces pressing budget constraints, and that there remains a critical lack of funds for essential activities, equipment and maintenance. While vast amounts of money are being sunk into the built infrastructure that is so critical to Mongolia's continued development, natural infrastructure remains largely absent from the investment equation. At the worst, there has actually been a "negative investment" process whereby forests and other ecosystems have been destroyed, degraded and converted in the course of expanding built infrastructure.

And herein lies the major challenge: how to overcome the current undervaluation of Mongolia's rich natural environment, and to ensure that ecosystems are not just counted as economic parts of the infrastructure base but invested in as such? It is clear that a shift in paradigm is required if the full economic potential of the forest sector is to be achieved — moving from an approach that fails to factor environmental costs and benefits into the calculations that are used to inform economic and budgetary decisions, to one which recognises natural ecosystems as valuable and productive assets. From an economic perspective, ecosystems should be treated in the same way as other components of infrastructure — as a stock of facilities, services and equipment which are needed for the society to function, and for the economy to continue to develop and grow in the future. ■

UN-REDD PROGRAMME

UNDP Mongolia

COUNTING FORESTS AS AN ECONOMIC PART OF INFRASTRUCTURE

Many countries, scientists and environmental activists around the world have agreed reducing green house gas emissions is the most important activity for climate change mitigation. In 1992, the United Nations Climate Change Framework Convention was approved, to reduce emissions and prevent disasters resulting from global climate change. According to the IPCC study of 2004, emissions from deforestation and forest degradation is 17.4 percent of all anthropogenic-sourced emissions as classified by sectors (IPCC, 2007). The Convention emphasized the development and implement of REDD+ mechanisms to reward developing countries for activities for reducing emissions from the deforestation and forest degradation sector, and for increasing carbon stocks in forest areas.

Since 2008, The UN-REDD Programme, a United Nations collaborative programme jointly implemented by United Nations Development Programme (UNDP), Food and Agriculture Organization (FAO) and United Nations Environmental Programme (UNEP) to ensure REDD+ readiness and assist developing countries prepare to implement REDD+ acivities. In June 2011, Mongolia joined the UN-REDD programme and as a partner country started to implement several activities related to the REDD+ Readiness. In 2012, The Ministry of Environment and Green Development successfully developed the National REDD+ Readiness Roadmap in Mongolia with targeted supports assistances from UNDP and FAO. Also FAO developed the Action Plan for Mongolia's National Forest Monitoring System for REDD+ under the UNFCCC and started to implement it.

One activity was a study of Forest sector financing flows and economic values in Mongolia, conducted in the first half of 2013 by UNDP Mongolia. Currently public awareness of the Forestry sector's contribution to the economy, national GDP, and its role in green development is low, particularly compared to the contributions of other environmental sectors. Therefore, we conducted this study to increase the correct understanding of the forest sector's ecological value, and its importance for the Mongolian society, economy and the forestry sector's financial allocation. We aim to communicate the main findings of this study through this article to the public, decision makers and domestic and foreign investors.

Infrastructure can be defined as the stock of facilities, services and equipment that are needed for a society or enterprise to function. In turn, the provision of adequate and accessible infrastructure is widely – and rightly – seen as lying at the heart of economic growth and poverty reduction. In Mongolia, as in most parts of the world, a high priority is accorded to mobilising the private and public investments that are required to improve and expand the nation's infrastructure base.

Few people would deny the importance of housing, roads, bridges, communications, energy, water supply and the like to either human wellbeing or economic development. What is less well-understood is that, just like built infrastructure, the natural environment provides a suite of services that are required for the economy to prosper and grow. Conventional definitions of infrastructure (and the bulk of investments in it) have however tended to ignore the value of this "natural" infrastructure – an omission which may, ultimately, prove to be extremely costly in economic terms.

Mongolia's forests are a case in point. According to the latest figures from the Forest Survey and Development Centre, forests cover around 12 percent, or 185,000 square kilometres, of the country. They include the dense stands of larch, birch, pine, aspen and spruce that comprise the boreal forest found in the northern mountain region as well as the dry "zag" shrublands of the southern Gobi.

Looking at the recorded contribution of the sector to GDP (currently less than 0.5 percent and around MNT 70 billion or USD 40 million), it would be easy to believe that forests have little or no value. The reality is, however, very different from this. A recent study carried out by the UNDP found that selected boreal forest services are worth around MNT 430 billion a year to the national economy: a figure that is more than six times higher than that found in "official" GDP estimates. (It is worth noting

www.greengrowth.mn

BUDGET

THE BUDGET RISK

BY B. BAYARTOGTOKH

Mongolia projected exports of 31.4 million tonnes of coal next year in the 2014 budget. Failure to do so will mean more budget cuts for investments. Although the budget for next year falls in line with the Fiscal Stability Law, the expansion of off-budget funding such as the Chinggis bond brings new risks for the mid-term. That necessitates careful budgetary planning and hedging risks.

The 2014 budget has a projected deficit of MNT 410 billion, which falls below the 2 percent threshold of debt to GDP mandated in the Fiscal Stability Law. Yet, it is still unclear if Mongolia will be able to reach the budget revenue goal post it plotted for itself, and many are already predicting tough times ahead for the country in the coming year.

"The difficulties facing the economy this year have reduced the potential of making an optimistic projection for next year's budget", said Ch. Enkhbayar, a PhD and Professor at the National University of Mongolia's School of Economic Studies. "But the unreasonable expansion of the budget has been reduced and the relationship between macroeconomic indicators has been improved".

Budget drafters have estimated revenues to fall below 2013 revenue by 5 percent, or MNT 363 billion, because of sluggish economic activity and low expectations for taxes generated from the mining industry - which represents one-fifth of total budget revenue.

The World Bank's predictions for 2014 are similarly dull, expecting growth to fall below that of 2013. Continued delays to the development of Oyu Tolgoi's underground mine shaft would certainly bring the situation to an even lower level, said parliamentarian Richinnyamyn Amarjargal.

"The underground mining operation at Oyu Tolgoi has generally stopped. If the government could make a deal with Rio Tinto, it would take at least two years before the relaunch of the underground mining work", Amarjargal said.

He said this year's budget deficit has grown between 7 and 8 percent of GDP – an unprecedented figure – and the banking sector was also weak.

The Bank of Mongolia has warned of possible risks to the real economy that could result in stagnation and even contraction. In the past five years, economic growth has sustained double digit growth, but the decline in foreign direct investment has put into question if that will continue to next year, with the central bank has warned that economic growth might even fall to 5 percent.

According to a study by the Open Society Forum, making a budget plan is best for achieving the full potential for budget revenue generation. In 2014, MNT 1.4 trillion is expected to be generated from the mining industry, of which 43 percent would come from the export of coal, 27 percent from the export of copper concentrate, and 13 percent from the export of gold. That would put the mining industry at 12 percent of total budget revenue.

Oyu Tolgoi is expected to comprise 5 percent of total revenue generation for the year, and the Ministry of Finance has projected a 30 percent increase in earnings from coking coal exports to China. (Export volume is projected to hit 31.4 million tonnes)

The Open Society Forum, however, is not convinced. The 2013 budget had 28 million tonnes of coal projected for export, but Mongolia will be lucky to make even half of that. T. Naran, chief executive at Mongolian Coal Association said that it would be impossible to export a larger volume of coal in 2014 than this year.

The price of coking coal at the Mongolian-Chinese border currently stands at USD 50 per tonne while washed coal goes for anywhere between USD 70 and USD 80 a tonne. Next year's budget has jacked up the expected price of raw coking coal and washed coking coal by about 30 percent year, at USD 81.6 per tonne and USD 115.9 per tonne respectively. Unfortunately, that projection does not match the reality of China's coal demand, said credit rater Fitch.

"China is reducing its demand of coal", reads a Fitch report. "The way that local companies are reducing the prices in order to improve their competitiveness has an impact on declining the price of coal on global market. This situation is likely to continue next year".

The government plans to generate MNT 39 billion from the export of copper concentrate. This represents 6 percent of total budget revenue projections. For Mongolia's two largest mines, Mongolia is banking on over 700,000 tonnes in exports of copper concentrate by Oyu Tolgoi and 10 million tonnes of coal by Erdenes Tavan Tolgoi.

Anything less will likely see the State Great Khural head back to the budget for some tweaking, just as we have seen for this year. ■

and World Bank, construction output sharply increased 125 percent following the implementation of the state-backed 8 percent mortgage loan programme. City officials hope Ulaanbaatar will become a central region for construction activity between 2012 and 2020. During the 2013 Mongolia Investment Summit, foreign investors expressed great interest in opportunities to invest in construction.

9. Road Construction

2013 saw a great deal of road construction, including the construction of 116.5 kilometres of road between Ulaanbaatar and Zamyn Uud.

"By commissioning this road, Russia and China are now connected via paved road in Mongolia", said Prime Minister Norovyn Altankhuyag at the commissioning ceremony for the Ulaanbaatar-Zamyn Uud Road.

A total 1,824 kilometres of road was paved in 2013, requiring the employment of 9,000 workers and use of 5,000 pieces of equipment, said R. Onon, head of the auto road policy implementation department at the Ministry of Road and Transportation.

The government also plans to connect the capital city with every province of the country via paved roads, including 239 kilometres between Ulaanbaatar and Khuvsgul, of which 79 kilometres was completed this year. In Tuv, another 7.4 kilometres of road was paved to Bornuur, 24.7 kilometers to Jargalant, and 25 kilometres road between Nalaikh and Zuumod. Uvs saw the completed construction of 100 kilometres of road between Naranbulag and Khyargas Lake, while Khovd saw 85 kilometres of road built. In Ulaanbaatar was the construction of several new four-way intersections.

10. Investment Law

Mongolia has seen phenomenal economic growth since 2010, and 2013 looks to be on par despite the hiccups experienced this year. Those hiccups include a sharp fall of more than 40 percent in foreign investment, waning interest from investors, and a depreciating currency.

The economic downturn is largely due to some poor, sometimes hasty, decisions by lawmakers. Four laws passed since 2006 have driven out foreign investors, including the 2012 Strategic Entities Foreign Investment Law, approved just weeks before the parliamentary elections. The consequence of such laws was a steep tilt downward for the economy. Much is riding on the recently approved Investment Law to address the concerns of both foreign and Mongolian investors. ■

it to produce 85,000 tonnes of copper concentrate. The processing plant is currently producing 100,000 tonnes of ore a day. Throughout the mine's lifetime, the plant will produce 78 million tonnes of copper concentrate, 22.7 million tonnes of copper, 808.6 tonnes of gold, 5,287 tonnes of silver and 129 million pounds of molybdenum.

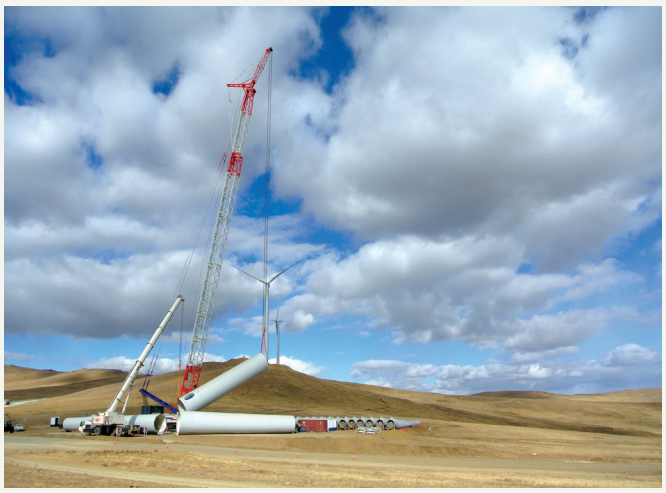
The plant's current annual production capacity of 12 million tonnes of copper ore exceeds that of Erdenet Mining Corporation. By 2018, the capacity of the Oyu Tolgoi concentrator will be grow to 54 million tonnes of copper ore a year for at least 600 million tonnes of copper concentrate production a year.

6. Wind farm

Another major event was the establishment of Clean Energy's Salkhit wind farm. Salkhit was Mongolia's first-ever renewable energy source to link to the central electric grid.

The wind turbine stands 120 meters high, including the tower and blades. The tower is 80 meters high and weighs 125 tonnes. The length of each blade is 40 meters and weigh 6.2 tonnes. A foundation of 240 cubic meters was laid down for each turbine. Each turbine has a capacity of 1.6 megawatt, with 31 wind turbines in total. Construction involved some 18 companies and more than 500 workers.

At full capacity, the wind farm will save from burning 120,000 tonnes of coal and the consumption of 1.6 million tonnes of water per year. It also will prevent green gas emissions equivalent to the planting of trees in a 20-hectare area.

7. Monetary Policy

Foreign investment has fallen substantially. Work on a crucial underground mine shaft has come to a halt at Oyu Tolgoi. The exchange rate against the US dollar changes daily, climbing to above MNT 1,700 at the beginning of December and put a heavy burden on businesses.

The depreciation of the currency has wreaked havoc on the livelihood of many in Mongolia. Although Mongolia raised USD 1.5 billion from the Chinggis bond in 2012, according to the president, just as much was lost in revenues to the government due to the currency fluctuations. The exchange rate has depreciated more than 20 percent against the US dollar.

And amid all these challenges, government introduced its new 2013 monetary policy. This year the macro economy took back seat to fiscal concerns. The MNT 1.5 trillion shortfall in the budget has made the monetary policy an important factor for the market. The central bank lowered its interest rate three times this year and circulated MNT 2.8 trillion to the market. There was also the Price Stability Programme and the mortgage system launched.

8. Growth Factor

Real estate was one of the biggest contributions to maintaining the double digit growth this year. According to National Statistical Office, 11,349 new apartments were built in Ulaanbaatar in 2012, and 19,390 apartments are expected for this year.

As of 28 November, 38,311 apartments were sold in Ulaanbaatar. According to the Bank of Mongolia

ment Law was approved in the beginning of October this year, which has freed up restriction to open the tap to allow foreign investment dollars to pour in again. The long-anticipated Securities Law, too, received approval from the State Great Khural last spring and will take effect in January next year

Both the Bank of China and Sumitomo Mitsui Banking Corporation (SMBC) opened branches in Mongolia. Although some are wary of the entrance of new competitors in the Mongolian market, many expect they will raise the bar for the quality of businesses operating in Mongolia.

SMBC has USD 1.5 trillion in assets, ranking eighth in the world. The opening of a representative branch in Mongolia holds great potential for investment for the large-scale projects that will determine the course of Mongolia's development. They may also play an important role in restoring the confidence of foreign investors.

4. Innovation in Business

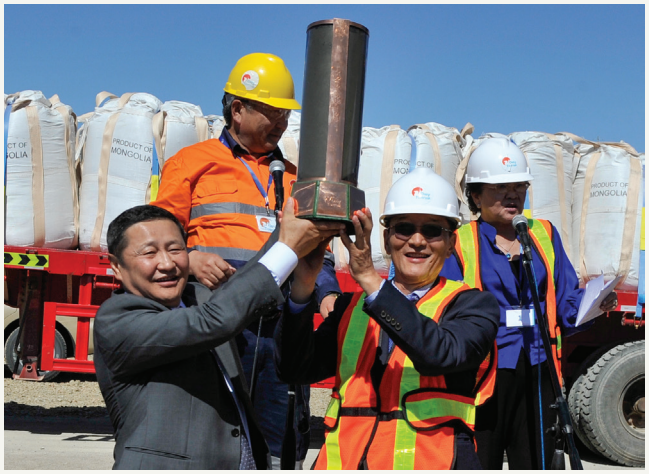

Mongolia ranked 76th in the world in the World Bank's "Doing Business" index. That puts Mongolia four places ahead of the year before.

The government has taken measures to encourage innovation in the business environment for construction licences, linking new buildings to the central electricity grid, encourage foreign trade, registering assets, and protecting investors. Although these decisions have already been implemented at the top of government, lower levels are still riddled with bureaucracy and inefficiencies. This year saw many initiatives roll out, so many are hopeful that the fruits of these efforts will be seen in the coming year.

And finally, the "From Big Government to Smart Government" national consultative meeting initiated by the president sets out to strengthen the business environment of Mongolia. The president hopes the initiatives to come out of this will define his legacy as president.

5. Oyu Tolgoi's Export and a New Opportunity

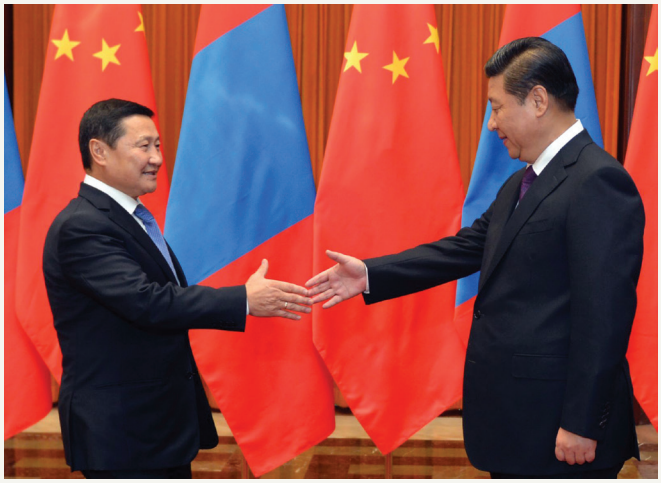
Oyu Tolgoi's processing plant was put into operation one year ago, making Umnugobi an industrial centre for the country. This year saw Oyu Tolgoi begin the processing of copper ore into concentrate and the start of export to China. Oyu Tolgoi is one of the top five mines in the world, and has become a golden ray of hope for Mongolia's state budget. It also brought out a new opportunity for the mineral processing industry.

The processing plant is expected to produce 650,000 to 700,000 tonnes of copper concentrate containing 27 to 30 percent copper in its first three years of operation. By the end of this year, Oyu Tolgoi expects

10 FEATURE EVENTS OF THE YEAR

The year of 2013 was a full of political, economic and business events in Mongolia. Here *Mongolian Economy* names 10 featured events of the year.

1. Official State Visits

Prime Minister Norovyn Altankhuyag paid an official visit to China this year. As a result of negotiations made there, Mongolia agreed to export one billion tonnes of coking coal to China for 20 years for some total USD 50 billion. Coal deliveries will be made from each of Tavan Tolgoi's miners – Energy Resources, Tavan Tolgoi, and Erdenes Tavan Tolgoi. There is wide opportunity for companies to participate in terms of logistics and marketing and this is a large step forward for China-Mongolia relations. Mongolia has also signed a memorandum of understanding for the supply of USD 20 billion worth of brown coal to China.

In addition to the coal trade, Mongolia and China have negotiated a strategy for the development of their relationship and cooperation in the coming two decades, with the approval of a mid- and long-term strategic partnership development programme.

The premier also paid an official visit to Japan this year, where he negotiated for the issuance of the yen-denominated bonds.

President Tsahyagiin Elbegdorj paid official visits to numerous countries with the aim of developing closer relations with the rest of the world. The president's visit to North Korea was one that attracted global attention. During his visit, the president said Mongolia was interested in cooperating with North Korea in agricultural and negotiated for the possibility of investment cooperation at the Kaesong special economic zone.

Most recently, Elbegdorj made official visits to countries throughout Southeast Asia for the benefit of political and economic ties.

2. Building a Reputation

This year, a number of international events were held in Mongolia, including the seventh Ministerial Conference of the Communities of Democracies in April. That event attracted about 1,300 representatives from more than 100 countries. Other events include the 30th Asian Bankers' Association Meeting and Conference

and Northeast Asia Economic Forum held in August, and the World Economic Forum Strategic Dialogue on the Future of Mongolia held in September.

3. Welcome the Internationals

This year was beneficial to banking and finance in Mongolia – with exception for the failure of Savings Bank and its incorporation by State Bank. A new Invest-

investors will wait and see how the law will affect the investment environment. It will take some time. The approval cannot bring the investment overnight. I guess that economic growth shall continue in the same way next year. Of course, there will be some risks. The economic vulnerability is likely to grow deeper. Thus, the right policy should be implemented from now on.

There could be unpredictable results to come out. Although on the whole economic growth is high in Mongolia. When it comes to details there is a very unique trend. The number of sectors that contribute to growth the most has shrunk and now there are only two sectors. This is not the structure of a pillared economy.

Another thing is that people are focusing on high growth too much. For other countries, double digit growth is obviously a big success, but we should remember that growth cannot always represent development. Besides that, we have to look back at the spending of the proceeds of the Chinggis bond. Instead of amending next year's budget, it would be better to wrap up the Price Stability Programme and to slightly cut spending on projects funded by the bond. However, there could be one consequence from [ending] the programme: Prices could climb once the programme is closed. However, it is up to the government to make the right decision to maintain the economic stability in the long run.

Stefan Hanselmann, PhD in Economics, project director of the Integrated Mineral Resources Initiative.

2013 has been a year of conflicting messages. On the one hand, the government seems to concede that the sentiment among foreign investors has quickly deteriorated over the past 18 months. Positive efforts have been made to restore confidence, a new Foreign Investment Law was passed and a new foreign investment promotion agency has been established.

On the other hand, important issues such as the new mineral law and the national strategy for the mining sector are still pending. Still unresolved is the conflict with Rio Tinto and Oyu Tolgoi, despite the fact that both sides brought in new representatives.

At the same time, and quite disconcerting, are deteriorating macro-economic fundamentals such as the depreciating tugrug, rising public and private debt, rapidly shrinking central bank reserves, a rising inflation rate and a recent surge in non-performing loans due to the fact that a government subsidized mortgage program has brought people into the housing market who are extremely vulnerable to economic downturns. As if this isnкt enough, we see on a global level continued economic woes in all BRIC countries with clearly reduced economic growth in China and a market for the main Mongolian resources that is characterized by falling or stagnant prices and-or a trend towards oversupply.

The number of construction cranes might tell a different story, but the Mongolian economy came increasingly under pressure over the course of 2013 and shows clear signs of deteriorating health.

Many measures that have been implemented in 2013 will not bear fruit immediately and investors' confidence will not be restored overnight – nor will the resource "super cycle" of the past years. As much as 2013 can be the turning point, it will take all of 2014 to consolidate achievements.

Additionally, Samurai or Dimsum bonds can help through the financial dry spell, but Mongolia should use this money for productive investments with a definite ROI [return on investment] and significant internals, i.e. national value creation. Subsidized mortgage programs have given growth figures a facelift but create the wrong asset allocations.

The economic situation in 2014 will remain precarious as long as there is no budgetary consolidation. A further depreciation of the tugrug towards US dollar and euro will have a devastating effect on private consumers as well as the private business sector, particularly on small and medium sized enterprises which have – quite the opposite to large business conglomerates – usually no possibility for internally cross-subsidising their operations and only limited pricing power.

Nevertheless, there is one major thing that could change everything quite drastically: an agreement with Rio Tinto over the OT project and Rio's subsequent return as an investor. Or, for that matter, any other large scale investment agreement with a potent foreign partner. If this happens early enough in 2014, it could very well be the first stage on the path of economic recovery.

Considering the government's efforts and commitment towards improvement of framework conditions for foreign direct investment, Mongolia could emerge from the ashes as a much more mature, realistic and pragmatic partner for international business.

Ch. Ankhbayar, senior expert of risk management at Mandal Assets Management

In 2013, there was huge deficit in the current account balance. The deficit is the result of declining foreign direct investment [FDI]. Previously, the deficit used to be recovered by FDI. It means that Mongolia's foreign currencies' reserves are too dependent on FDI.

In addition to this, there are some internal factors that put the reserves under pressure. The government should pay USD 195 million for debt [repayment] on average every year. Including the debts of banks and large companies, Mongolia should have at least USD 770 million in reserves a year. This is only short-term debt, but in terms of long-term debt the reserves would be too low to deal with this issue.

Next year, the amount of reserve will be reduced, which could increase the inflation rate. Mandal Assets Management carried out a technical study on the exchange rate. The rate of the tugrug against the US dollar could reach MNT 1,920 and the inflation rate could reach 17.5 percent.

If no measures are taken by the Bank of Mongolia in the future, the main reason for double digit inflation could be the exchange rate. Thus, a new Investment Law should be announced internationally to change the attitude of foreign investors. The economic risk will be reduced if FDI increases. ■

MONGOLIAN ECONOMY MAGAZINE'S QUESTION

How well did Mongolia's economy perform in 2013? How do you see it in 2014?

Batkhuugiin Garamgaibaatar, member of parliament and chairman of a standing committee:

In 2014, Oyu Tolgoi's copper-gold production is expected to double in 2014 from its current production. Oil and iron ore mines are also expected to grow. With this, the economy will grow and macroeconomic growth will stabilise. The government has planned to reduce the inflation rate and follow the stabilisation policy. This includes some measures such as contributions to production supply, a reduction in imports in lieu of domestic production of building materials, and it aims to keep the inflation rate within the single digits.

Thus, the economy will be stabilised next year, which will create an opportunity to verify growth, I think.

Ts. Batsukh, dean of the economic faculty at the Institute of Finance and Economics

2013 was an unpleasant year for Mongolia's economy, especially for budget revenue and investment. It could be seen from the budget deficit and decline in some industrial areas. This is mostly an effect from the global economic conditions.

Alternatively, poor macroeconomic management in Mongolia caused these risks. Not all external markets had shadows. There has been restoration in some economies. The restoration was not able to bring substantial change to Mongolia's mining industry.

It also shows that Mongolia cannot make a big fuss and have [continued] access to international markets.

In conclusion, this year was good for the agricultural sector, but not good for the mining sector. The shortfall in the budget was due to incorrect planning of the budget rather than delayed coal exports. Optimistic projected targets were the cause of risks to the budget. There is no guarantee if these conditions will continue next year. There will be no serious hope for economic competitiveness next year.

Also there could be some hindrances to banking and finance because of the sharp rise in the amount of non-performing loans, increases in the exchange rate and the reduction of official reserves at the Bank of Mongolia. These all might create risks for next year.

The [central] bank will have to focus on raising the amount of reserves, otherwise there will be fluctuations in the exchange rate, which would increase the prices of consumer goods. In this way, the Bank of Mongolia will not be able to reach its target to reduce the inflation rate.

B. Erdenebat, PhD, researcher and lecturer at the National University of Mongolia's School of Economic Studies

According to statistics by the National Statistical Office, this year's GDP growth is expected to be 12.5 percent. This is very high growth among the 200 countries of the world, but there is no clear picture behind the growth on how beneficial it was.

I repeatedly said before that Mongolia's economic estimate was wrong. For example, there is no integrated concept about debt. Society has not discussed equal benefits. There was one player in the mining sector that we felt plays an important role in foreign trade. This is Oyu Tolgoi. The tugrug is under pressure in relation to the halt at Oyu Tolgoi's underground mining shaft. One company's large impact on the economy is another risk. Unpleasant economic conditions showed us some things more realistically.

Foreign investors in the manufacturing industry were under pressure and have abandoned Mongolia, which resulted in a sharp decline in foreign investment. In relation to the deficit in the official settlement balance, the government's intervention in the economy has increased to some extent. The businesses felt pressures such as a push away from the market to the same extent. But Mongolia's economy is a market economy, based on the private sector. The economy is becoming dependent on the government. Also banks and financial organisations are making the [private] sector dependent on the government, too. This is a concerning issue.

Next year will be full of uncertainties. Mongolia's economy was previously based on agriculture. Now the country is deemed a mining-driven economy. The mining sector is dependent on the global commodities market. Our navigation is off course. Thus, we need a vision and an economic policy study that will reduce risk.

Tae Hyun Lee, senior economist at World Bank Mongolia representative's office

The Bank of Mongolia supplied a huge amount of tugrug to the economy. This resulted in the increase in tugrug availability, but a decline in foreign currencies. And the tugrug rate against the US dollar has weakened. This had an impact on the prices of imported goods and is increasing inflation. On the one hand, the amount of loans issued by commercial banks was on the rise, which made the stability of the financial system more vulnerable. This might cause risk to commercial banks. On the other hand, it indicates that the financial system's health is deteriorating.

The central bank really needs to focus on this issue more seriously. Rather than increasing the money supply, it would be more important to stabilise the exchange rate and the official settlement balance.

The approval of the Investment Law was a good thing, but

percent.

Since the end of 2012, the Bank of Mongolia and the government started to implement the Price Stabilisation Programme. The programme brought reduced prices for consumer goods, contributions to manufacturing building materials and the creation of a long-term stable housing fund system.

The programme aimed to stabalise the price of consumer goods, including meat, flour and petroleum while the budget projected inflation would worsen in the long run. This eventually became reality, as evidenced by data from the latter half of 2013. On the demand side, there were relatively few factors influencing inflation, including a curtailment to the expansion of the budget, the removal of cash allowances and a decline in the increase of wages.

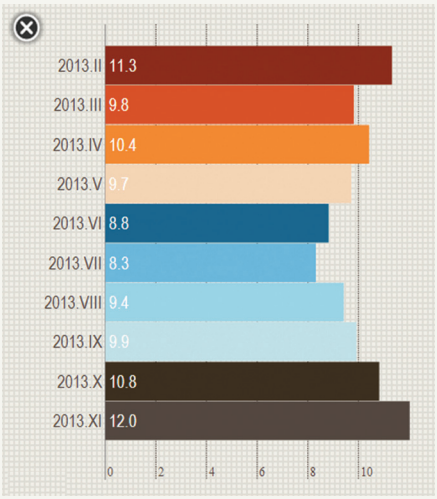
As inflation decreased under the macroeconomic policy, the Bank of Mongolia reduced its interest rate three times, finally settling at 10.5 percent – a positive impact on reducing interest rates between commercial banks and the weighted average interest rate of securities issued by the Bank of Mongolia.

With the new year approaching a sharp increase in the price of consumer goods and other products is inevitable.

Despite a number of negative developments for the economy, the construction sector has reported a sharp increase in activity. Thousands of families and households were successfully involved in the 8 percent mortgage loan. However, the prices of apartments per square metre rose from 12 to 28.7 percent from June to August this year.

Bank of Mongolia officials were proud to say that they managed to save the economy from a complete crisis because of the USD 2 billion in investment from the Chinggis bond and the Development Bank's Euro bond. The bonds are credit, however, and President Tsakhyagiin Elgegdorj has warned that Mongolia's preference for the use of debt to pay for infrastructure may be misguided. In his speech at the national consultative meeting "From Big Government to Smart Government", he promised to initiate a law to manage the debt.

Inflation (annual growth)

Source: Bank of Mongolia

The government excluded the proceeds from the 2013 USD 1.5 billion Chinggis bond from the state budget. It invested those funds in mega projects through the Development Bank of Mongolia. The World Bank projected that this off-budget investment would comprise 10 percent of this year's GDP. International organisations and economists also criticised that it would not be appropriate to spend the bond's proceeds outside of the budget.

If the bond was included in the budget, this year's deficit would have been 12 percent of GDP. The World Bank said that Mongolia's budget deficit was relatively high compared to other developing countries in the region.

The budget for next year was approved for MNT 6.9 trillion, with spending to be MNT 7.3 trillion and the deficit to be MNT 409.9 billion, under a condition that the budget will be amended by February or March next year. In the 2014 budget, the government largely cut investment for infrastructure projects and reduced the amount of investment by MNT 318 billion. There are 144 unfinished buildings that will require additional investment from the budget in 2014. But the investment is not included in the budget as these buildings, including some kindergartens and schools, were not completed by the previous year's budget.

The Prime Minister visited Japan in September this year. During his visit, he signed a memorandum of understanding with the officials at the government of Japan. The memorandum concerned the opening of rights to 8 billion yen (USD 77.76 million) in Mongolia from the Japan Bank for International Cooperation (JBIC). Also, the Japanese government expressed its intent to guarantee a new yen-denominated sovereign bond for Mongolia that would be 90 percent guaranteed by JBIC.

This event might help restore the economy. Many predicted that Mongolia's economy would not perform well after the tugrug depreciated to MNT 1,700 against the US dollar.

Good news regarding Oyu Tolgoi also seems closer. Negotiations throughout the year were held in both London and Ulaanbaatar. Recently, Oyu Tolgoi's board of directors unanimously approved its budget for next year.

Mongolian Economy will deliver the much anticipated results of the Samurai bond, the economic overview for the year of 2013 and professional projections and overview of the economy in 2014. ■

Nominal GDP volume and real economic growth (%)

Source: Ministry of Finance

FEATURE

AN UNPLEASANT ECONOMIC YEAR IN REVIEW

BY I. OTGONJARGAL

Mongolia's economic sector is seeing off a harsh 2013: there was a sharp decline in foreign direct investment due to both internal and external factors; a fall in the price of coal which was supposed to be the main contributor to revenue generated from the mining sector; mining exports halted at many mine sites; financial difficulties with Oyu Tolgoi's underground mines continues; and the tugrug weakened against the U.S. dollar.

The first quarter was full of unfavourable global economic news. US budgetary problems are still in negotiation and China's economic growth has lowered since 2012. The global economy still has not recovered from the downturn of 2008 and 2009 and the European Union's crisis enters its third year.

The second quarter saw some advanced economies positively impact the global economic situation. However, China's economy was not good enough to support Mongolian exports during the summer.

The 11th Discover Mongolia held in Ulaanbaatar in September was the least attended in the event's history and lacked sponsorship. A sharp decline in the price of coal and the political instability and uncertainty in Mongolia was to blame. The Strategic Entities Foreign Investment Law (SEFIL) repelled foreign investors last year resulting in a 40 percent decline for foreign investment in Mongolia. Oyu Tolgoi's progress has been halted by issues related to expansion approvals.

Two optimistic projections for the 2013 state budget are in reality a burden to the economy. When the budget was approved, it projected the economy would grow 18.5 percent growth this year, but the actual growth was 11.3 percent as of the first half of this year.

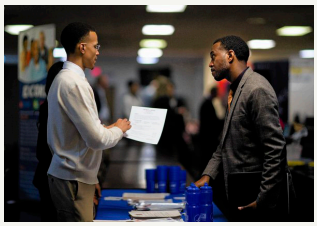
Coal exports were supposed to be 28 million tonnes this year, but have only totalled 16 million tonnes so far for USD 1 billion in revenue from export, according to a rough estimate by the National Statistical Office.

The flailing exchange rate posed another problem for Mongolia. For an import-based country like Mongolia, continuous growth in the exchange rate puts businesses under pressure and has sent inflation toward an upwards trend. Under the current monetary policy, the Bank of Mongolia has tried to keep inflation to within the single digits. The inflation rate was 8.3 percent in July this year, but reached 12 percent in November – an improvement over last year's inflation rate of 14.2 »

WORLD:

United States

U.S. unemployment rate dropped to 7 percent, the lowest since 2008. The Labour Department says that employers added 203,000 non-farming jobs in November and that a large part of them were higher-paying positions. Construction companies added 17,000 jobs in November, up 42 percent from the previous month, as the housing market rebound created more demand. And the nation's factories added 27,000 workers, the most in 20 months and 69 percent more than October.

Asia

China, Japan and South Korea on Sunday agreed to jointly combat air pollution, a common challenge to East Asia, to boost sustainable development for greater ecological improvement. At the end of a two-day summit in Xianghe, representatives from the three countries said that they will to join hands to boost sustainable development.

Japan

Japanese business confidence improved over the three months to December to its highest level in six years. A central bank survey showed that Prime Minister Shinzo Abe's "Abenomics" stimulus policies are gaining traction across the economy.

The Bank of Japan's quarterly "tankan" survey showed sentiment brightened not just for big firms but also for smaller companies, which had been slower to reap the benefits of a recovering economy. Small manufacturers' sentiment hit a six-year high and the small non-manufacturers' index turned positive, meaning optimists outnumbered pessimists, for the first time since 1992.

Germany

Angela Merkel was elected to a third term as chancellor in a vote in the German lower house of the parliament on Tuesday, paving the way for her new government to formally take power after months of coalition talks. Her right-left government, which includes the rival Social Democrats, faces a host of challenges, including seeing through Merkel's costly switch from nuclear to renewable energy and bedding down European reforms aimed at shielding the bloc from future crises.

Russia

Prime Minister Dmitry Medvedev said Russia's Gazprom will lower the amount it plans to spend on investments next year by more than 20 percent. The gas giant's 2014 investment programme will be more than 800 billion rubles (USD 4.3 billion), down from 1.03 trillion rubles this year, the Wall Street Journal reported. The Economic Development Ministry earlier lowered its projections for state-run companies' investment programmes after the government decided to freeze 2014 tariffs. ■

A. AMARSAIKHAN'S CARTOON

MONGOLIA:

Gross Domestic Product

The Economist magazine has projected Mongolia's GDP will grow 15.3 percent next year. The World Bank predicts that the country will keep its double-digit GDP growth in 2014.

Ulaanbaatar Budget

The 2014 budget for Ulaanbaatar aims at decentralising the city and improving living conditions for Ulaanbaatar denizens. The budget amounts to MNT 556.9 billion and increased by 24.3 percent, or MNT 108.7 billion more than the 2013 budget. Personal income tax will generate 65.7 percent of total budget revenue.

Foreign Investment

By mid 2013, foreign investment had declined by 43 percent from the previous year. Although Mongolia has not seen any added foreign investment as of October this year, there was growth in investment from Mongolia to outside the country, according the National Statistical Office. The foreign trade deficit was also on the rise. In-coming foreign investment will be needed next year to finance USD 50 billion in large-scale projects expected to begin. The approval of a new Investment Law has created a more favourable environment for both Mongolian and foreign investors.

Employment

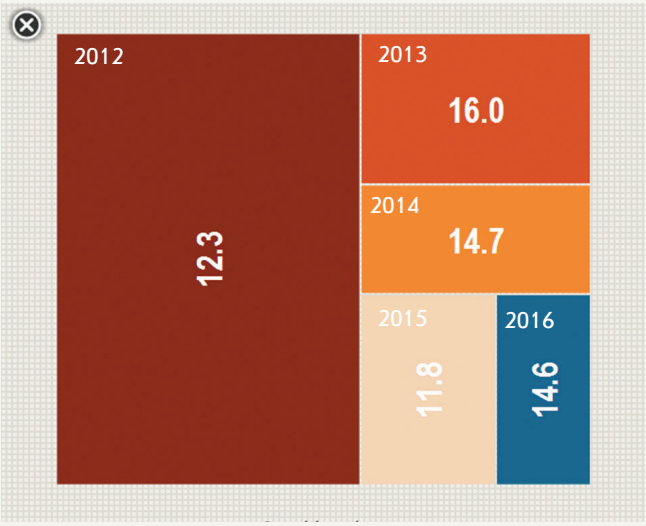
This year the government set out to create 50,000 new jobs. To reach this figure, an employment programme was rolled out that is expected to create 1.17 million employable citizens for the workforce. The government believes that the portion of those who choose to work will grow to be 63.8 percent, with unemployment of 7.7 percent. From 2013 to 2016, the number of employed will increase by 2 percent and the number of registered unemployed persons will be anywhere from 34,000 to 35,000.

New Laws

In 2013, several laws were amended. The amendments included a short-term investment for the oil industry and the cancellation of value-added and customs tax exemptions. Since 2007, imported equipment and spare parts used by small and medium enterprises have been exempted from tax. According to the amendment, this tax exemption will be repealed beginning January 1, 2014.

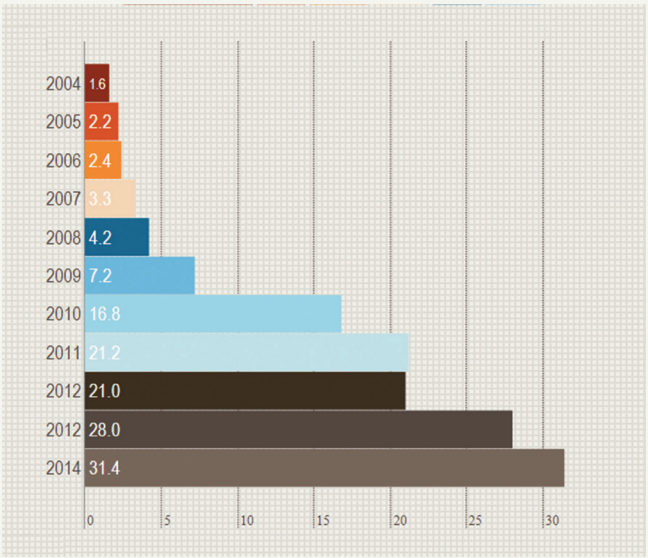
GDP growth (%)

Mining

In 2014, Mongolia's mining industry is likely to see a return to its economy-driving investment figures. Oyu Tolgoi's copper-gold production plans are to increase current production two to three times more for the 2014-2016 period. Also, mining operations will be accelerated at Tavan Tolgoi's Baruun (west) Tsankhi and Zuun (east) Tsankhi sites. The volume of oil and iron ore mining is also likely to grow.

Volume of exported coal (million/s of tonne/s)

TRANSWEST
MONGOLIA LLC
Your Authorized Komatsu Distributor

Season`s Greetings & Happy New Year!

KOMATSU®

HENSLEY · BLACK CAT BLADES · PATRIA · JETXO HEAVY DUTY LIGHTING · FSI · B&D MANUFACTURING · WRIGHT TOOL PERFECTING PERFORMANCE

Suite 601, Blue Sky Tower, Peace Avenue 17, 1st Khoroo, Sukhbaatar District, P.O.Box 2016, Ulaanbaatar 14210, Mongolia
Tel: (976) 7010-9905, Fax: (976) 7010-9906, E-mail: info@transwest.mn, Web site: www.transwest.mn

CONTENTS

ECONOMY

10 An unpleasant economic year in review

12 Mongolian economy magazine question

14 10 Feature Events of the Year

18 The Budget Risk

20 Counting forests as an economic part of infrastructure

BUSINESS

22 L. Dulmaazul: SMBC is interested in Mongolia's mega projects

24 Felt World

26 Will copper prices record a new high?

28 NewsWire Highlights

SUBSCRIBE NOW

www.mongolianeconomy.mn

MONGOLIAN ECONOMY'S PROFESSIONAL COUNCIL

B. BYAMBASAIKHAN,
Chairman at the Business Council of Mongolia, Chairman of the Professional Council at Mongolian Economy

B. Bold, President of Copper International at RioTinto

S. Bekhbat, Director General of Innovation and PPP Department at the Ministry of Economic Development

D. Jargalsaikhan,
President at
MIH Group

Ts. Batsukh, PhD, Professor and Dean of the Economic Faculty at the Institute of Finance and Economics

J. Sunjidmaa, Manager for Corporate and Public Affairs at Peabody Energy Mongolia

B. Tuvshintugs,
PhD and Dean of the Economic Research Institute

Address:
AB centre-503
Ikh Surguulyn Street
6th Khoroo, Sukhbaatar District
Ulaanbaatar, Mongolia

Central Post Office, P.O.B 2762,
Ulaanbaatar 15160, Mongolia

URL: www.mongolianeconomy.mn
E-mail: info@mongolianeconomy.mn
Tel/Fax: +976 70115476

Printed at Ulaanbaatar Print
www.ubprint.mn

SELLING POINTS:

- Internom bookstore
- Flower centre
- Minj plaza
- Altantulkhuur bookstore
- Nomin supermarket
- Max supermarket
- Fresco supermarket
- BTSI supermarket
- Zig Zag auto service
- Az Orchlon bookstore
- Bileg store
- Grand Plaza supermarket

MIR BOOKSTORE:

- Grand plaza
- Metro Mall
- Sky supermarket
- Ulaanbaatar store
- Max Mall

For a green development

MONGOLIAN ECONOMY

FOUNDER, EDITOR:
D. Bekhbayar /9999-4248/

FOUNDER, DEPUTY EDITOR:
I. Otgonjargal /8800-6228/

ASSISTANT EDITOR:
B. Tsogzayabaatar /9919-0715/

ENGLISH EDITOR: Terrence Edwards

TRANSLATOR: R. Gantulga

JOURNALISTS:
B. Bayartogtokh
E. Zorigt
Kh. Khulan
B. Uuriintuya
B. Byambadorj

DESIGNER: Sh. Oyundari
WEB MASTER: N. Gal

MARKETING MANAGERS:
D. Barianjav /9409-2904/
D. Battulga /9409-2905/
M. Khishigtogtokh /9409-2906/

ECONOMY TV STUDIO

STUDIO EDITOR: J. Bayarjargal
CAMERAWOMAN : Sh. Gantuul
GRAPHIC DESIGNER: T. Bayarsaikhan

EDITOR'S NOTE

Mongolian Economy is happy to dedicate this year's 58th edition, our final one for the year, to all of our readers. In this edition, we strived to include some conclusions and reviews by economists on special economic events that took place in Mongolia this year. We also include economic thoughts and projections for 2014.

This year was not entirely successful for the country's economics and business areas. In 2013, there were plenty of topics covered including a sharp decline in foreign direct investment and the price of exported coal. A number of international conferences were held in Mongolia this year including the 7th Ministerial Conference of the Communities of Democracies and the World Economic Forum Strategic Dialogue on the Future of Mongolia.

However, there was positive news including Salkhit wind farm, official visits abroad by Mongolia's leaders, the anniversaries of historic and diplomatic relations with other countries and the improved appearance of Ulaanbaatar.

Back in January, we published a special edition called "The Ever-Growing Economy" for the World Economic Forum's annual meeting held in Davos. We also had a chance to work with the British Embassy Ulaanbaatar on a special edition dedicated to the 50th anniversary of diplomatic relations between the UK and Mongolia.

The magazine broadly focused on local events including the national consultative meeting "From Big Government to Smart Government" held in November. The magazine successfully performed its functions to provide the general public with updated economic and business news and information by publishing interesting and insightful articles raising many important issues including the government's excessive involvement with businesses in Mongolia.

Mongolian Economy this year has made several improvements. Economy TV studio has been renovated and is now completely prepared for broadcasting its programmes on TV channels. We aim to keep improving our policy and quality of the magazine and website www.mongolianeconomy.mn in 2014.

Mongolian Economy's team would like to wish you a very happy Christmas and all the best for 2014!

BY I. OTGONJARGAL

INTERNATIONAL FINANCE CENTRE
ULAANBAATAR

Connect to the world
anytime, anywhere

A Grade Office at the Heart of Ulaanbaatar

- Mongolia's first skyscraper to use piling foundation. Anti-earthquake structural design maximizes working safety
- High floor-to-floor height of approx. 4.35m
- Typical floor plate of approx. 1.300 sq.m
- High floor efficiency and flexible partitioning, double-glazed curtain wall system
- Efficient ventilation system provides fresh air year round
- Air conditioning
- 2-level basement carpark providing ample parking
- High-end shopping mall at podium level offers shopping and entertainment options
- Professional concierge service to greet you and your guests
- Designed by world renowned architect P&T Group

The above map is a simplified version and not in scale. It is shown for reference only and should not be relied upon by potential purchasers/tenants.

Available for Sale and Leasing

Chuang's Properties International Limited

The photographs, images, drawings or sketches shown in this advertisement represent the artist's imaginative impression of the development concerned only. They are not drawn to scale and/or may have been edited and processed with computerized imaging techniques. Prospective purchasers/tenants should make reference to the sales brochure for details of the development. The developer also advises potential purchasers/tenants to conduct on-site visit for a better understanding of the development sites, its surrounding environment and the public facilities nearby.

Hotline: (976) 7010 8878
Fax: (976) 7010 0128
Website: www.ifc.mn
E-mail: info@chuangs.mn

ALGERIA, BAHRAIN, BRUNEI DARUSSALAM, COLOMBIA, CÔTE D'IVOIRE, EGYPT, GABON, GHANA, INDONESIA, JORDAN, KUWAIT, LEBANON, LIBYA, MALAYSIA, MEXICO, **MONGOLIA**, MOROCCO, MYANMAR, NIGERIA, OMAN, PAPUA NEW GUINEA, PANAMA, PERU, QATAR, SAUDI ARABIA, SENEGAL, SOUTH AFRICA, THAILAND, THE PHILIPPINES, TUNISIA, TURKEY, UAE: ABU DHABI, UAE: DUBAI, UAE: RAS AL KHAIMAH

All the angles covered

When you enter unfamiliar territory, you want to get straight to the heart of your market.

Oxford Business Group reports shed light on what's really happening on the ground. Our reports balance on-the-spot analysis with contributions from local and international experts.

Whether you're entering a new market or already entrenched, OBG country reports are your indispensable guide.

"Vital information for anyone considering working in the country"— Financial Times

OXFORD BUSINESS GROUP

THE INSIDE EDGE

www.oxfordbusinessgroup.com
mongolia@oxforbusinessgroup.com

For a green development

MONGOLIAN ECONOMY

An unpleasant economic year in review

L. Dulmaazul: SMBC is interested in Mongolia's mega projects

Mongolia's Economy and Business Magazine December, 2013. №24 (058) www.mongolianeconomy.mn

A NEW ECONOMIC VISION TAKES SHAPE